

Univerzita Karlova

Právnická fakulta

Mgr. et Mgr. Michaela Marešová Haškovcová

Nepodmíněný trest odnětí svobody

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Tematický okruh: Trestní právo

Datum vypracování práce: 11.7.2022

(uzavření rukopisu)

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 321 380 znaků včetně mezer.

V Praze dne 11.7.2022

Michaela Marešová Haškovcová

Poděkování

Ráda bych zde poděkovala prof. JUDr. Jiřímu Jelínkovi, CSc., který mi, jako pověřený akademický pracovník, při psaní této rigorózní práce poskytl odborné vedení, jakož i cenné odborné rady a připomínky.

Obsah

Úvod.....	1
1. Nepodmíněný trest odnětí svobody.....	3
1.1. Pojem trestu.....	3
1.2. Účel trestu.....	5
1.3. Zásady ukládání trestů.....	8
1.3.1. Zásada zákonnosti.....	8
1.3.2. Zásada přiměřenosti.....	9
1.3.3. Zásada humánnosti.....	13
1.3.4. Zásada subsidiarity.....	14
1.4. Nepodmíněný trest odnětí svobody v systému trestů.....	15
1.5. Vybrané alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.....	18
1.5.1. Podmíněné odsouzení.....	20
1.5.2. Domácí vězení.....	24
1.5.3. Peněžitý trest.....	29
1.5.4. Obecně prospěšné práce.....	31
2. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody.....	35
2.1. Právní úprava.....	35
2.2. Diferenciace věznic.....	38
2.2.1. Vnější diference věznic.....	39
2.2.2. Vnitřní diference věznic.....	40
2.3. Nástup odsouzeného.....	43
2.3.1. Programy zacházení.....	46
2.3.1.1. Pracovní aktivity.....	48
2.3.1.2. Vzdělávací aktivity.....	50
2.3.1.3. Speciální výchovné aktivity.....	52
2.3.1.4. Zájmové aktivity.....	54
2.3.1.5. Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů.....	55
2.4. Výkon trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených.....	55
2.4.1. Výkon trestu trvale pracovně nezařaditelných odsouzených.....	56

2.4.2. Výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování..	58
2.4.3. Vybraná judikatura týkající se výkonu trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených.....	59
2.5. Práva a povinnosti odsouzených.....	62
2.5.1. Práva odsouzených.....	62
2.5.1.1. Právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče.....	63
2.5.1.2. Právo na udržování a případné rozšiřování sociálních vztahů.....	64
2.5.1.3. Vybraná judikatura týkající se práv odsouzených.....	67
2.5.2. Povinnosti odsouzených.....	68
2.6. Kázeňská odpovědnost odsouzených.....	69
2.6.1. Kázeňské odměny.....	69
2.6.2. Kázeňské tresty.....	70
2.7. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.....	73
2.7.1. Předpoklady pro podmíněné propuštění.....	74
2.7.2. Řízení o podmíněném propuštění.....	78
2.7.3. Vybraná judikatura ve věcech podmíněného propuštění.....	80
2.8. Výstupní oddíl a propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody.....	82
3. Problematika přeplněnosti věznic.....	84
3.1. Ubytovací podmínky odsouzených.....	85
3.1.1. Vybraná judikatura týkající se ubytovacích podmínek odsouzených.....	87
4. Otevřené věznice.....	89
5. Problémy bránící úspěšné resocializaci propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody.....	92
5.1. Zadluženost.....	92
5.2. Absence ubytování.....	93
5.3. Nezaměstnanost.....	95
6. Úvahy de lege ferenda – jak řešit přeplněnost českých věznic.....	96
Závěr.....	102
Seznam zkratk.....	107
Seznam použitých zdrojů.....	108
Seznam příloh.....	121

Abstrakt.....	122
Klíčová slova.....	122
Abstract.....	123
Key words.....	123

Úvod

Nepodmíněný trest odnětí svobody je vnímán jako nejzávažnější a nejcitelnější zásah do základních práv a svobod jednotlivce, a z tohoto důvodu je možno ho považovat za trest nejpřísnější ve smyslu českého práva. Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody není spojeno pouze se zbavením osobní svobody pachatele trestného činu, ale především v uložení mu povinnosti podrobit se specifickému režimu výkonu trestu. Trest odnětí svobody je chápán jako ultima ratio a jako takový představuje nezastupitelnou roli v systému trestů. Jelikož uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody dochází k omezení řady práv a svobod jednotlivce, zaslouží si toto téma větší pozornost ze strany odborné i laické veřejnosti. Také z tohoto důvodu jsem si vybrala nepodmíněný trest odnětí svobody jako téma mé rigorózní práce.

Předkládaná práce čítá šest základních kapitol. V první kapitole zaměřím pozornost na definici pojmu trest a účel trestu, a to z pohledu jeho dvou základních koncepcí. V dalších podkapitolách se budu věnovat základním zásadám ukládání trestů a postavení nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestů. V souvislosti s těmito podkapitolami považuji za vhodné zmínit a rozvést i vybrané alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, které pomáhají k dekriminalizaci a depenalizaci společnosti.

Druhá kapitola je pak věnována výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Cílem této kapitoly bude především zjistit, jak probíhá výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody, od nástupu odsouzených, až po jejich propuštění. Konkrétněji zaměřím pozornost na programy zacházení, které mají motivovat odsouzené k práci na sobě, a tím pomáhat zvyšovat šance na řádný život po jejich propuštění. V jednotlivých podkapitolách se dále budu věnovat výkonu trestu vybranými skupinami odsouzených, u kterých upozorním na řadu stávajících nedostatků v této oblasti. Rovněž se zde zaměřím i na institut podmíněného propuštění, kde budu věnovat pozornost mimo jiné judikatuře Ústavního soudu, jehož rozhodnutí považuji v této oblasti za významná, neboť obsahují myšlenky obecnější povahy a tím přispívají ke sjednocování rozhodovací praxe obecných soudů.

Třetí kapitola bude věnována problematice přeplněnosti věznic, a to zejména v kontextu ubytovacích podmínek odsouzených. Pro přiblížení tohoto okruhu problémů věnuji pozornost judikatuře ESLP, ve které konkrétněji rozeberu rozhodnutí ve věci Muršić proti Chorvatsku.

Čtvrtá kapitola bude věnována projektu otevřených věznic, jejímž záměrem bude zjistit vhodnost tohoto projektu jako účinného resocializačního nástroje.

Následující pátá kapitola bude zaměřena na analýzu nejzávažnějších problémů bránících úspěšné resocializaci propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody, kterým musí odsouzení po jejich propuštění čelit.

V poslední šesté kapitole se budu zamýšlet nad otázkou, jak řešit přeplněnost českých věznic a v rámci návrhů de lege ferenda se budu snažit prezentovat některé možnosti, postupy a způsoby, jak snížit stav vězeňské populace, jakožto ústřední problém českého vězeňství.

Cílem rigorózní práce je především podat ucelený pohled na nepodmíněný trest odnětí svobody jako trest ultima ratio, s jehož uložením je spojen především jeho výkon, kterému budu věnovat značný rozsah. Cílem rigorózní práce je zároveň rozebrání a zohlednění dílčích institutů, které k výkonu trestu a následnému propuštění z výkonu trestu neodmyslitelně patří. Zároveň se v práci pokusím nalézt dílčí možnosti řešení přeplněnosti věznic, které by mohly přispět k vyvolání diskuse na poli odborné i laické veřejnosti a pomoci tak k řešení této problematiky jako palčivého problému českého vězeňství, který si dle mého názoru zaslouhuje značnou pozornost a koncepční změnu trestní politiky státu.

Od své rigorózní práce tedy očekávám, že bude způsobila podat ucelený náhled na uvedenou problematiku a nabídne tak dílčí možnosti řešení otázky přeplněnosti věznic.

Tato rigorózní práce bude vycházet především z analýzy právních předpisů, odborné literatury, odborných článků, judikatury a bude založena rovněž na uplatnění vlastních poznatků z advokátní praxe. V práci budu také využívat poznatků z výzkumů Institutu pro kriminologii a sociální prevenci. Sama pak budu rovněž analyzovat statistiky Vězeňské služby, ze kterých budu vyvozovat jednotlivé závěry. Mezi další používané metody při vypracování této rigorózní práce budou užity metody komparace, analýzy, indukce, dedukce a syntézy.

1. Nepodmíněný trest odnětí svobody

„V současném sankčním systému českého trestního práva má trest odnětí svobody pozici trestu univerzálního, nejpřísnějšího a krajního, přesto v určitých případech i nezastupitelného prostředku ochrany společnosti před trestnými činy a jejich pachateli¹“. Nepodmíněný trest odnětí svobody je druhem trestu odnětí svobody, který vymezuje ve svém taxativním výčtu § 52 trestního zákoníku. Jelikož nepodmíněný trest odnětí svobody představuje nejcitelnější zásah do základních práv a svobod jednotlivce, je možno ho považovat za trest nejpřísnější ve smyslu českého práva. „Mluvíme zde totiž nejen o zbavení osobní svobody spojené s povinností podrobit se specifickému režimu výkonu trestu, ale z důvodu tohoto výkonu také o omezení řady dalších práv a svobod. Tato omezení, která najdeme v § 27 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, jsou logickým důsledkem samotné podstaty nepodmíněného trestu odnětí svobody a také nezbytným předpokladem pro naplnění jeho účelu. V případě prvotního odsouzení k nepodmíněnému výkonu trestu čeká odsouzeného naprosto nový způsob života, diametrálně odlišný, než na který byl zvyklý doposud. Pobyt ve vězení bývá často velmi dlouhý a už samotné nastoupení k výkonu trestu může pro pachatele představovat značnou stresovou situaci²“.

1.1. Pojem trestu

Trest je možno posuzovat jako právní následek protiprávního jednání pachatele. „V našem trestním právu je trest prostředkem státního donucení, který stát užívá k ochraně zájmů chráněných trestním zákonem, ochraně společnosti před trestnými činy a jejich pachateli. Jedná se o újmu na svobodě, majetkových nebo jiných právech odsouzeného, které může pachateli trestného činu uložit jen soud³“. Trest zároveň představuje způsobení určité újmy konkrétní osobě, což je také hlavním znakem trestu. Tato tzv. újma je pachateli trestného činu ukládána soudem⁴. Z čl. 39 LZPS vychází také základní zásada *nulla poena sine lege*, ze které vyplývá, že pachateli trestného činu může být uložen trest pouze na základě zákona, který stanoví, jaké jednání je považováno za trestný čin a jaký trest lze za jeho spáchání uložit. Uložení konkrétního druhu trestu by

¹ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 173

² Moudrý, P. Vliv vybraných druhů na resocializace odsouzených – 1. část. Trestněprávní revue, 2021, č.3, s. 131

³ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 348

⁴ § 90 Ústavy a čl. 40 odst. 1 LPS stanoví, že o trestu za trestné činy rozhoduje pouze soud.

mělo vždy vyplývat z principu spravedlnosti, neboť uložený trest nesmí být neúměrný spáchanému trestnému činu, nesmí být tedy ani mírnější ani přísnější. Jeho uložení by mělo vždy odpovídat jeho povaze a závažnosti spáchání konkrétního protiprávního jednání. Je zapotřebí si uvědomit, že ke zdravějšímu sociálnímu společenství rozhodně nepovede ukládání nejtvrděších trestů. „Staleté zkušenosti ukazují, zejména v trestním právu, že porušování práva neubývá úměrně se zpříšňováním sankce, a dále, že sankce (zejména přísné sankce) vedou k vytváření antiprávních systémů, které vynalézají způsoby, jak se hrozící sankci vyhnout⁵“. V tomto kontextu je nutná určitá vyváženost v ukládání trestních sankcí, resp. trestů, kdy podle F. Vondrušky by „efektivní normotvorba měla být doprovázena úzkou reflexí na praxi, zpětnou vazbou mezi teoreticky zkonstruovanými a přijatými pravidly a poznatky z jejich následného využívání v reálném životě. Samotné zpříšňování sankční politiky prováděné „mechanickým“ zpříšňováním sankcí (např. v podobě nárůstu horní hranice pokuty) nemusí samo o sobě přinášet zlepšování situace v dodržování práva. Dokonce nemusí vést ani ke zpříšňování samotné represe, protože ztrácí svůj reálný obsah, pokud se sebevyšší sankce uložená v podobě peněžité pokuty v praxi nevymůže.

„Nepodmíněný trest odnětí svobody má dlouholetou tradici, je veřejnosti srozumitelný a v justiční praxi zaběhnutý. Má pevné zakotvení v právním vědomí veřejnosti i v kulturní historii společnosti. Trest odnětí svobody nelze zavrhnout, neboť ve společnosti se vždy budou vyskytovat pachatelé páchající závažnou trestnou činnost, před nimiž je třeba chránit společnost a zabránit jim v páchání další trestné činnosti⁶“.

V rámci principu spravedlnosti ukládání trestů je nutné zohlednit ochranu společnosti před trestnými činy. „Spravedlivý trest může být pouze takový, který byl uložen v souladu s teoriemi a zásadami trestání, uvedenými v trestním zákoníku, a následně byl takový trest uložen v souladu s trestním řádem⁷“. Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody by mělo výchovně působit na pachatele trestných činů a to tak, aby se vyvarovali dalšího protiprávního jednání. „Trest se tedy liší od ostatních opatření ukládaných ve společenském zájmu právě tím, že je zasloužený a uložená újma tak není pouze nezbytným zlem, ale rovněž jeho esenciálním prvkem. Trestem je vyjadřován nesouhlas a odsudek trestaného jednání. Tento významný rozdíl se typicky zdůrazňuje při porovnání trestů a ochranných opatření, ale platí i v obecnějším významu⁸“.

⁵ Knapp, V. Teorie práva, 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 1995, s. 37

⁶ Tamtéž, s. 37

⁷ Jelínek, J. a kol. Kriminologie. Praha: Leges, 2021, s. 203

⁸ Lata, J. Účel a smysl trestu, Praha: LexisNexis, 2007, s. 10

1.2. Účel trestu

Za účel trestu je možno velmi zjednodušeně považovat to, k čemu má trest vést. Účel trestu není v trestním zákoníku⁹ výslovně vyjádřen. „Jak uvádí důvodová zpráva, vymezení účelu trestních sankcí je ponecháváno trestní nauce a v zákoně je nahrazeno promítnutím obecných zásad trestání do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích. Tyto zásady formulované jak obecně pro všechny trestní sankce (§ 37-38), tak i speciálně pro tresty (§ 39–45) a ochranná opatření (§ 96-97) budou na rozdíl od proklamativního účelu sankcí přímo aplikovatelné na konkrétní případ. Účel trestání pak vyplývá nejen z těchto obecných zásad, ale i z celkového pojetí trestního zákoníku, a zejména pak z jednotlivých ustanovení upravujících ukládání trestních sankcí¹⁰“. Vymezením účelu trestu se zabývá také ve svých rozhodnutích Ústavní soud, který se touto otázkou komplexněji zabýval v rozhodnutí I. ÚS 4503/12, ve kterém kritizuje absenci zákonné úpravy vymezení účelu trestu. „Citované rozhodnutí I. ÚS 4503/12 se ve vztahu k vymezení účelu trestu dále odkazuje na trestněprávní nauku, přičemž tato dle soudu rozlišuje zejména mezi účelem retributivním, jehož podstatou je uložení zasloužené odplaty a přístupy konsekvencialistickými, které se orientují na důsledky trestu. Za takové je pak možno považovat: odstrašení ve formě individuální a generální prevence; rehabilitace pachatele (pachatelova výchova a náprava); inkapacitace pachatele (zabránění a znemožnění páčání další trestné činnosti); restorace (obnova a náprava narušených vztahů mezi pachatelem a obětí i celou společností); odškodnění obětí¹¹“.

Historicky se účelem trestu zabývaly dvě základní koncepce, teorie, a to teorie absolutní neboli taliační, z latinského *ius talionis*¹² představována teorií odplaty¹³ a teorie relativní neboli utilitární představována teorií prevence.

„Retributivní teorie neboli taktéž odplatná teorie, posuzuje trest jako něco zcela bezprostředního a běžného, co následuje jako reakce na škodlivé jednání. Je třeba, aby trest byl čitelným zásahem do života osoby, která trestný čin spáchala. Zásah musí být adekvátní míře škodlivosti spáchaného trestného činu¹⁴“.

⁹ Účel trestu byl v předchozím trestním zákoně z roku 1961 výslovně upraven v § 23 odst. 1, který slučoval základní účely trestu, a to ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti, výchova odsouzených k vedení řádného života a uvedenými základními účely výchovně působit na ostatní členy společnosti.

¹⁰ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 12

¹¹ Masopust Šachová, P. Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2019, s. 102–103

¹² *Ius talionis* neboli právo msty.

¹³ Mezi zastánce této teorie se řadí stoupenci tzv. klasické školy trestního práva, kterými jsou např. Aristoteles, I. Kant, G. W. F. Hegel, Tomáš Akvinský. Dle Kanta byl trest považován za jakési sloučení požadavku spravedlivého rozumu a kategorického imperativu spravedlnosti. Hegel podle této teorie usuzuje, že ke smíření pachatele se společností, resp. se spravedlností dojde pouze uložním spravedlivého trestu. Akvinský apeluje na úměrnost trestu ve vztahu k spáchanému zločinu.

¹⁴ Jelínek, J. a kol. Kriminologie. Praha: Leges, 2021, s. 198

Trest je tedy ukládán pro nezákonnost jednání pachatele a zároveň jeho uložením byla naplněna spravedlnost, která byla nezákonným jednáním pachatele porušena. Dle Kadlubekové jsou „absolutní teorie nejstarší a pro nás nejméně přijatelné. Vycházejí z myšlenky punitur, quia peccatum est, což znamená: trestá se, neboť bylo spácháno zlo. Tato odplatná/vyrovnávací funkce je zaměřena na minulost, nezajímá se o nápravu ani budoucí chování pachatele¹⁵“. I když je absolutní teorie považována za historicky starší než teorie relativní, neznamená to, že by byla považovaná za překonanou. „V současné době došlo k oživení tohoto pojetí ve formě teorie „spravedlivé odměny“, které lze charakterizovat myšlenkou, že trestní sankce by se měly ukládat, protože si je pachatel zaslouhuje. Teorie spravedlivé odměny zahrnuje odplatu, mstu a odvetu¹⁶“. „V současné době jsou absolutní teorie spojeny zejména s trestem smrti (některé státy USA, Čína, Bělorusko, Írán, Vietnam, Súdán, Severní Korea, Japonsko, Thajsko, Malajsie atd.)¹⁷“. Tato teorie zažívá určitou renesanci např. i ve Skandinávii.

Teorie relativní¹⁸, která je představována teorií prevence, je považována za druhou koncepci chápání účelu trestu. Dle této teorie je účelem trestu především ochrana společnosti a polepšování pachatele trestného činu. Tato teorie upřednostňuje převýchovu pachatele a věří, že pachatele trestného činu je možné ovlivnit, nasměrovat na tzv. správnou cestu, vhodným zacházením. „Trest je tedy léčení, které zabrání budoucímu páčání trestných činů. Na místo imperativ: „Vina vyžaduje trest“, představující teorii odplaty, přichází jiný imperativ: „Nemoc vyžaduje léčení“¹⁹“. Pod relativní teorií je možno zařadit také teorii odstrašení. „Uložený trest odstrašuje v první řadě samotného trestaného, který na vlastní kůži pocítí nepříjemnost této sankce a ze strachu před jejím opětovným uložením se zdrží zakázaného jednání (individuální prevence). Zároveň ukládání trestů je důraznou informací i pro ostatní (v první řadě labilní) členy společnosti, aby se raději páčání trestné činnosti zdržely (generální prevence)²⁰“. Mezi představitele odstrašující teorie je možno řadit osvícenské filozofy, a to zejm. Benthama, Beccaria a Montesquieu. Dle názoru těchto filozofů zločinci kalkulují možný zisk ze zločinu, a to ještě před jeho spácháním a srovnávají ho s možným rizikem a výší trestu, který jim hrozí. Teorii odstrašení je nutno chápat velmi individuálně z pohledu jednotlivých pachatelů

¹⁵ Kadlubeková, D. Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2015, s. 12

¹⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 348

¹⁷ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 44

¹⁸ Mezi stoupence této teorie je možno zařadit F. von Liszta, C. Lombrosa a např. C. Beccaria. Podle C. Beccaria neodvratitelnost trestu spočívá v jeho odstrašujícím účinku, a nikoliv v jeho příslosti.

¹⁹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 347

²⁰ Lata, J. Účel a smysl trestu, Praha: LexisNexis, 2007, s. 21

trestných činů. Jiný vliv bude mít na pachatele, u nichž se jedná o první trest oproti pachatelům, kteří trestnou činnost páchají opakovaně, tzv. recidivisty.

V praxi se ukázala jako nejvhodnější tzv. smíšená teorie neboli teorie slučovací, která upozorňuje na víceúčelnost trestu, a ve které se uplatňuje tzv. vyrovnávací princip „podle něhož je základem pro výměru trestu vina vyjádřená ve spáchaném trestném činu. Pojetí účelu trestu se však orientací na myšlenku vyrovnání nevyčerpává, ale s potrestáním – vedle profylaktického působení hrozbou trestu – spojuje působení na právní vědomí společnosti, které jím má být posilováno (generálně preventivní funkce). Trest tedy není zúžen na pouhou újmu odsouzenému, ale představuje šetrný zásah, který má odsouzeného vyrovnáním viny smířit se společností. Kromě toho má být trestem dosaženo resocializace pachatele (speciálně preventivní funkce). Speciálně preventivní důvody přitom mohou vést ke snížení trestu odpovídajícího vině, ale tyto důvody generálně preventivní, nemohou opodstatňovat jeho zpřísnění nad rámec viny²¹“. Tato teorie přejímá z obou shora uvedených teorií jejich pozitivní prvky a směřuje tak smysl trestu k nápravě pachatele trestného činu. „Moderní společnost přistupuje k trestání právě prostřednictvím smíšených teorií, které na jedné straně zohledňují potrestání pachatele i ochranu společnosti, a na druhé straně berou zřetel na náhradu škody, osobnost pachatele a jeho reintegraci zpět do společnosti²²“.

Závěrem této podkapitoly bych shrnula, že účelem trestu a trestání je především ochrana společnosti jako celku před pachateli trestných činů, s čímž je úzce spjata ochrana jejich práv a svobod, a především také zabránění pachatelům v dalším páchání trestné činnosti. I přesto, že je účel trestu postupně dotvářen judikaturou Ústavního soudu, nejedná se o komplexní vyřešení jeho struktury a hierarchie jednotlivých účelů trestání. „Dle Ústavního soudu má nicméně za stávající situace jakýkoliv naukou přijímaný účel trestání sekundární význam a vždy je nutné ho vykládat ve světle zákonné zásady proporcionality a ultima ratio²³“. Domnívám se, že účel trestu by měl mít v trestním zákoníku samostatné ustanovení, třebaže je promítnut do obecných zásad trestání. De lege ferenda doporučuji zakotvit ustanovení o účelu trestu do trestního zákoníku, jehož zakotvení by mohlo pozitivně přispět do praxe ukládání trestných sankcí za trestné činy.

²¹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 486–508

²² Kopřiva, M. Soudce v říší účelu trestu. Trestněprávní revue, 2020, č.3, s. 129

²³ Masopust Šachová, P. Restoratívni přístupy při řešení trestné činnosti. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2019, s.103

1.3. Zásady ukládání trestů

„Podle obecné právní teorie jsou základní zásady považovány za základ práva, resp. jeho jednotlivých odvětví ... Ve vztahu k trestněprávním institutům se základní zásady chovají jako jejich zdroje²⁴“. Jejich porušení vede k vadám vydaného rozsudku. Aby se tyto vady rozsudku, resp. výroku o trestu nebo trestního příkazu napravily, je nutno zahájit řízení o opravných prostředcích.

Základním předpokladem pro uložení trestu je skutečnost, že došlo k trestnému činu, který byl spáchán trestně odpovědným pachatelem. Základní zásady, principy pro ukládání trestů jsou obsaženy v ustanoveních zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, a to jak v obecných ustanoveních pro ukládání trestů, tak i v ustanoveních, která jsou společná pro ochranná opatření a tresty.

Ukládání trestů je ovlivněno nejenom teoretickými přístupy, ale i řadou dalších faktorů, mezi které se řadí např. vlastní úvaha soudce, společenské poměry, ale i názory veřejnosti. Jak uvádí J. Lata „ukládání trestů na základě akademicky čistých trestních teorií bez ohledu na panující praxi může trestní systém znejistit a napáchat tak víc škody než užítu. Praxe i teorie by se v tomto ohledu měly vzájemně ovlivňovat a regulovat²⁵“.

1.3.1. Zásada zákonnosti

„Základním východiskem při ukládání trestu je princip zákonnosti, podle kterého lze trestní sankce (tedy i tresty) ukládat jen na základě zákona (§ 37 odst. 1)²⁶“. V našem trestním právu jsou trestní sankce a podmínky, na základě kterých je možno je uložit, vymezeny pouze v trestním zákoně. „Podle § 110 se trestním zákonem rozumí trestní zákoník a podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže a zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim²⁷“. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je zásada zákonnosti zakotvena v § 3 odst. 1²⁸“. Tato zásada je zakotvena i v řadě dalších dokumentů, a to především v Listině základních práv a svobod v čl. 39, který uvádí, že „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit“. Jak uvádí P. Šámal „pokud se v demokratickém státě vychází ze zásady zákonnosti, uplatňuje se donucení jen v případech porušení právních norem, tj. při porušení pravidel, které mají

²⁴ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, Obecná část 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 19-20

²⁵ Lata, J. Účel a smysl trestu, Praha: LexisNexis, 2007, s. 99

²⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 437

²⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 496-502

²⁸ § 3 odst. 1 ZSVM uvádí, „že jen tento zákon v návaznosti na trestní zákon stanoví, které jednání je proviněním, a sankce a způsob jejich ukládání“.

předepsanou formu, a to v trestním právu formu zákonnou. Porušení pravidel – delikt má v trestním právu formu trestného činu, v hierarchii zločinu nebo přečinu. Přitom donucení navazující na spáchání trestného činu (ve formě trestu nebo ochranného opatření) musí mít jasné a jednoznačně stanovené hranice, neboť se v souladu se zásadou zákonnosti může uplatnit jen za podmínek a způsoby stanovenými v právních normách. Pokud jsou tyto meze přestoupeny, je porušena zásady zákonnosti²⁹“.

Zásada zákonnosti je ovšem zakotvena v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod³⁰. Úzké spojení s touto zásadou představuje zákaz retroaktivity přísnějšího trestního zákona. „Uvedený zákaz platí pouze pro ukládání trestů (nulla poena sine lege praevia): trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán; podle pozdějšího zákona se postupuje jen tehdy, jestliže je to pro pachatele příznivější (§ 2 odst. 1). Důvodem tohoto zákazu je především požadavek právní jistoty, protože občan má mít možnost předvídat, jaké právní důsledky bude mít v budoucnu jeho jednání³¹“. Jak uvádí P. Šámal „čin je spáchán v době, kdy pachatel nebo účastník konal nebo v případě opomenutí byl povinen konat, přičemž není rozhodující, kdy následek nastal nebo kdy měl nastat. Jestliže se zákon změní během páchaní činu, užije se zákona, který je účinný při dokončení jednání, kterým je čin spáchán³²“.

Zásada zákonnosti musí být uplatněna i při výkonu trestních sankcí, nelze ji izolovat pouze na jejich uložení. V tomto kontextu zcela výstižně uvedl J. Jelínek „můžeme tak hovořit o jedné z naprosto stěžejních zásad pro celý trestní systém³³“.

1.3.2. Zásada přiměřenosti

Zásada přiměřenosti, byť má ústavní charakter, ale není výslovně upravena v ústavních předpisech, je zakotvena v § 38 TZ, dle které je nutné při ukládání trestních sankcí přihlídnout k závažnosti spáchaného trestného činu, jeho povaze, ale zároveň i k poměrům pachatele trestného činu. Zásada zákonnosti a zásada přiměřenosti spolu velmi úzce souvisí a jsou si ve své podstatě postaveny na roveň.

Nelze tedy tyto zmíněné zásady stavět vůči sobě nebo jednu druhou podřazovat či nadřazovat. Jak bylo uvedeno výše při stanovení druhu a výměry trestu, je nutné přihlížet k povaze a závažnosti trestného činu, což demonstrativně uvádí § 39 odst. 2 TZ.

²⁹ Šámal, P. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. Bulletin advokacie, 2009, č.10, s. 22

³⁰ Srov. Čl. 7 EÚLP a čl. 5 EÚLP

³¹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 497

³² Hendrych, D. a kol. Právní slovník, 3. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 77

³³ Jelínek, J. a kol. Kriminologie, Praha: Leges, 2021, s. 200

Je nutné tedy přihlédnout ke konkrétní závažnosti trestného činu a k osobě pachatele, s čímž úzce souvisí tzv. princip individualizace trestu. Při ukládání trestních sankcí je určitým podpůrným hlediskem osoba pachatele, která spáchá trestný čin. V tomto ohledu je nutno zohlednit celkovou charakteristiku pachatele, především jeho osobní, rodinné a majetkové poměry. Jedná se zejména o skutečnosti, které jsou u pachatele dány v době rozhodování o trestu. Může zde hrát roli i zdravotní stav pachatele, zda se stará o nezletilou osobu, která je na jeho péči a výživě plně závislá, dále např. zda je pachatelka trestného činu těhotná a řada dalších okolností. Soud by měl velmi pečlivě zkoumat také dosavadní způsob života pachatele a měl by zároveň přihlédnout k možnostem jeho nápravy. „Možností nápravy se rozumí stanovení prognózy budoucího vývoje pachatele na základě objasnění jeho osobnosti a prostředí, v němž se jeho osobnost vyvíjela a v němž se v budoucnu bude vyvíjet. Součástí této prognózy je i zhodnocení očekávaných účinků a důsledků trestu pro budoucí život pachatele³⁴“. Uplatnění zásady přiměřenosti by mělo vést k uložení vhodného trestu, který bude sledovat, naplňovat požadavky účelu trestu, kterým je především zájem na ochraně společnosti před pachateli trestných činů. Při uložení konkrétního druhu trestu je nutno zohlednit, zda se jedná o recidivistu či dosud netrestaného pachatele, na kterého bude možno účinně působit mírnějším druhem trestu, který bude mít pro něj dostačující výchovný účel. Určitým podkladem pro zhodnocení možnosti nápravy pachatele mohou být různé poznatky k osobě pachatele, které byly získány z dřívějšího vývoje pachatele, do kterého je možnost zařadit spisy v jiných trestních řízeních, ze kterých by byla znatelná účinnost dřívějších trestů, jaká doba uplynula od posledního odsouzení, v jaké délce byl trest uložen apod.

Zásada přiměřenosti je nezastupitelná ve vztahu k poškozeným trestným činem, neboť podle § 38 odst. 3 se při ukládání trestních sankcí přihlédne k právem chráněným zájmům poškozených. „Požadavek přihlédnout při ukládání trestní sankce k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem se dostal do popředí pozornosti zejména v souvislosti s prosazováním myšlenek tzv. restorativní justice, která klade důraz na usmíření pachatele v trestním řízení a hledá cesty, jak usnadnit poškozenému, aby dosáhl náhrady škody a odčinění trestným činem způsobeného příkoří³⁵“. Domnívám se, že soud by při rozhodování o volbě vhodného druhu trestu měl brát zřetel na zájmy poškozeného, ovšem neměly by být hlavním faktorem, který bude ovlivňovat druh a výměru sankce. Oprávněné zájmy poškozeného jsou jedním z nepominutelných kritérií

³⁴ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 72

³⁵ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 502-508

pro uložení trestu. Pokud soud uloží pachateli sankci, která bude v rozporu se zájmy poškozeného, musí takové rozhodnutí náležitě a přesvědčivě odůvodnit. „Zohlednění zájmů poškozeného může mít za důsledek jak příznivější sankcionování z pohledu pachatele (typicky uložení alternativního trestu namísto trestu odnětí svobody, ve snaze zvýšit šance poškozeného na rychlé dosažení náhrady škody), tak i sankcionování přísnější (například soud pachateli uloží nepodmíněný trest odnětí svobody s odůvodněním, že pobyt odsouzeného na svobodě by mohl být spojen s rizikem opakování trestné činnosti vůči poškozenému)³⁶“.

K naplnění zásady přiměřenosti je nutné vzít v úvahu další okolnosti konkrétního případu, které pachateli mohou polehčovat či přitěžovat, jedná se tedy o okolnosti obecně přitěžující a polehčující. V ustanoveních § 41 a § 42 TZ jsou demonstrativně vypočteny polehčující a přitěžující okolnosti. Jelikož se jedná o demonstrativní výčet polehčujících a přitěžujících okolností, soud má možnost přihlídnout i k jiným než demonstrativně vymezeným okolnostem, které mohou pachateli trestného činu ukládaný trest zmírnit či zpřísnit nebo dokonce ovlivnit, zda vůbec bude trest uložen. Mezi polehčující okolnosti je možno zařadit případy, kdy pachatel spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností, které ovšem nejsou na něm závislé. „Spáchání trestného činu pod vlivem okolností nezávislých na pachateli znamená, že na pachatele působily před spácháním trestného činu nebo při jeho páchaní takové okolnosti, na jejichž vzniku (vyvolání) a existenci (působení) se pachatel sám nijak nepodílel, které ovšem do určité míry ovlivnily spáchání trestného činu, např. vyvolaly u pachatele rozhodnutí spáchat trestný čin nebo ho utvrdily v takovém rozhodnutí, ovlivnily způsob spáchání trestného činu nebo povahu a rozsah jeho následků. Může jít např. o vyprovokování trestného činu poškozeným, kterému pachatel ublížil na zdraví, nebo o náhle vytvořenou velmi složitou dopravní situaci, kterou pachatel jako řidič motorového vozidla nezvládl a způsobil dopravní nehodu s následky na životě a zdraví³⁷“. Dále případy, kdy došlo ke spáchání trestného činu v situaci, kdy byl pachatel v silném rozrušení, spáchal ho v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních situací. Mezi polehčující okolnosti spadají případy, kdy pachatel spáchání trestného činu dobrovolně a sám oznámil příslušným úřadům, rovněž také když napomáhal objasnit svou trestnou činnost nebo významným podílem přispěl k objasnění trestného činu, který byl spáchán jiným pachatelem. Mezi velmi často uplatňované polehčující okolnosti se řadí i skutečnost, že pachatel spáchání trestného činu upřímně

³⁶ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1 vydání (1. aktualizace). Praha: C.H.Beck, 2021, s. 568-572

³⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 502-508

litoval. Soud při zvažování polehčujících okolností hodnotí, zda pachatel trestného činu před jeho spácháním vedl řádný život, jaké bylo jeho chování po spáchání trestného činu, zda se snažil nahradit škodu poškozeným, zda odstranil škodlivé následky trestného činu, jaký je jeho postoj ke spáchanému trestnému činu, zda uzavřel dohodu o vině a trestu nebo za nesporné označil rozhodné skutečnosti. Zároveň soud hodnotí i dobu, která uplynula od trestného činu, délku trestního řízení, zda-li trvalo nepřiměřeně dlouhou dobu. „Při posouzení přiměřenosti délky trestního řízení soud přihlédne ke složitosti věci, k postupu orgánů činných v trestním řízení, k významu trestního řízení pro pachatele a k jeho jednání, kterým přispěl k průtahům v trestním řízení. Tato okolnost souvisí především s právem na spravedlivý proces, konkrétně s právem na projednání věci v přiměřené lhůtě dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy³⁸“. Uvedené okolnosti byly vymezeny především v reakci na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva „viz. např. jeho rozsudky ve věcech Eckle proti Německu, 1982; B. proti Rakousku, 1990; Capuano proti Itálii, 1987; Idrocalce proti Itálii, 1992; Philips proti Řecku, 1997; Portington proti Řecku, 1998; Kudla proti Polsku, 2000; Wloch proti Polsku, 2000; Havala proti Slovensku, 2002³⁹“. Polehčující okolnosti jsou takové okolnosti, které soud hodnotí ve prospěch pachatele trestného činu a vedou ke zmírnění druhu trestu a jeho výměry.

Institut polehčujících a přitěžujících okolností je považován za jeden z prostředků individualizace trestu. Ustanovení § 42 TZ stanoví demonstrativní výčet přitěžujících okolností. Vzhledem k tomu, že se jedná o demonstrativní výčet okolností, stejně jako u okolností polehčujících, tak i zde může soud přihlížet i k jiným okolnostem případu, které by vedly ke zprísnění trestu. Ovšem i zde je nutné v rámci individualizace trestu dodržovat princip, který vyplývá z § 39 odst. 4 TZ, tedy princip *ne bis in idem*⁴⁰ neboli zásadu zákazu dvojího přičítání, podle které platí, že nelze přihlédnout k okolnosti, která je zákonným znakem trestného činu, jako k okolnosti přitěžující nebo polehčující.

„Stejně závěry platí i v tom směru, že obecně přitěžující okolností nemůže být okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby⁴¹“. Princip *ne bis in idem* se uplatní i při ukládání trestu právnického osobě a trestního opatření mladistvému.

³⁸ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 456

³⁹ Půry, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku. Trestněprávní revue, 2010, č.1, s. 1

⁴⁰ Zásada *ne bis in idem* má původ v římské zásadě *nemo debet bis puniri pro uno delicto* neboli pro jeden protiprávní čin nesmí být nikdo dvakrát trestán.

⁴¹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 442

1.3.3. Zásada humánnosti

Zásada humánnosti trestních sankcí je obsažena jednak v § 37 odst. 2 TZ, dále je zakotvena v Listině základních práv a svobod v čl. 7 odst. 2 a zároveň je promítnuta také do řady mezinárodních dokumentů, mezi které patří zejm. čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 3 EÚLP, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání⁴². Rovněž Evropský soud pro lidská práva se v řadě svých rozhodnutí zabývá otázkou zásady humánnosti. Např. v rozsudku ve věci Keenan vs. Spojené království ze dne 3.4.2001 kvalifikoval nelidské zacházení v neposkytnutí nezbytné lékařské péče, včetně psychiatrické péče. Zásada humánnosti se řadí mezi nejvýznamnější zásady, které se zohledňují při ukládání trestů. Požadavek humánnosti je zakotven v § 37 odst. 2 TZ, podle které „pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost⁴³“. Podle této zásady nemohou být v demokratickém státě použity takové sankce, které jsou kruté, resp. nelidské. „Krutými trestními sankcemi jsou sankce působící svojí podstatou, účelem nebo intenzitou nesnesitelnou fyzickou bolest nebo závažné psychické strádání. Za takové jsou považovány jednak sankce způsobující fyzickou bolest, kterými se působí na animální podstatu trestaného, tedy tresty tělesné, a jednak sankce devastující či dokonce ničící pachatelovu osobnost, jako je trest smrti, lobotomie či dlouhodobá samotka⁴⁴“.

Ponižování lidské důstojnosti pachatelů trestných činů nelze vyloučit ani v rámci výkonu trestní sankce. Ovšem jak uvádí V. Kalvodová „podle názoru českého Ústavního soudu samotný výkon dlouhodobého trestu odnětí svobody, pokud probíhá v prostředí respektujícím lidskou důstojnost, sám o sobě není zacházením krutým a nelidským, jestliže není provázen dalšími závažnými (objektivními) nedostatky ve způsobu výkonu takového trestu, jak je v civilizovaném světě standardizován, či důležitými zdravotními a psychickými problémy na straně vězně (I. ÚS 601/04)⁴⁵“. Z hlediska pachatelů trestných činů může být řada trestních sankcí považována za určité ponižování lidské důstojnosti. Aby k tomu však došlo v rámci zásady humánnosti, musí se ponížením lidské důstojnosti dosáhnout vyšší míry intenzity, než jaká je spojena s uložením trestní sankce.

⁴² Úmluva byla přijata ve Štrasburku v roce 1987 a navazuje na čl. 3 EÚLP. S přijetím Úmluvy byl zřízen i Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, který je složen z nezávislých expertů.

⁴³ Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 70

⁴⁴ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 496-502

⁴⁵ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2020, s. 562-567

Nezbytným předpokladem k úspěšné resocializaci pachatele trestného činu je především respektování lidské důstojnosti, a nikoliv její ponižování. Je nepřijatelné, aby samotným výkonem trestu odnětí svobody došlo k úplnému vyřazení pachatele ze společnosti. Pokud by k tomuto došlo, mělo by to za následek popření jeho osobnosti jako lidské bytosti a jeho individuality. Výkonem trestní sankce, který ponižuje lidskou důstojnost, se v řadě svých rozhodnutích zabýval také ESLP, který např. ve svém rozsudku ze dne 12.6.2007, 70204/01 ve věci Frerot proti Francii shledal ponižující zacházení v případě, kdy se po každé návštěvě ve věznici musel stěžovatel podrobit prohlídce análního otvoru, aniž by k takovému úkonu zavedl jakoukoliv příčinu, neexistovaly zde žádné bezpečnostní potřeby ani nebyla potřeba předcházet nepokojům ve věznici. V tomto případě ESLP shledal porušení čl. 3 EÚLP. Jak uvádí J. Lata „co se zákazu ponižování lidské důstojnosti týče, je nutno uvést, že jakkoliv je každý trest difamačním opatřením, i trestaná osoba zůstává členem lidské společnosti a nepozbývá lidské důstojnosti a tato skutečnost by měla být při ukládání a výkonu trestu maximálně zohledněna⁴⁶“.

1.3.4. Zásada subsidiarity

Zásada subsidiarity neboli požadavek subsidiarity přísnější sankce, která je zakotvena v § 38 odst. 2 TZ, podle kterého „tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce citelnější“, vyplývá ze zásady přiměřenosti trestních sankcí. Uložení trestní sankce pachateli trestného činu, která ho méně postihuje a je dostatečná k účelu trestu, a tedy i k ochraně společnosti, působí pachateli méně intenzivní újmu na jeho právech a svobodách. Pod uložení méně postihující sankce lze podřadit jak uložení mírnějšího trestu, tak ale i mírnější rozsah a formu uloženého trestu. Za mírnější sankci lze považovat i sankci, která je pachateli uložena zcela samostatně. Nejmírnějšími trestními sankcemi, které trestní zákoník obsahuje, se nacházejí v § 46 TZ upuštění od potrestání a v § 48 upuštění od potrestání s dohledem. Tyto trestní sankce je možno pokládat za významný projev zásady subsidiarity trestní represe. Rozsudkem soud vysloví vinu pachateli trestného činu, ale neuloží za něj trest. „Rozsudek tedy obsahuje výrok o vině trestným činem a může obsahovat i další výroky navazující na výrok o vině (například výrok o náhradě škody, o uložení ochranného opatření)⁴⁷“. Při výběru konkrétního druhu sankce záleží vždy na konkrétních okolnostech případu.

⁴⁶ Lata, J. Účel a smysl trestu, Praha: LexisNexis, 2007, s. 97

⁴⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 474

Při výběru je nutno zohlednit poměry pachatele, jak osobní, majtkové, tak i rodinné. Zásada subsidiarity se projevuje do řady ustanovení, která pojímají o ukládání jednotlivých druhů trestů. „Z podmínek v nich uvedených vystupuje zřetelně do popředí pojetí nepodmíněného trestu odnětí svobody jako ultima ratio trestního systému spolu s přednostním uplatněním trestů nespojených s odnětím svobody (tzv. alternativních trestů, k nimž patří zejména domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem), které je základním trestně politickým postulátem pro sankcionování méně závažných trestných činů. Velmi důležité je z toho hledisko § 55 odst. 2, které připouští uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, jen výjimečně, pokud by uložení jiného trestu zjevně nevedlo k resocializaci pachatele⁴⁸“.

Soudy při rozhodování o konkrétním druhu trestní sankce zároveň musí zohlednit jaký uložená sankce bude mít dopad na život pachatele. Soud by měl zvážit, zda by nebylo vhodnější uložit pachateli méně postihující sankci, neboť ne vždy uložení přísnější sankce dosáhne účelu trestu. V tomto ohledu je nutno posuzovat každý případ a každého pachatele zcela individuálně, neboť pro určitý okruh pachatelů je uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody jediným možným řešením, tedy oním ultima ratio. U této skupiny pachatelů by mělo jít především o snahu snížit riziko páčání další trestné činnosti po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Nicméně se domnívám, že by měla být zásada subsidiarity uplatněna u všech druhů trestů, nikoliv pouze u nepodmíněného trestu odnětí svobody.

„V tomto kontextu je tedy nepochybně třeba podpořit snahy o modernizaci vězeňských zařízení, včetně rozšíření jejich kapacity a personálního posílení, tak aby poskytovaly prostor pro naplnění účelu výkonu trestu odnětí svobody a jeho hlavních zásad⁴⁹“.

1.4. Nepodmíněný trest odnětí svobody v systému trestů

Taxativní výčet druhů trestů, kterými lze postihnout pachatele trestného činu uvádí § 52 TZ. Uspořádání jednotlivých druhů trestů lze definovat jako systém trestů, a to dle různých kritérií, dle závažnosti, zájmů, které jsou postihovány a vzájemných vztahů mezi jednotlivými tresty. „Do systému trestů se promítají dvě základní zásady trestního práva

⁴⁸ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 502-508

⁴⁹ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 178

hmotného, a to zásada nullum crimen nulla poena sine lege (zásada legality, zásada zákonnosti) a zásada humanismu⁵⁰“. Zásada humanismu je vyjádřena především § 37 odst. 2 TZ, ve kterém je zakotveno, že pachateli nesmí být uloženy kruté a nepřiměřené trestní sankce a výkonem této sankce nesmí dojít k ponížení lidské důstojnosti. Čl. 39 Listiny základních práv a svobod stanoví zásadu nulla poena sine lege, tedy zásadu, podle které lze tresty ukládat jen na základě zákona, a která je uskutečňována v § 52 TZ. Systém trestů je možno dělit na dva podsystémy, které jsou reprezentovány výjimečným trestem a pravidelnými tresty. Tento systém je založen na povaze a závažnosti trestného činu spáchaného trestně odpovědných pachatelem⁵¹“.

Tzv. pravidelné tresty jsou taxativně vymezeny v § 52 odst. 1 TZ. Jelikož se jedná o taxativní výčet druhů trestů, nelze je žádným způsobem rozšiřovat, a to ani výkladem či cestou analogie. Trestní zákoník umožňuje uložit jako tresty pravidelné především trest odnětí svobody, domácí vězení, obecně prospěšné práce, propadnutí majetku, peněžitý trest, trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti a v neposlední řadě trest vyhoštění. De lege lata bývá za samostatný trest považováno i podmíněné odsouzení.

Mezi výjimečné tresty řadí § 54 TZ trest odnětí svobody v rozmezí nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí. Výjimečný trest je možno uložit pachateli trestného činu za spáchání zvláště závažného zločinu ovšem za předpokladu, že to trestní zákon dovoluje. „Zvláštnost výjimečného trestu jako typu trestu odnětí svobody vyplývá zejména z následujících skutečností: a) doba jeho trvání je delší, než je obecně nejvyšší přípustná horní hranice trestu odnětí svobody (§ 55 odst. 1), b) je možné ho uložit jen za přesně vymezených podmínek, odlišných od ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v jiných případech (§ 54), c) je stanoven obligatorní způsob jeho výkonu (§ 56 odst. 2 písm. d), odst. 3) a jsou ztíženy možnosti podmíněného propuštění z jeho výkonu (§ 88 odst. 4, 5)⁵²“. Za výjimečný trest nelze podle českého trestního práva považovat trest smrti.

⁵⁰ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 395

⁵¹ Dle odborné literatury je možno tresty třídit podle různých kritérií, které rozlišují např. tresty hlavní a vedlejší, tresty s náhradou a bez náhrady, na výchovné a represivní, na majetkové a nemajetkové, na tresty spojené s odnětím svobody a tresty alternativní, tresty na cti a tresty ostatní.

⁵² Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 713-726

Jako samostatný trest lze uložit podle § 52 odst. 2 TZ trest odnětí svobody, a to nepodmíněný trest odnětí svobody, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. De lege lata je podmíněné odsouzení považováno za samostatný trest. „Trest odnětí svobody plní rovněž roli náhradního trestu⁵³. Někdy bývá právě rozlišován trest odnětí svobody jako trest „primární“, tedy nepodmíněný trest odnětí svobody vyslovený rozsudkem, a jako trest „sekundární“, který je ukládán pro případ, že by jiný druh trestu nebyl vykonán, a který zajišťuje prosazení soudem vysloveného výroku o trestu jiným způsobem⁵⁴“.

Trest odnětí svobody je chápán jako ultima ratio a jako takový představuje v současné společnosti nezastupitelnou roli, a to i přes to, že v současné době je snaha využívat alternativní sankce, kterými se má pozitivně působit na pachatele trestných činů, aby se dosáhlo jejich pozitivní motivace. Pokud hovoříme o alternativních trestech, máme na mysli všechny tresty nespojené s nepodmíněným odnětím svobody. Ukládáním alternativního trestu má soud možnost uložit pachateli trestného činu trest odnětí svobody, anebo trest, který bude odsouzený vykonávat na svobodě. „Výhody alternativních trestů záleží v tom, že se s nimi nespojují negativní stránky trestu odnětí svobody (izolace odsouzeného, negativní dopad na rodinu odsouzeného, jeho citové vazby apod.). Výkon alternativních trestů je také spojen s nižšími náklady než výkon trestu odnětí svobody. V průběhu krátkodobých trestů odnětí svobody nelze rozvinout reedukační a resocializační programy. Alternativní tresty lépe umožňují začlenění odsouzeného pachatele do společnosti⁵⁵“. Trestním zákoníkem z roku 2009 došlo k zavedení dvou trestů, a to trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce a trestu domácího vězení, které jsou důkazem rozšiřování možností ukládání alternativních trestů. Rozšířily se zároveň možnosti pro uložení peněžitého trestu. Podle L. Macháلكové zavedením zmíněných trestů šlo o snahu zapojení se do celoevropského trendu: „Spočívá ve snaze zvyšovat počet ukládaných alternativních trestů nespojených s odnětím svobody na úkor trestu spojeného s odnětím svobody. Tento požadavek opakovaně rezonuje i v doporučeních Rady Evropy, která vyzdvihuje důležitost aspektu ponechání pachatele v komunitě, tedy na svobodě⁵⁶“. I přes současnou snahu prosazovat ukládání alternativních trestů, stále je ukládání trestu odnětí svobody považováno za

⁵³ S trestem odnětí svobody jako s náhradním trestem je možno se setkat pouze u peněžitého trestu. V trestním zákoníku účinném do 30.11.2011 byl jako náhradní trest upraven také u trestu domácího vězení.

⁵⁴ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 41

⁵⁵ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 397

⁵⁶ Januš, J. a kol. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz Online Media, 2020, s. 12

nejčtetnější. V některých případech u konkrétních pachatelů ovšem efektivnost užití alternativního trestu lze považovat za nedostačující sankci a v těchto případech je třeba využít nepodmíněných trestů odnětí svobody, a to především v jejich krátkodobých verzích. Domnívám se, že budoucí směřování sankční politiky by se mělo uchýlit k rozšíření krátkodobých trestů odnětí svobody, které budou efektivně působit na pachatele a povedou k dosažení účelu ukládaných trestů. Nelze ovšem hovořit o jejich upřednostňování, ale v jednotlivých konkrétních případech přispějí k naplnění účelu trestu mnohem lépe než tresty nespojené s odnětím svobody. V tomto ohledu musím souhlasit s M. Lukášovou, že „trestní politika v posledních desetiletích prodělala pozitivní posun k alternativnímu trestání a pozice nepodmíněného trestu odnětí svobody je upevňována především jako ultima ratio, zůstává v určitých případech tento trest nezastupitelný⁵⁷“.

1.5. Vybrané alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody

„Pojem alternativní tresty tradičně zahrnuje tresty nespojené s odnětím svobody či s izolací pachatele od společnosti⁵⁸“. Jednotná definice alternativních trestů není definována⁵⁹. Pojem alternativních trestů je možno určit ve dvou rovinách, a to v širším pojetí a v užším pojetí. „V širším konceptu hovoříme o alternativních trestech jako o vykonávání trestů, které lze vykonávat na svobodě a nejsou tak spojeny s odnětím svobody. Tento postup je vhodný zejména s ohledem na menší snížení společenského postavení, pachatel dále nepřichází o zaměstnání, rodinné vztahy a podobně. K tomuto je nutné přičíst i větší participaci pachatele na odstraňování škod, které způsobil svým trestným jednáním⁶⁰“. Naopak alternativní tresty v užším pojetí je možno vymezit jako náhradu za nepodmíněný trest odnětí svobody. Jedná se o vymezení, ke kterému slouží hlavní účel alternativního trestu. S pojmem alternativních trestů v užším pojetí budu dále v práci pracovat, zaměřím se na nejčastější alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, kterými jsou instituty podmíněného odsouzení, domácího vězení, peněžitého trestu a trestu obecně prospěšných prací.

Širší využívání alternativních trestů sebou přináší řadu výhod. Svou výhodou uložení alternativního trestu shledávám z ekonomického hlediska, při kterém odsouzený

⁵⁷ Lukášová, M. Nepodmíněný trest odnětí svobody ve světle alternativních a krátkodobých trestů. *Trestněprávní revue*, 2020, č.1, s. 23

⁵⁸ Kalvodová, V. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 70

⁵⁹ Podle mezinárodních dokumentů OSN a Rady Evropy je možno za alternativní trest označit trest, který není spojen s odnětím svobody, a který soudce může uložit v těch případech, ve kterých by jinak musel pachatele odsoudit k trestu odnětí svobody.

⁶⁰ Jelínek, J. a kol. *Kriminologie*, Praha: Leges, 2021, s. 206

nevykonává trest ve vězení, čímž se šetří náklady spojené nejenom s výkonem trestu odsouzeného, ale rovněž i náklady vězeňského zařízení.

I když zde uvádím jako pozitivum ukládání alternativních trestů ekonomické hledisko, neznamená to, že výkon alternativních trestů není spojen s žádnými náklady. Jedná se především o náklady na kontrolu výkonu tohoto typu trestu a náklady, které jsou spojené s administrativou. V současné době u nás neexistuje analytická studie, která by se zaměřovala na ekonomický dopad alternativních sankcí.

„Další výhodou ukládání alternativních trestů jsou i penitenciární důvody. Pobyt ve vězení může být pro některé odsouzené rizikový, neboť na ně může pobyt ve vězení působit negativně. Tento jev se nazývá kriminální infekce. Zabránění případnému negativnímu vlivu ostatních odsouzených je pro společnost pozitivní a osoba odsouzená k alternativnímu trestu se tak po vykonání trestu lépe zařadí do společnosti⁶¹“. V tomto ohledu souhlasím s názory řady penologů, že ve vězení lze odsouzeného, jak napravit, tak i „pokazit“. Neboť jak uvádí V. Černíková „pobyt odsouzených ve věznicích s sebou nese i některé negativní jevy a rizika, kterými jsou zejména: nebezpečí vzájemná demoralizace vězňů samotných („druhý život“ odsouzených, proces prizonizace); posilování otrlosti, lhostejnosti, podlézavosti jako pseudoadaptačních mechanismů; zpretrhání sociálních vztahů nejen neužitečných, ale hlavně sociálně užitečných (rozbití rodiny); sociální stigmatizace (nálepka pobytu ve vězení); narušení volných vlastností vězňů. Vězni mají vše bezstarostně zajištěno, nejsou nuceni se samostatně rozhodovat, učí se pasivně podřizovat, předstírat poslušnost a pokrok ve své „převýchově“ atd.; gradace komplexů méněcennosti (zejména u mladistvých); obvykle narůstající zadluženost v civilním životě navyšovaná často i dluhy za platby související s výkonem trestu; v některých případech zkušenosti s homosexuálním stykem; kontakt s drogami nebo vězni, kteří drogy zneužívali či zneužívají; favorizace a glorifikace asociálních a antisociálních forem chování⁶²“.

Uložení alternativního trestu posiluje možnost nápravy způsobených škod trestným činem. Poškozeným a obětem trestných činů se tímto posiluje možnost, určitá kompenzace náhrady škody. Jak uvádí J. Klesniaková⁶³, postavení poškozeného a jeho možnosti dosáhnout přiměřenou peněžitou satisfakci při ukládání a výkonu alternativních trestů jsou mnohem příznivější než při výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.

⁶¹ Jelínek, J. a kol. Kriminologie, Praha: Leges, 2021, s. 207

⁶² Černíková, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 115

⁶³ Klesniaková, J. Zohľadnenie peňažných nárokov poškodeného pri ukladaní a výkone alternatívnych trestov. Trestněprávní revue, 2015, č.2, s. 38

Odsouzenému je při výkonu alternativního trestu umožněno chodit do zaměstnání, tím nedochází k vyřazení jeho příjmů a může hradit způsobenou škodu.

Alternativní tresty pomáhají k dekriminalizaci a depenalizaci společnosti. „Tento trestněpolitický aspekt má navíc za výsledek i větší zapojení veřejnosti do výchovy odsouzeného a posiluje tak důvěru a zájem veřejnosti o zacházení s odsouzenými a vytváří pocit odpovědnosti za trestní justici⁶⁴“.

1.5.1. Podmíněné odsouzení

„Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody představuje jednu z tradičních alternativ uvěznění, která byla do trestního práva platného na našem území zavedena již zákonem č. 562/1919 Sb. z. a n., o podmíněném odsouzení a o podmíněném propuštění⁶⁵“. Otázka chápání povahy podmíněného odsouzení, zda se jedná o zvláštní druh trestu nebo o způsob vyměření či výkonu trestu je v odborné veřejnosti sporná. Řada odborníků se kloní k závěru, že se jedná o samostatný trest⁶⁶. „Podstata podmíněného odsouzení spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek, ve kterém uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že se odsouzený bude během zkušební doby řádně chovat a vyhoví stanoveným podmínkám. Podmíněné odsouzení vychází z předpokladu, že již samotné trestní stíhání, soudní řízení a vynesení rozsudku spolu s hrozbou eventuálního výkonu trestu mohou mít preventivní účinky⁶⁷“. Podmíněné odsouzení je považováno za nejstarší alternativu k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

Mezi zákonné předpoklady pro uložení podmíněného odsouzení patří *de lege lata* konkrétní výměra trestu odnětí svobody, kterou je odražena míra závažnosti trestného činu pro společnost a kumulativně musí být splněna i druhá podmínka ustanovená v § 81 odst. 1 TZ, a tedy osoba a poměry pachatele, při níž se musí přihlídnout jaký život vedl doposavad, zda pracuje, prostředí, ve kterém žije a zároveň i k okolnostem případu, kdy soud bude mít za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, nebude potřeba jeho výkonu. Podmíněné odsouzení tedy dává pachateli možnost, aby prokázal svým chováním, že účelu trestu může být dosaženo i bez jeho výkonu. „Délka trestu, který rozhoduje o možnosti podmíněného odsouzení, se posuzuje podle délky trestu, který byl

⁶⁴ Rozum, J., Zeman, P. a kol. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 13

⁶⁵ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 224

⁶⁶ K podpoření tohoto závěru došlo přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který uvádí v § 24 odst. 1 písm. i) a j), že se jedná o samostatné druhy trestních opatření.

⁶⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 423

uložen v konkrétním případě, nikoliv podle rozmezí trestní sazby uvedené u konkrétní skutkové podstaty. Proto je možné podmíněné odsouzení uložit i v případě snížení trestu pod dolní hranici trestní sazby, pokud je snížena pod tři roky (§81, § 40 odst. 2)⁶⁸. Využit podmíněného odsouzení lze tedy pouze u trestu, který byl soudem vyměřen v maximální výši tři roky. Předchozí právní úprava umožňovala uložení podmíněného odsouzení pouze u trestu odnětí svobody nepřevyšujícího dva roky a u tříletého trestu odnětí svobody pouze za současného stanovení dohledu probačního úředníka. Z uvedeného vyplývá, že alternativní trest podmíněného odsouzení je možné využít tak u širokého okruhu trestných činů⁶⁹.

Při uložení podmíněného odsouzení stanoví soud podle § 82 odst. 1 TZ zkušební dobu od jednoho roku do pěti let. Počátek zkušební doby začíná právní mocí rozsudku. Pro stanovení konkrétní délky zkušební doby vychází soud ze stejných kritérií jako při úvahách nad stanovením druhu a výměry samotného trestu. Jak uvádí F. Ščerba „protože délka zkušební doby představuje základní element určující míru újmy, jež je podmíněným odsouzením způsobována pachateli, měla by být stanovována v první řadě v závislosti na povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a na délce uloženého (a podmíněně odloženého) trestu odnětí svobody⁷⁰“. Hlavní podmínkou, kterou se odkládá pachateli výkon trestu odnětí svobody, je vedení řádného života, který prokáže ve zkušební době. K tomu, aby odsouzený vedl ve zkušební době řádný život může soud uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Jak uvádí F. Púry „přiměřená omezení a přiměřené povinnosti mohou být stanoveny na celou zkušební dobu nebo jen na její část. Jestliže uložené omezení a povinnosti nebyly v rozsudku časově ohraničeny, vztahují se zásadně na celou zkušební dobu, pokud z povahy konkrétního přiměřeného omezení nebo přiměřené povinnosti nevyplývá opak. Jde-li o jednorázové opatření, může být bližší termín splnění takového omezení nebo povinnosti určen i ve vykonávacím řízení, nestalo-li se tak již v rozsudku. Pachateli lze ovšem uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti jen na časový úsek, po který trvá zkušební doba, nikoli na období po jejím uplynutí⁷¹“. Aby soud mohl uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti je potřeba, aby zevrubně zjistil všechny okolnosti týkající se pachatele trestného činu, poměry pachatel a důvody, které ho vedly k páčání trestné činnosti. Je nutno, aby

⁶⁸ Tamtéž, s. 423

⁶⁹ Podmíněné odsouzení je možno využít i u zvlášť závažných zločinů, a to většinou za předpokladu, že u nich došlo k mimořádnému snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby podle § 58 odst. 1 TZ. Nutno si ovšem uvědomit, že v tomto kontextu musí být vždy splněna i druhá podmínka podmíněného odsouzení, viz. výše v textu.

⁷⁰ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 232

⁷¹ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 1021–1036

uložená omezení a povinnosti byly přiměřené také ke spáchanému trestnému činu. „Nelze např. uložit omezení či povinnosti, které by neměly žádný vztah ke spáchanému trestnému činu, i kdyby jinak mohly přispět k převýchově obviněného⁷²“. Soud může uložit jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti následující povinnosti, které jsou příkladmo vypočteny v § 48 odst. 4 TZ, a jako taková je oprávněn uložit: „a) podrobit se výcviku pro získání vhodné kvalifikace, b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy, c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona, d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství, e) zdržet se nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami, f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob, g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek, h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku, j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění⁷³“. Předchozí trestní zákon neobsahoval konkrétní výčet přiměřených omezení a povinností. Toto bylo tvořeno bohatou judikaturou.

Za předpokladu, že byla trestným činem způsobena škoda, uloží soud odsouzenému, aby ji podle svých sil nahradil nebo aby odčinil nemajetkovou újmu, případně aby vydal bezdůvodné obohacení, které získal trestným činem. Tuto povinnost může soud uložit pachateli i v případě, že odsouzený nárok k náhradě škody neuplatnil. Souhlasím s názorem P. Šámala, že „povinnost, aby pachatel podle svých sil nahradil způsobenou škodu, odčinil nemajetkovou újmu nebo vydal bezdůvodné obohacení, se tak stává důležitým prostředkem nápravy a resocializace podmíněného odsouzeného, protože nepostačuje pouze uznání nároku poškozeného, ale nutí pachatele ke skutečné náhradě škody či k odčinění nemajetkové újmy způsobené trestným činem, resp. ke skutečnému vydání bezdůvodného obohacení získaného trestným činem⁷⁴“.

Kontrolu podmíněně odsouzeného v průběhu zkušební doby mohou vykonávat dva subjekty, kterými jsou probační úředník a soud. V případech, ve kterých je to nutné s ohledem na povahu uložených omezení a povinností, pověří předseda senátu kontrolou podmíněně odsouzeného probačního úředníka. „V takovém případě předseda senátu ihned po právní moci rozsudku, jímž byl uložen podmíněně odložený trest odnětí

⁷² Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 91

⁷³ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 54-55

⁷⁴ Šámal, P. Nejvyšší soud rozhodl o praxi soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí a odklonů v letech 2010 a 2011. Trestněprávní revue, 2014, č.9, s. 199

svobody, zašle probačnímu úředníkovi jeho opis a požádá jej, aby mu v pravidelných termínech, jež zároveň stanoví, podával zprávu o způsobu života odsouzeného a aby soud ihned oznámil případně zjištěné důvody pro nařízení výkonu trestu odnětí svobody⁷⁵“. Pokud předseda senátu nepověří uvedenou kontrolou probačního úředníka, provede kontrolu nejméně jedenkrát za šest měsíců sám.

Způsob ukončení podmíněného odsouzení upravuje trestní zákoník v § 83. Za předpokladu, že odsouzený vedl během zkušební doby řádný život, splnil všechny jemu uložené podmínky, vysloví soud, že se podmíněně odsouzený osvědčil. „Právní mocí rozhodnutí o tom, že se podmíněně odsouzený osvědčil, zaniká právo státu nařídít výkon podmíněně odloženého trestu odnětí svobody. Zároveň vzniká fikce neodsouzení, tj. na pachatele se nadále hledí, jako by nebyl odsouzen⁷⁶“. Prokáže-li se ovšem, že odsouzený nějakou svou povinnost porušil, nevedl řádný život, může soud i v průběhu zkušební doby rozhodnout, že se trest vykoná a zároveň rozhodne i o způsobu jeho výkonu. „Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu pro nařízení výkonu trestu. V tomto případě je soud oprávněn stanovit nad odsouzeným dohled, přiměřeně prodloužit zkušební dobu (maximálně o dva roky a tato prodloužená doba nesmí překročit maximální možnou délku zkušební doby) nebo stanovit dosud neuložená přiměřená omezení či povinnosti⁷⁷“. Takovéto rozhodnutí je považováno za výjimečné. S ohledem na zásadu ekonomie trestní represe a zevrubného zhodnocení dosavadního průběhu zkušební doby lze de lege ferenda navrhnout prodloužení zkušební doby, a to konkrétně o rok nad maximální přípustnou výměru zkušební doby, tedy nad 5 let.

Další alternativu nepodmíněného trestu odnětí svobody představuje institut podmíněného odsouzení s dohledem, který byl zaveden do českého trestního práva novelou č. 253/1997 Sb. s účinností od 1.1.1998. Ve srovnání s „prostým“ podmíněným odsouzením spočívá podstata tohoto trestu pouze v tom, že výkon trestu odnětí svobody je pachateli podmíněně odložen na zkušební dobu za současného uložení dohledu probačního úředníka. „Podmíněné odsouzení s dohledem je tedy svou podstatou určeno zejména pro ty pachatele, jejichž osobnost je narušena výraznějším způsobem, a jejichž chování v průběhu zkušební doby je proto třeba intenzivněji a efektivněji kontrolovat a

⁷⁵ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 236

⁷⁶ Tamtéž, s. 238

⁷⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 426

pozitivně ovlivňovat⁷⁸“. Podmínky pro uložení podmíněného odsouzení s dohledem jsou stejné jako u podmíněného odsouzení stanovené v § 81 odst. 1 TZ.

Využití tohoto institutu nalezne své uplatnění v případech, kdy soud dospěje k závěru, že je třeba zvýšeně kontrolovat a sledovat chování pachatele a zároveň je potřeba poskytnout mu potřebnou pomoc a péči. V rámci probačního dohledu je odsouzený povinen: „a) spolupracovat s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví, a plnit probační plán dohledu, b) dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve lhůtách stanovených probačním úředníkem, c) informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy, dodržování soudem uložených přiměřených omezení a přiměřených povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem, d) umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, ve kterém se odsouzený zdržuje⁷⁹“. Naproti tomu probační úředník má být odsouzenému v jeho záležitostech nápomocen. Jak uvádí O. Suchý „probační dohled není tu samoúčelný, ale přináší odsouzenému pomoc při navazování nových vztahů k prostředí, v němž žije, a k překonání nejrůznějších překážek⁸⁰“. V tomto ohledu souhlasím i s názorem A. Sotolářem a Z. Sovákem, kteří zastávají názor, že „z hlediska sociální prevence recidivy je současně vhodné, aby probační pracovníci na odsouzené adekvátně psychosociálně působili a minimalizovali rizika opakování trestné činnosti⁸¹“. Probační úředník je zároveň povinen plnit pokyny předsedy senátu a pravidelně aktualizovat probační plán⁸². Zjistí-li probační úředník, že došlo ze strany odsouzeného k porušení podmínek dohledu, je povinen o tomto informovat bez zbytečného odkladu předsedu senátu.

Jedná-li se však o méně závažné porušení plánu probačního dohledu, probační úředník na toto upozorní odsouzeného a zároveň jej informuje, že v případě opakování tohoto porušení by byl povinen informovat předsedu senátu. Při rozhodování o osvědčení se či neosvědčení se je v podstatě totožný režim jako u podmíněného odsouzení.

1.5.2. Domácí vězení

Trest domácího vězení jako zcela nový druh trestu byl do našeho právního řádu zaveden s účinností od 1.1.2010 v § 52 odst. 1 písm. b) TZ. Je upraven v § 60 an. TZ. „Jako alternativa vězení prvního stupně byl součástí zákona č. 117 z roku 1852, ř. z.,

⁷⁸ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 241

⁷⁹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 428

⁸⁰ Suchý, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy, 1995, č.7, s. 270

⁸¹ Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. Právní rozhledy, 1996, č.6, s. 254

⁸² Probační plán dohledu nahradil dříve používaný termín probační program, který je ovšem i nadále používán jako zvláštní druh výchovného opatření v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže.

o zločinech, přečinech a přestupcích, účinného až do roku 1950⁸³“. Tento institut vznikl původně v zámoří, kde se začal užívat již v osmdesátých letech 20. století v USA.

Trest domácího vězení byl do systému trestních sankcí začleněn především z důvodu zachování pozitivních rodinných vazeb a také z ekonomického hlediska, neboť v porovnání s výkonem trestu odnětí svobody není tento druh trestu natolik finančně náročný, jak by byl v případě uvěznění odsouzeného. „Stát vydá ročně na jednoho odsouzeného ve vězení přes 300 000 Kč, za vězně v domácnosti by to neměla být ani jedna pětina⁸⁴“. Česká republika se řadí k evropským zemím, kde jsou nejvíce zaplněné věznice. „Podle údajů z roku 2020 je v ČR 197 vězňů na 100 tisíc obyvatel, a je tak na sedmém místě. V roce 2012 bylo v českých věznicích přes 23 000 trestanců, přechodně se snížil po amnestii Václava Klause v roce 2013, v současné době je vězňů téměř 19 000⁸⁵“.

„Podle trestního zákoníku může soud uložit trest domácího vězení až na dvě léta, odsuzuje-li pachatele přečinu⁸⁶, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu, a to případně i vedle jiného trestu, a pachatel dá písemný slib, že se ve stanovené době bude zdržovat na určené adrese a při výkonu kontroly poskytne potřebnou součinnost⁸⁷“. K uložení trestu domácího vězení je tedy zapotřebí kumulativní splnění tří podmínek, kterými jsou spáchání přečinu, povaha a závažnost přečinu, osoba a poměry pachatele a písemný slib pachatele. Trest domácího vězení může být dle § 60 odst. 2 TZ uložen jako samostatný trest za předpokladu, že uložení jiného trestu není třeba vzhledem k osobě a poměrům pachatele a závažnosti spáchaného přečinu. Jak uvádí F. Ščerba „u domácího vězení lze důvodně pochybovat o tom, že je účelné umožňovat jeho prostřednictvím postih těch nejzávažnějších nedbalostních deliktů, které také spadají do kategorie přečinů, ale svou typovou závažností vyjádřenou horní hranicí trestní sazby odpovídají dokonce zvláště závažným zločinům⁸⁸“. F. Ščerba ovšem připouští, že trest domácího vězení, jako nejpřísnější alternativní trest by měl být ukládán nejen při nejméně závažné kriminalitě, ale i jeho užití u široké kategorie trestných činů má své opodstatnění.

⁸³ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 71

⁸⁴ Redakce. Priority rezortu justice v legislativní oblasti: rekodifikace trestního řádu, projekt eJustice a trest domácího vězení. Právní rozhledy, 2009, č. 23, s. 1

⁸⁵ Podle ministra spravedlnosti má být dodavatel náramků vybrán ještě letos. In Advokátní deník, 21.2.2022 [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://advokatidenik.cz/2022/02/21/podle-ministra-spravedlnosti-ma-byt-dodavatel-naramku-vybran-do-konce-roku/>

⁸⁶ Blíže § 14 odst. 2 TZ

⁸⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 430

⁸⁸ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 333

Vlastní podstata tohoto trestu v případě, že soud nestanoví jinak, spočívá „v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotních služeb u poskytovatele zdravotních služeb v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu⁸⁹“. Na vyžádání orgánu činného v trestním řízení je poskytovatel zdravotních služeb povinen takovou informaci sdělit. „Soud může odsouzenému povolit navštěvování pravidelných bohoslužeb nebo náboženských shromáždění i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna⁹⁰“. Časové období, ve kterém se odsouzený musí zdržovat v určeném obydlí nebo jeho části doznalo v důsledku novely trestního zákoníku č. 330/2011 Sb. změny, neboť v zákoně účinném do 30.11.2011 byla tato doba konkrétně stanovena přímo zákonem. Odsouzený byl povinen zdržovat se v určeném obydlí od 20.00 hodin do 05.00 hodin. Nové znění tedy již ponechalo určení konkrétní doby na volné úvaze soudu a jeho rozhodnutí, aby při vymezení konkrétní doby zkoumal všechny podmínky využití tohoto druhu trestu u každého jednotlivého odsouzeného. I přesto, že jsem zastáncem uzákonění maximálního počtu hodin, v tomto směru souhlasím s názorem F. Ščerby, který uvádí, že odstranění zákonné specifikace doby, v níž je odsouzený povinen zdržovat se v určeném obydlí (tedy jediná přímá změna právní úpravy trestu domácího vězení, kterou novela obsahovala ve své původní podobě, ve znění připraveném Ministerstvem spravedlnosti), je sice krok poněkud sporný, avšak ještě akceptovatelný⁹¹. Písemným slibem pachatele je posilován resocializační účinek tohoto trestu a bezproblémové zajištění jeho výkonu, resp. provádění jeho kontroly. „Jedná se o kvalifikovanější formu vyjádření pachatele, než je „pouhé“ stanovisko pachatele k uložení trestu obecně prospěšných prací⁹²“. Po dobu výkonu tohoto trestu může soud vyslovit nad pachatelem dohled⁹³. Soud může rovněž pachateli po dobu výkonu tohoto trestu uložit přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, která mají směřovat k vedení řádného života pachatele⁹⁴. Prokáže-li odsouzený v průběhu výkonu tohoto trestu, nejdříve po výkonu jedné třetiny, nejméně však po výkonu šesti měsíců trestu, vedením řádného života a plněním uložených povinností polepšení, může soud uvedený dohled zrušit. Tato možnost je uvedena

⁸⁹ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 430

⁹⁰ Navrátilová, J. Trest domácího vězení. Bulletin advokacie, 2009, č.10, s. 94

⁹¹ Ščerba, F. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb. Trestněprávní revue, 2012, č.1, s. 1

⁹² Boledovičová, L. Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfew requirement. Trestněprávní revue, 2013, č. 3, s. 63

⁹³ Blíže § 49 až 51 TZ

⁹⁴ Blíže § 48 odst. 4 TZ

v ustanovení § 60a TZ, která byla zakotvena do trestního zákoníku s účinností od 1.1.2022 novelou č. 220/2021 Sb.

V případě, že odsouzený poruší povinnosti stanovené trestem domácího vězení, může soud rozhodnout o výkonu náhradního trestu odnětí svobody, a to buď v celé délce nebo v poloviční, která mu byla uložena odsuzujícím rozsudkem nebo trestním příkazem. Ustanovení § 63 odst. 3 TZ upravuje možnost soudu ponechat odsouzenému trest domácího vězení v platnosti a místo rozhodnutí o výkonu náhradního trestu rozhodnout o zpřísnění podmínek jeho výkonu. Mezi důvody rozhodnutí o výkonu náhradního trestu odnětí svobody uvádí § 61 TZ následující skutečnosti, které spočívají v tom „že se pachatel vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez vážného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení, jinak maří výkon tohoto trestu, zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest nebo nevedl řádný život⁹⁵“. Zákonem č. 41/2009 Sb. byl novelizován trestní řád, k němuž došlo v souvislosti s přijetím nového trestního zákoníku, do kterého byl vložen nový oddíl třetí „výkon trestu domácího vězení“, a který je obsažen v § 334a až 334h.

„Podle § 334b tr. řádu kontrolu výkonu trestu domácího vězení zajišťuje Ministerstvo spravedlnosti ČR, nebo jím k výkonu elektronické kontroly zřízená organizační složka státu ve spolupráci s Probační a mediační službou⁹⁶“. Probační úředník zde tedy plní nezastupitelnou roli, provádí namátkové kontroly v místě výkonu tohoto trestu a jak uvádí P. Moudrý, „je to právě on, kdo s odsouzeným pracuje způsobem vhodným k dosažení resocializačního účelu trestu, vede odsouzeného k plnění uložených omezení a přiměřených povinností, jejichž plnění také průběžně vyhodnocuje⁹⁷“.

Vývoj technologií sebou přinesl i vývoj elektronického sledování. Kořeny elektronického sledování sahají do počátku 80. let v USA, přičemž v současné době je realizován ve 12ti evropských zemích. „Samotnému elektronickému sledování předcházela obyčejná hlasová kontrola odsouzeného prostřednictvím jeho pevné telefonní linky. Tento způsob samozřejmě u kontrolujícího předpokládal poměrně dobrou znalost svých klientů, včetně jejich hlasového projevu. To je jedním z důvodů, pro který se využívání telefonického kontaktu prakticky opustilo a v současné době se aplikují dvě základní formy sledování – buď prostřednictvím elektronického náramku⁹⁸ spojeného s řídicí jednotkou v bytě

⁹⁵ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C.H.Beck, 2021, s. 815-820

⁹⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 432

⁹⁷ Moudrý, P. Vliv vybraných druhů trestů na resocializaci odsouzených – 2. část. Trestněprávní revue, 2021, č.1, s. 205

⁹⁸ Po pěti neúspěšných tendrech byla dodavatelem náramku k elektronickému kontrolnímu systému vybrána izraelská společnost SuperCOM. Dodávky náramků ovšemže společnost nedodala kompletní a se zpožděním, ale vykazovala i řadu funkčních nedostatků. Vzhledem ke skutečnosti, že se společnost SuperCOM ocitla v insolventci, je vypsáno nové výběrové řízení.

odsouzeného, nebo prostřednictvím vysílačky umístěné na jeho těle⁹⁹“. Pro výkon trestu domácího vězení vyhovuje první uvedená forma elektronického sledování, která spočívá v tom, že na kotník odsouzeného se připevní plastový pásek, ve kterém je zabudováno zařízení elektrického obvodu ve velikosti a tvaru náramkových hodinek, a které neustále vysílá signál, k jehož přijetí dochází řídicí jednotkou. Řídicí jednotka, která v sobě obsahuje vysílačku a jednoduchou pevnou telefonní linku, je umístěna v bytě odsouzeného. V případě, že dojde k přerušení signálu mezi náramkem a jednotkou, upozorní na tuto skutečnost středisko řídicí jednotka. Středisko následně situaci vyhodnotí. Je-li příčinou poruchy chování odsouzeného, informuje kontrolní středisko probačního úředníka nebo soud. „Důležité je, že reakce na porušení podmínek, včetně např. nařízení náhradního trestu odnětí svobody následuje řádově v hodinách. Odsouzený, který se tedy např. zaviněně zpozdí v příchodu domů, musí počítat s tím, že noc již stráví ve věznici. To samozřejmě zvyšuje účinnost tohoto trestu, takže je možné jej ukládat i za poměrně závažné trestné činy a zároveň motivuje odsouzené k tomu, aby důsledně podmínky uloženého trestu dodržovaly¹⁰⁰“.

V současné době není trest domácího vězení příliš využíván. Nedostatečné využívání trestu domácího vězení je ovlivněno řadou faktorů, a to především přetížeností soudů a Probační a mediační služby, nesplnění podmínek k jeho uložení, jak na straně osoby pachatele a závažnosti trestného činu, tak ale i v mnohých případech nejsou splněny ani technické podmínky spočívající ve stálém bydlišti pachatele. Na poslední zmiňované upozornil i Jan Kasal, soudce Okresního soudu v Klatovech, který uvedl, že „někdy je možnost uložit trest domácího vězení vyloučena s ohledem na osobu pachatelů nebo obžalovaných. To znamená, že nemají bydliště, které se dá označit jako trvalé, aby tam kontrola mohla probíhat tak, jak má¹⁰¹“.

I přes všechna úskalí trestu domácího vězení hodnotím pozitivně jeho vliv na resocializaci odsouzených. Jsou-li splněny podmínky pro jeho uložení, je-li zevrubně posouzen daný případ, pachatel a jeho osobnost, považují toto uložení za vhodné a účelné, a to především u pachatelů s nezletilými dětmi a u pachatelů pracovně nezařaditelných. Musím však souhlasit i s názorem T. Sokola, který uvádí, že „jde o dost specifický trest a asi jej nelze ukládat v zásadě ve větším počtu případů¹⁰²“.

⁹⁹ Král, V. Domácí vězení – další alternativní trest? Trestněprávní revue, 2007, č.8, s. 235

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Měly ulehčit věznicím, teď je jich nadbytek. Sledovací náramky za 15 milionů hlídají jen desítky lidí. In iRozhlas.cz, 25.9.2021 [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/domaci-vezeni-elektronicke-naramky-tresty-soudy-cesko_2109250732_pat

¹⁰² Januš, J. a kol. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz Online Media, 2020, s. 41

1.5.3. Peněžitý trest

Peněžitý trest je vhodnou alternativou k trestu odnětí svobody. Vzhledem ke krátkodobým trestům odnětí svobody jej lze možno považovat za jednu z jeho nejdůležitějších alternativ. Peněžitý trest může být ukládán buď jako trest samostatný nebo jako trest vedlejší. „Jako samostatný byl peněžitý trest v ČR ukládán ve druhé polovině 60. let zhruba u 1 % odsouzených, od 70. let se jejich počet pozvolna zvyšuje, takže ve 2. polovině 70. let přesahoval 7 % a koncem 80. let se pohyboval kolem 15 %¹⁰³“. Počátek 90. let přinesl snížení počtu ukládání peněžitého trestu. Naopak od roku 2007 došlo k obratu a ukládání tohoto druhu trestu se zvyšovalo. V roce 2010 došlo k propadu v ukládání peněžitého trestu, a to především s účinností z. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, kdy přestalo být trestným činem řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění. V roce 2015 klesl počet uložených peněžitých trestů až na 2343 za kalendářní rok. V roce 2016 a 2017 došlo opět k nárůstu ukládání peněžitých trestů. „Nejvyšší soud a Nejvyšší státní zastupitelství dne 31.1.2018 informovaly, že za poslední dva roky došlo v ČR k více než zdvojnásobení počtu ukládaných peněžitých trestů, což označily za výsledek jejich společné snahy, deklarované již v r. 2016¹⁰⁴“. I přesto, že snahy na častější ukládání peněžitého trestu se zvyšují, bude dle mého názoru trvat poměrně dlouhou dobu, než se budeme blížit k podobným úspěchům jako v jiných zemích, např. ve Švédsku, kde došlo k praktickému nepoužívání náhradního trestu odnětí svobody. Jak uvádí H. von Hofer „z právního popisu řízení o uložení náhradního trestu odnětí svobody je zřejmé, že tento institut je ve Švédsku koncipován velmi restriktivně. Tím zaujímá Švédsko – také ve skandinávském kontextu – zvláštní postavení. Ve všech ostatních skandinávských zemích je náhradní trest odnětí svobody používán¹⁰⁵“.

Uložení peněžitého trestu představuje výjimku ze zásady, podle které pachatel trestného činu působí peněžitý trest osobní újmu. Tento trest postihuje totiž nejen samotného pachatele, jeho rodinu, ale i samotného poškozeného. I když peněžitý trest má majetkovou podstatu, nelze jej uložit za všechny majetkové trestné činy. „Peněžitý trest může soud pachateli uložit ve třech případech: 1) pachatel úmyslným trestným činem pro sebe či jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch (§ 67 odst. 1 tr. zák.); 2) trestní zákon ve zvláštní části uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje [§ 67 odst. 2 písm. a) tr. zák.]; pachatel spáchal přečin a vzhledem k povaze a závažnosti

¹⁰³ Vicherek, R. Přeměna peněžitého trestu. Trestněprávní revue, 2017, č.1, s. 7

¹⁰⁴ Redakce. NS a NSZ usilují o zvýšení podílu ukládaných peněžitých trestů a častější využívání tzv. odklonů v trestním řízení. Právní rozhledy, 2018, č. 4, s. III

¹⁰⁵ Hofer, H. von. Náhradní trest odnětí svobody u peněžitého trestu ve Švédsku. Trestněprávní revue, 2004, č.1, s. 5

tohoto přečinu a k osobě a poměrům pachatele soud současně neukládá nepodmíněný trest odnětí svobody [§ 67 odst. 2 písm. b) tr. zák.]¹⁰⁶. Jak uvedeno výše, peněžitý trest lze uložit také jako samostatný trest. Tato alternativa k nepodmíněnému trestu odnětí svobody je stanovena v § 67 odst. 3 TZ. Podmínkou pro uložení samostatného peněžitého trestu je, aby uložení jiného druhu trestu, vzhledem k osobě a poměrům pachatele, k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, nebylo třeba. Tato podmínka umožňuje uložit peněžitý trest i za spáchání závažného zločinu, není tedy omezen typovou závažností spáchaného trestného činu.

Výměra peněžitého trestu je ukládána ve formě tzv. denních pokut. „Jejich podstatou je vyjádření povahy a závažnosti činu počtem denních sazeb, přičemž za každý den musí být uhrazena určitá peněžní částka stanovená na základě pečlivého hodnocení majetkových poměrů pachatele. Při stanovení výše denní sazby se přihlíží k majetkovým poměrům pachatele a vychází se především z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít při náležitém využití svých schopností průměrně za jeden den¹⁰⁷“. Systém denních sazeb představuje výraznou novinku, kterou přinesla nová právní úprava, neboť v úpravě do 31.12.2009 byl peněžitý trest ukládán stanovením konečné částky, kterou byl povinen odsouzený zaplatit. Systém denních sazeb se ovšem neobjevil v trestním právu až přijetím nového trestního zákoníku, ale již z. č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže účinný od 1.1.2004 umožňoval soudu uložit mladistvému peněžitě opatření ve formě denních sazeb. Výměra peněžitého trestu činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč. „Jak je patrné, maximální hranice peněžitého trestu se razantně zvýšila ve srovnání s předchozí právní úpravou obsaženou v trestním zákoně¹⁰⁸“. Jak se zdá, maximální výměra peněžitého trestu může činit až 36,5 mil. Kč oproti předchozí právní úpravě, podle které bylo možno uložit peněžitý trest maximálně 5 mil. Kč. Ve srovnání s jinými evropskými státy se jedná o poměrně široké rozpětí denních sazeb, kdy např. v Německu, v Rakousku a ve Francii činí maximální výměra denních sazeb 360.

Předpokladem pro uložení peněžitého trestu je především co nejpřesnější zjištění osobních majetkových poměrů a příjmů pachatele. Na základě a po zhodnocení těchto poměrů soud určí denní sazbu peněžitého trestu. Základní skutečností pro výpočet denní sazby je průměrný čistý příjem pachatele za jeden den, který může soud dovodit

¹⁰⁶ Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 260

¹⁰⁷ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 440

¹⁰⁸ Gřivna, T. (ed.). Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám. Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2018, s. 102

z předchozích zaměstnání pachatele, z jeho vzdělání, ze zdravotního stavu apod. Soud je zároveň povinen brát v úvahu zájem poškozeného na náhradě škody, nemajetkové újmy či na vydání bezdůvodného obohacení. „Tento aspekt musí být z logiky věci vnímán vždy jako prvořadý, nadřazený trestu spojenému s majetkovým postihem pachatele¹⁰⁹“. Nelze-li od pachatele očekávat, že peněžité trest vzhledem k osobním a majetkovým poměrům nezaplatí ihned, může soud stanovit, že bude zaplacen v přiměřených splátkách.

Přeměna peněžitého trestu doznala značnou změnu novelou trestního zákoníku provedenou zákonem č. 333/2020 Sb., která odstranila možnost přeměny peněžitého trestu na trest domácího vězení nebo trest obecně prospěšných prací. Nově tak tedy soud může přeměnit peněžité trest nebo jeho zbytek pouze v trest odnětí svobody a rozhodnout o způsobu výkonu, „jestliže pachatel nezaplatí peněžité trest na výzvu soudu nebo do uplynutí doby, na kterou byl výkon trestu odložen anebo na kterou byly povoleny splátky, a pokud je zřejmé, že by vymáhání peněžitého trestu mohlo být zmařeno nebo by bylo bezvýsledné¹¹⁰“. V takovém případě se počítají dva dny odnětí svobody za každou zcela nezaplacenou částku odpovídající jedné denní sazbě. Pozitivně vnímám fikci neodsouzení stanovenou v § 69 odst. 3 TZ, dle které se na pachatele hledí jako by nebyl odsouzen, jakmile byl trest vykonán nebo od jeho výkonu nebo zbytku jeho výkonu bylo upuštěno, jestliže byl pachateli uložen peněžité trest za jiný trestný čin než zvlášť závažný zločin.

1.5.4. Obecně prospěšné práce

Dle zahraničních zkušeností jsou hlavní výhody alternativních trestů spojených s výkonem práce shledávány především „v uvolnění místa ve věznicích pro těžší zločince, ve snížení nákladů na výkon trestu (i když se oprávněně připomíná, že i administrativní činnosti spojené s organizací a kontrolou prací pro společnost vyžadují prostředky z daní občanů), ve větším zapojení veřejnosti do procesu převýchovy a resocializace pachatelů, ve zvyšujícím se zájmu občanů o způsoby zacházení s pachateli, ve vytváření pocitu odpovědnosti za činnost trestní justice ve veřejnosti¹¹¹“. V našem trestním právu je tato funkce plněna trestem obecně prospěšných prací. „Obecně prospěšné práce (OPP) jako samostatná trestní sankce byly zahrnuty do našeho právního řádu zákonem č. 152/1995

¹⁰⁹ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2020, s. 850–856

¹¹⁰ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 440

¹¹¹ Rozum, J. a kol. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ. Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 13

Sb. s účinností od 1. ledna 1996¹¹²“. Trest obecně prospěšných prací je možno uložit pachateli, kterého soud odsuzuje za spáchání přečinu. Jako samostatný trest ho může soud uložit, jestliže není třeba uložit jiný druh trestu vzhledem k osobě a poměrům pachatele, povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Oproti předchozí právní úpravě účinné do 31.12.2009 došlo k rozšíření okruhu deliktů, u nichž může soud uložit trest obecně prospěšných prací. Dle úpravy účinné do 31.12.2009 mohl soud uložit tento druh trestu za trestné činy, jejichž horní hranice nesměla převyšovat pět let.

Podstatou trestu obecně prospěšných prací je povinnost odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům, spočívající v údržbě veřejných prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech ve prospěch obcí nebo ve prospěch státních či jiných obecně prospěšných institucí, vyjmenovaných v § 62 odst. 3 tr. zákoníku, a to osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Práce nesmí sloužit výdělečným účelům odsouzeného¹¹³“. Ustanovení § 62 odst. 3 TZ vymezuje tyto práce prostřednictvím subjektu, v jehož prospěch budou konány a veřejně prospěšným účelem, který je také základním požadavkem z hlediska druhu práce.

Trest obecně prospěšných prací lze dospělým pachatelům uložit v rozsahu od 50 do 300 hodin. Předchozí právní úprava umožňovala uložit tento druh trestu ve výměře až do 400 hodin. Dostatečnost horní hranice výměry trestu obecně prospěšných prací je věcí úvah. S ohledem na rozšíření okruhu trestných činů, za které lze uložit trest obecně prospěšných prací lze de lege ferenda navrhnout navrácení původní horní hranice výměry tohoto druhu trestu. Ustanovení § 39 TZ upravuje obecná hlediska pro výměru trestu a soud rovněž musí přihlídnout ke zdravotnímu stavu odsouzeného. Jedná-li se o pachatele zdravotně nezpůsobilého k výkonu soustavné práce, soud tento trest neuloží. „Zjišťování zdravotního stavu pachatele, jeho zdravotních omezení, ale též například užívání omamných a psychotropních látek jsou skutečnosti, které zjišťuje v rámci analýzy rizik pro výkon trestu obecně prospěšných prací probační úředník¹¹⁴“. Při ukládání trestu obecně prospěšných prací soud může vzít v úvahu stanovisko pachatele. Dle současné právní úpravy je možné uložit tento trest i v případě negativního stanoviska pachatele. Úpravu stanoviska pachatele k uložení trestu obecně prospěšných prací vnímám

¹¹² Firstová, J. a kol. Zločin a trest v 21. století. Aktuální témata trestní politiky a trestního práva. Pocta Heleně Válkové. Praha: IFBM, 2021, s. 69

¹¹³ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 82

¹¹⁴ Firstová, J. a kol. Zločin a trest v 21. století. Aktuální témata trestní politiky a trestního práva. Pocta Heleně Válkové. Praha: IFBM, 2021, s. 71

negativně, neboť souhlasné stanovisko pachatele s uložením tohoto trestu bude jakousi zárukou pro jeho výkon, pachatel bude pozitivně motivován vykonat obecně prospěšné práce, což přispěje k dosažení samotného účelu trestu a kladně to ovlivní samotný proces resocializace odsouzeného. Tento názor ostatně zastává i O. Suchý a H. Válková, kteří uvádějí, že „souhlas pachatele, že bude vykonávat stanovenou práci, hraje v procesu resocializace významnou roli a může znamenat začátek jeho dialogu se soudem. Právě z tohoto hlediska se zdá být pro úspěšnost obecně prospěšných prací, kde v mnohem větší míře, než u jiných sankcí záleží na iniciativě a ochotě spolupracovat, souhlas pachatele nezastupitelným¹¹⁵“. De lege ferenda lze tedy doporučit, aby uložení trestu obecně prospěšných prací bylo v trestním zákoníku podmíněno souhlasem pachatele.

Nedostatečností dřívější formulace možností ukládání trestu obecně prospěšných prací, v případech, kdy odsouzený jeho výkon mařil nebo ho řádně nevykonával, došlo k zakotvení ustanovení § 62 odst. 2 TZ, dle kterého soud zpravidla tento trest neuloží pachateli, kterému byl v době tří let předcházejících jeho uložení přeměněn na trest odnětí svobody.

Odsouzený je povinen vykonat trest obecně prospěšných prací nejpozději do jednoho roku od dne nařízení jeho výkonu. „Nařízení výkonu trestu je prováděno podle ustanovení § 336 tr. řádu, o druhu a místě výkonu práce rozhoduje na návrh probačního úředníka okresní soud, který trest uložil. Přitom se vychází z potřeby výkonu těchto prací v daném obvodu a soud přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest co nejbližší místu, kde bydlí. Odsouzený je povinen projednat s příslušnou institucí podmínky výkonu trestu¹¹⁶“. Kontrolu výkonu provádí probační úředník, kterého vyrozumí o uložení trestu obecně prospěšných prací předseda senátu a zároveň mu zašle opis rozhodnutí poté, co se stane vykonatelným. Probační úředník následně navrhne druh a místo výkonu obecně prospěšných prací a dohodne s odsouzenými harmonogram výkonu obecně prospěšných prací.

Soud může odsouzenému přeměnit trest obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody, a to pouze z pěti důvodů, které jsou stanoveny v § 65 odst. 2, kterými jsou: 1) nevedení řádného života v době od odsouzení do skončení výkonu trestu, 2) vyhýbání se nástupu trestu obecně prospěšných prací, 3) porušení domluvených podmínek výkonu tohoto trestu, pokud k tomu nemá odsouzený závažný důvod, 4) jiné maření výkonu trestu

¹¹⁵ Suchý, O., Válková, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy, 1996, č.4, s. 151

¹¹⁶ Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 436

obecně prospěšných prací¹¹⁷ a za 5) zaviněně tento trest nevykoná ve stanovené době. Po novele trestního zákoníku provedené z. č. 333/2020 Sb. nelze přeměnit trest obecně prospěšných prací na trest domácího vězení nebo na peněžitý trest. Přemění-li soud odsouzenému trest obecně prospěšných prací na trest odnětí svobody počítá se každá započatá hodinu trestu obecně prospěšných prací za jeden den odnětí svobody. Ustanovení § 63 odst. 3 TZ upravuje možnosti, za jakých může soud trest obecně prospěšných prací ponechat v platnosti nebo ho až o šest měsíců prodloužit. V případě, že odsouzený trest obecně prospěšných prací vykoná nebo od jeho výkonu či jeho zbytku bylo pravomocně upuštěno, hledí se na něj, jako by odsouzen nebyl, platí zde tedy zákonná fikce neodsouzení pachatele.

¹¹⁷ Odsouzený si např. záměrně zhorší zdravotní stav, neposkytuje potřebnou součinnost, posílá za sebou jinou osobou apod.

2. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody

Uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody soudem představuje uložení sankce pachateli za trestný čin, kterým dojde k omezení jeho práv a zároveň je mu uloženo, aby se podrobil povinnostem v režimu věznic. Jinak řečeno, je třeba zabezpečit efektivní výkon uloženého trestu, nestačí tedy pouze faktické uložení trestu. Z tohoto důvodu je nedílnou součástí sankční politiky český vězeňský systém. Jedná se o velmi specifickou oblast, která se v současné době potýká s řadou problémů, a to i přes řadu úspěšných reformních kroků.

2.1. Právní úprava

Současný systém vězeňství, a tedy i výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody se neustále vyvíjí. Rok 1989 je považován v oblasti vězeňství za počátek jeho nového vývoje a reformních kroků v této oblasti. „Základní vize směřování českého vězeňství v období po roce 1989, jež zohledňuje principy humánního výkonu trestu odnětí svobody, jsou shrnuty Vězeňskou službou České republiky v tzv. koncepcích rozvoje českého vězeňství¹¹⁸“. První Koncepce rozvoje českého vězeňství byla vypracována v roce 1991, kterou došlo k formulaci postupů, jimiž má být dosaženo jasných cílů. Hlavním záměrem této Koncepce bylo odstranění nedostatků vězeňství z období komunismu, a to tedy reformovat, depolitizovat, demilitarizovat, decentralizovat a humanizovat české vězeňství. Koncepce poukázala na základní problémy vězeňského systému, kterými byly přeplněnost věznic, nedostatečné či nevyhovující vybavení cel, nedostatečné prostory pro trávení volného času, zastaralé ústavy klasického typu s kapacitou až několika tisíc odsouzených, minimální vybavení všech složek vězeňského systému moderní technikou, nevhodné prostory pro pracovní činnosti, nedostatečná informační síť, často nedostatečně kvalifikovaný personál, nedostatek specialistů a absence návaznosti postpenitenciární péče. „Koncepce 1991 vycházela zejména z Evropských vězeňských pravidel, jejichž filozofii převzala. Důraz je tak kladen především na respektování základních práv jedince a zachování jeho lidské důstojnosti a na zaměření vězeňského režimu na sociální rehabilitaci odsouzených a jejich úspěšnou reintegraci do společnosti¹¹⁹“. V roce 1992 došlo k druhému vydání této koncepce, a to pod názvem „Perspektivy vězeňské služby

¹¹⁸ Marešová, A. a kol. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza. Praha: IKSP, 2016, s. 57

¹¹⁹ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 99

v Čechách“. „Kladně se k obsahu koncepce vyjádřilo nejen ministerstvo spravedlnosti, ale také Odbor Rady Evropy a následně po těchto krocích se stala základem legislativních změn ve vězeňství a v oblasti správy vězeňství¹²⁰“.

Rok 1992 byl ve znamení humanizace vězeňství. Tato humanizace spočívala v uznání vězňů jako občanů a v neponižování jejich lidské důstojnosti, garanci jejich základních lidských práv a svobod, zabezpečení vhodných materiálních podmínek života vězňů, vytvoření systému zacházení s odsouzenými a profesním zkvalitněním zaměstnanců, modernizaci vězeňských zařízení a jejich vybavení. Rok 1993 sebou přinesl přepracování zákonů týkajících se výkonu vazby a výkonu trestu. V tomto se také Česká republika zavázala, že bude v duchu doporučení Evropských vězeňských pravidel rozvíjet vězeňský systém. „V roce 1992 byla zpracována nová koncepce českého vězeňství v duchu Evropských vězeňských pravidel, ale i vlastních humanistických tradic, na jejímž základě byl vydán zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní, který zásadním způsobem reformoval organizace, řízení a výkon českého vězeňství¹²¹“. Tímto zákonem došlo k transformaci Sboru nápravné výchovy na Vězeňskou službu České republiky. „Vyhláškou č. 247/1992 Sb. byl vydán řád výkonu trestu odnětí svobody, ve kterém jsou podrobně upravena práva a povinnosti odsouzených, stanoveny podmínky klasifikace a diferenciací výkonu trestu odnětí svobody podle penitenciárních zásad¹²²“. V následujícím roce dochází ke stěžejní novelizaci zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, a to zákonem č. 294/1993 Sb. V tomto roce byla zároveň přijata i první zákonná úprava výkonu vazby zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Vazba byla do té doby upravena pouze interními směrnici. „Legislativa upravující výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody zohlednila prvky humanizace a demilitarizace vězeňského systému u nás k 1.1.1994. K uvedenému datu došlo především k velkým změnám „jednak v ustálení terminologie i ve výkonu vězeňství. ...Nápravně výchovné ústavy byly přejmenovány na věznice. Místo tří nápravně výchovných skupin byl výkon trestu diferencován podle míry vnější ostrahy, zajištění bezpečnosti a způsobu uplatňování resocializačních programů do čtyř základních typů (stupňů): s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Nová právní úprava výkonu vazby a trestu odnětí svobody byla založena na respektování základních lidských práv, osobní důstojnosti a

¹²⁰ Brunová, M. Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice. Praha: Leges, 2020, s. 55

¹²¹ Historie vězeňství. Vězeňská služba České republiky. [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/historie>

¹²² Černíková, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 65

zabezpečení vhodných materiálních podmínek¹²³“. Mezi změny, které přinesla novelizace zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 294/1993 Sb.) je třeba uvést zavedení nástupních oddělení, která byla určena k příjmu odsouzených, byla stanovena povinnost odsouzených pracovat, pokud to jejich zdravotní stav umožní, dále pak § 44 pověřil ministerstvo spravedlnosti dozorem nad dodržováním právních předpisů a kontrolou nad výkonem trestu. Tímto došlo k současnému zrušení občanské kontroly. Tento zákon se dotkl také otázek souvisejících s postpenitenciární péčí, kdy došlo ke stanovení úkolů věznic při propouštění odsouzených. „Věznice měly vytvářet již po dobu výkonu trestu předpoklady pro plynulý přechod propuštěných osob do občanského života, a to za úzké spolupráce s příslušnými orgány státní správy a územní samosprávy, jimž měly zejména včas poskytovat potřebné informace. Dle § 40 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, pak byly vymezeny úkoly právě těchto orgánů, které ve spolupráci se zájmovými sdruženími občanů měly v rámci své působnosti pečovat o vytváření vhodných podmínek pro dovršení nápravy odsouzených, zejména být nápomocny při zajištění vhodného zaměstnání a ubytování¹²⁴“.

V roce 1999 byl přijat zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, který nabyl účinnosti 1.1.2000. Tento zákon je považován za úvodní fázi reformy českého vězeňství. „Při tvorbě tohoto zákona se zákonodárce snažil zohlednit středoevropské tradice výkonu nepodmíněného trestu a současně se vyhnout terapeutickému optimismu typickému pro skandinávské země a vyvarovat se přehnanému zdůraznění odplatné a odstrašující funkce trestu charakteristické pro některé státy USA¹²⁵“. Zároveň byla přijata vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 435/1999 Sb. jako prováděcí předpis k tomuto zákonu, a kterou se vydal řád výkonu trestu odnětí svobody. Tímto došlo k završení nutných reformních kroků.

Shora uvedenými reformními kroky modernizace českého vězeňství nekončí. V roce 2005 došlo Ministerstvem spravedlnosti ke schválení Koncepte rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Tato koncepce byla vytvořena pod vlivem Rady Evropy a byla složena ze sedmi článků, kterými byly filozofie trestu a strategické cíle Vězeňské služby ČR, bezpečnost, výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody, zdravotnictví, organizace, řízení a vztahy s veřejností, zabezpečení práva vězeňství. „Poukazovala spíše na problémy materiálního zabezpečení výkonu trestu, na nutnost zkvalitnění

¹²³ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 39–40

¹²⁴ Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 102

¹²⁵ Marešová, A. a kol. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza. Praha: IKSP, 2016, s. 63

informačních systémů, technologického vybavení apod.¹²⁶“. Koncepce měla reagovat na nové podmínky českého vězeňství a zároveň měla předestřít priority a směřování českého vězeňského systému. V průběhu doby došlo k naplnění řady cílů, které si Koncepce vytyčila a cíle, které splněny nebyly, byly přesunuty do dalšího období, tedy do Koncepce vězeňství do roku 2025, která je pokládána za první systémovou aktivitu, neboť se nezaměřuje pouze na vězeňskou službu, ale věnuje se vězeňství v širším pojetí. „Jejím cílem je změnit fungování vězeňství tak, aby přispívalo ke snižování recidivy kriminální činnosti. Podstatou koncepce je vytvoření dohledu nad cestou odsouzeného do vězení a zpět, včetně vytvoření vzdělávacího a pracovního plánu ve věznici, a pomoci se začleněním propuštěného zpátky do společnosti. Součástí plánů je i modernizace vězeňských, resp. vazebních zařízení a vytvoření takových podmínek, které budou zlepšovat výhled do budoucnosti vězněné osoby¹²⁷“.

Nad shora uvedené je výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody upraven také v trestním řádu a částečně i v trestním zákoníku. Závěrem je nutno dodat, že předpisy, které upravují zacházení s vězněnými osobami v České republice vycházejí z Evropských vězeňských pravidel, ze Standardních minimálních pravidel a dalších mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána.

2.2. Diferenciace věznic

Podle J. Popelky vězeňský systém je možno charakterizovat jako „uspořádaný celek, zahrnující obecné a zvláštní podmínky vězení ve veřejném zájmu, které jsou upraveny zákonem a prováděcími právními předpisy. Jeho charakter je určen sociální funkcí vězeňství se zřetelem na státní zřízení¹²⁸“. V České republice je profilace věznic stanovena na základě míry vnější ostrahy věznic, zajištění bezpečnosti a způsobu realizace programů zacházení. Hovoříme tedy o vnitřní diferenciaci věznic a vnější diferenciaci věznic. Vnější diferenciaci věznic je zakotvena v § 56 TZ a je představována dvěma typy věznic, a to věznicí s ostrahou a věznicí se zvýšenou ostrahou. „Oproti tomu vnitřní diferenciaci představuje vnitřní členění jednotlivých typů věznic dle stupně zabezpečení. Věznice s ostrahou se vnitřně člení na oddělení s nízkým, středním a

¹²⁶ Brunová, M. Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice. Praha: Leges, 2020, s. 67

¹²⁷ Kovářová, K. Resocializace odsouzených k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue, 2017, č.9, s. 206

¹²⁸ Popelka, J. Penologie. Díl první. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 10

vysokým stupněm zabezpečení. Tato oddělení se dále člení na jednotlivé oddíly. Věznice se zvýšenou ostrahou se vnitřně dále nečlení¹²⁹“.

S účinností od 1.10.2017 došlo k redukci do té doby čtyř typů věznic (věznice s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou) pouze na dva typy věznic (věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou), hovoříme tedy o změně vnější diferenciaci věznic. Uvedená změna se řadí také k základním změnám stanovených Konceptí rozvoje českého vězeňství do roku 2025. „Vychází z Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům k evropským vězeňským pravidlům, z Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy členským státům o zacházení s odsouzenými k doživotnímu a jiným dlouhodobým trestům a rovněž z doporučení uvedených ve zprávách pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, které vykonal evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) v letech 2006 a 2008¹³⁰“. Myšlenku redukce věznic podpořil rovněž i JUDr. Otakar Motejl, první český ombudsman, který kriticky hodnotil exkluzivitu rozhodování soudu při zařazování odsouzených do jednotlivých typů věznic. „Ministerstvo spravedlnosti redukci typů věznic prezentovalo s cílem (mimo jiné) částečně převést pravomoc zařazovat odsouzené do konkrétního typu věznice ze soudu na vězeňskou správu, a to podle standardizovaného nástroje SARPO (Souhrnná analýza rizika a potřeb odsouzených) při zohlednění rizik a potřeb odsouzených, neboť dosavadní praxe ukazovala, že rozhodování soudů o zařazení do konkrétního typu věznice, případně jejich další přerazování do mírnějšího/přísnějšího typu věznice je velmi formalizované (soud většinou vychází především z hodnocení zpracovaného věznicí) a pro soudy jde o neoblíbenou zbytkovou agendu¹³¹“.

2.2.1. Vnější diferenciaci věznic

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole „od 1.10.2017 byla tehdejší diferenciaci nahrazena diferenciací novou, která člení české věznice na věznice se zvýšenou ostrahou a věznice s ostrahou¹³²“. Do jakého konkrétního typu věznice bude odsouzený umístěn k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody rozhoduje pouze soud, který

¹²⁹ Svoboda, M. Zamyšlení nad změnou vnější diferenciaci věznic z hlediska opravných prostředků proti stanovení stupně zabezpečení. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 10, s. 234.

¹³⁰ Změna vnější diferenciaci v roce 2017. *Vězeňská služba České republiky*. [online]. [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zmena-vnejsi-diferenciaci>

¹³¹ Svoboda, M. Zamyšlení nad změnou vnější diferenciaci věznic z hlediska opravných prostředků proti stanovení stupně zabezpečení. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 10, s. 234.

¹³² Dirga, L. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, s. 12

odsouzeného zařadí podle § 56 TZ buď do věznice s ostrahou nebo do věznice se zvýšenou ostrahou. Pachatele, který nesplňuje podmínky pro zařazení do věznice se zvýšenou ostrahou, zařadí soud do věznice s ostrahou¹³³.

Do věznice se zvýšenou ostrahou zařadí pachatele, „kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, z výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence. Zařazení zabezpečovací detence do výčtu kritérií pro umístění do věznice se zvýšenou ostrahou je oproti stávající právní úpravě nové¹³⁴“. Nad pohybem odsouzených ve věznicích se zvýšenou ostrahou vykonávají dohled příslušníci Vězeňské služby. V těchto typech věznic jsou odsouzení izolováni od ostatních odsouzených a mohou se s nimi stýkat pouze na organizovaných akcích, které jsou konány ve společenských a kulturních místnostech. Určitá izolace těchto odsouzených spočívá zpravidla v jejich uzamykání v celách, které jsou vybaveny hygienickým zařízením.

Změnu vnější diferenciaci věznic hodnotím jako pozitivní přínos, neboť jím došlo k zpřehlednění zařazování odsouzených do konkrétních typů věznic za jasně stanovených objektivizovaných podmínek prostřednictvím nástroje SARPO. I přesto že došlo k významnému rozšíření pravomoci Vězeňské služby, zařazování a přeřazování mezi dvěma základními typy věznic zůstalo v plné pravomoci soudů. Ostatně podobné systémy fungují např. ve skandinávských zemích, v Itálii, v Nizozemsku, v Německu a v Rakousku.

2.2.2. Vnitřní diferenciaci věznic

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, o zařazení odsouzeného do jednoho ze dvou typů věznic rozhodují soudy. Jinými slovy soudy rozhodují o tzv. vnější diferenciaci. Naopak o vnitřní diferenciaci rozhoduje Vězeňská služba ČR, a to podle míry kriminogenního rizika odsouzeného. Vnitřní diferenciaci odsouzených je uplatňována pouze u věznic s ostrahou, která se člení na oddělení s nízkým, středním a vysokým

¹³³ Trestní zákoník umožňuje soudu zařadit pachatele i do jiného typu věznice, než pouze do věznice s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou, a to s ohledem na závažnost trestného činu, na stupeň a povahu narušení pachatele, a to z důvodu, aby na něj bylo lépe působeno, aby vedl řádný život. Ovšem pokud je pachateli uložen trest odnětí svobody na doživotí, musí ho soud zařadit vždy do věznice se zvýšenou ostrahou.

¹³⁴ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 119-120

stupněm zabezpečení. Uvedená oddělení se následně člení na jednotlivé oddíly¹³⁵. Jak uvádí V. Kozák „tato oddělení se od sebe budou lišit rozdílným způsobem střežení a zajištění bezpečnosti, nikoliv však rozdílným rozsahem práv odsouzených¹³⁶“. Rozhodující pro umístění odsouzených do příslušných oddělení je tedy míra vnějšího a vnitřního rizika. „Vnější riziko vyjadřuje míru nebezpečnosti odsouzeného pro společnost, zejména s ohledem na trestnou činnost, za kterou mu byl uložen trest, délku trestu a druh zavinění a s přihlédnutím k tomu, zda již byl ve výkonu trestu¹³⁷“. Vnější riziko, které je vymezeno v § 12a odst. 3 ZVTOS, představuje nebezpečí mimo věznic a sleduje především ochranu společnosti. Oproti tomu vnitřní riziko postihuje nebezpečí, které je směřováno dovnitř věznic. Jak uvádí A. Kalvodová „vnitřní riziko vyjadřuje míru rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu s ohledem na individuální charakteristiku odsouzeného, v níž se zohledňují zejména povaha jeho trestné činnosti, nevykonaná ochranná opatření, průběh předchozích výkonů trestu a hrozba útěku¹³⁸“.

Nízkému vnějšímu a vnitřnímu riziku u odsouzených odpovídá nízký stupeň zabezpečení. Nízké riziko je možno předpokládat u odsouzených, kteří byli odsouzeni za „nedbalostní trestný čin k trestu odnětí svobody nepřevyšujícímu 3 roky, pokud u něj nebyly zjištěny skutečnosti odůvodňující umístění do oddělení s vyšším stupněm zabezpečení, nebo za úmyslný trestný čin k trestu nepřevyšujícímu 1 rok, který dosud nebyl ve výkonu trestu, nejde-li o odsouzeného za trestný čin proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestný čin zahrnující nakládání s omamnými nebo psychotropními látkami nebo trestný čin spáchaný pod vlivem takové látky, kdy došlo nebo hrozilo, že dojde k újmě na zdraví nebo na životě člověka, anebo trestný čin, který zahrnoval nebo měl zahrnovat násilí, včetně pohlavního násilí, pokud u něj nebyly zjištěny skutečnosti odůvodňující umístění do oddělení s vyšším stupněm zabezpečení¹³⁹“. V tomto oddělení se odsouzení zpravidla pohybují bez dozoru zaměstnanců věznic a velmi často pracují mimo věznici. Pokud jim to ředitel věznic dovolí, mohou věznici ve svém volném čase opustit. Tato možnost je pro odsouzené motivací, aby se z izolovanosti věznic mohli vidět se svými blízkými mimo návštěvy, které jsou ve věznici povoleny. Zároveň je jim umožněno účastnit se různých akcí pořádaných věznici, ať již se jedná o akce sportovní,

¹³⁵ Podrobněji v NGR č. 7/2020, o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky.

¹³⁶ Kozák, V. Ke změně zařazování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2016, č. 1, s. 19

¹³⁷ Kalvodová, A. *Trest odnětí svobody a jeho výkon*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 117

¹³⁸ Tamtéž, s. 117.

¹³⁹ Raszková, T., Hoferková, S. *Kapitoly z penologie I. Vězeňství*. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 121

kulturní či osvětové. Návštěvy odsouzených jsou většinou bez dohledu zaměstnanců vězeňské služby. Určitá volnost odsouzeným je dána i možností v mimopracovní době nosit civilní oděv.

Odsouzení se středním vnějším a vnitřním rizikem jsou umístováni do oddělení se středním stupněm zabezpečení a jedná se o odsouzené, kteří byli odsouzeni „za trestný čin spáchaný z nedbalosti, za který se ukládá trest odnětí svobody převyšující 3 roky, pokud nebyl zjištěn důvod, pro který by měl být odsouzený umístěn do vyššího nebo nižšího stupně zabezpečení, nebo za úmyslný trestný čin, za který mu byl uložen trest odnětí svobody do 3 let, přičemž je ve výkonu trestu nejvýše potřetí, současně nejde o pachatele trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, nejde o pachatele trestných činů zahrnujících nakládání s omamnými a psychotropními látkami ani trestného činu spáchaného pod vlivem těchto látek, kdy došlo nebo hrozilo, že dojde k újmě na zdraví nebo na životě člověka, nebo trestného činu, který by zahrnoval nebo měl zahrnovat násilí, včetně pohrůžky násilí, současně nebyly zjištěny žádné důvody, pro které by měl být odsouzený zařazen do vyššího nebo nižšího stupně zabezpečení ve věznici s ostrahou¹⁴⁰“. V oddělení se středním stupněm zabezpečení jsou odsouzení pod dohledem zaměstnanců Vězeňské služby. I když i z tohoto pravidla může udělit ředitel věznice výjimku, je oprávněn umožnit konkrétnímu odsouzenému, aby se pohyboval po věznici volně. Stejně tak jako odsouzení v nízkém stupni zabezpečení, tak i ve středním stupni zabezpečení pracují na venkovních pracovištích mimo věznici, nicméně jsou zde kontrolováni zaměstnanci Vězeňské služby v jednohodinových intervalech. V tomto typu zabezpečení vykonávají kontrolu nad odsouzenými vychovatelé společně s dozorci.

Nejostražitějším oddělením věznice s ostrahou je oddělení s vysokým stupněm zabezpečení, do kterého jsou umístováni odsouzení s vysokým vnějším a vnitřním rizikem. Jedná se o odsouzené za trestný čin, kteří nejsou umístěni po splnění podmínek do oddělení s nízkým nebo středním stupněm zabezpečení. V tomto typu oddělení jsou při každém vstupu uzamykány hlavní dveře ubytoven. Jelikož jsou zde charakterově jiní odsouzení než u předchozích dvou typů oddělení, je i charakter pracoviště pro odsouzené rozdílný. Odsouzení většinou pracují uvnitř věznice, ve vybraných případech je jim umožněno pracovat na střežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad nimi vykonává opět zaměstnanec Vězeňské služby, a to v intervalech 45 minut.

¹⁴⁰ Brunová, M. Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice. Praha: Leges, 2020, s. 164-165

Vnitřní diferenciaci věznic s ostrahou nespočívá pouze v členění tohoto typu věznice na jednotlivá oddělení, ale spočívá i v další možnosti diferenciaci odsouzených, kterou můžeme spatřovat v systému tzv. třech prostupných skupin vnitřní diferenciaci věznic (dále jen „PSVD“), které upravují vnitřní řády jednotlivých věznic¹⁴¹. PSVD „jsou charakteristické rozsahem, nebo lépe řečeno mírou určitých motivačních činitelů (např. doba sledování televizních pořadů, možnost návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanci Vězeňské služby, finančním obnosem, za který si mohou nakoupit ve vězeňském obchodu potraviny a věci osobní potřeby). V průběhu výkonu trestu vycházejí z plnění programu zacházení a mají motivovat odsouzené, aby si plnili uložené povinnosti, a tím potažmo korigovali své chování žádoucím směrem¹⁴²“. Do první PSVD jsou zařazováni odsouzení, kteří aktivně plní program zacházení, aktivně se podílejí na zájmových činnostech, spolupracují s personálem věznice, snaží se eliminovat rizika recidivy svého jednání v budoucnu, plní si své povinnosti a chovají se v souladu s vnitřním řádem věznice. Do druhé PSVD jsou řazeni odsouzení, kteří již mají určitý problém s programem zacházení, který jim byl určen a zároveň mají problémy respektovat a dodržovat vnitřní řád věznice. Do třetí PSVD patří odsouzení, kteří neplní své povinnosti a program zacházení, byli opakovaně kázeňsky trestáni a nedodržovali vnitřní řád věznice. Ke změně PSVD zpravidla dochází při vyhodnocení programu zacházení, nejčastěji po dvou hodnotících obdobích a rozhoduje o ní ředitel věznice nebo jeho zástupce na základě doporučení odborných zaměstnanců.

2.3. Nástup odsouzeného

„Do VTOS může být odsouzený přijat pouze na základě pravomocného a vykonatelného rozhodnutí soudu a nařízení výkonu trestu odnětí svobody nebo také na základě výzvy soudu k nastoupení VTOS anebo příkazu soudu k dodání odsouzeného do VTOS, pokud je prodlení v nástupu k VTOS z civilního života¹⁴³“. Zda odsouzený nastoupí do VTOS sám nebo je zatčen a dodán do věznice má vliv nejen na samotný výkon trestu, ale i na případná další rozhodnutí soudu. „V rámci výkonu trestu odnětí svobody má vliv na zařazení odsouzeného na vnější nestřežené pracoviště, extramurální aktivity (povolení opustit věznici v souvislosti s programem zacházení, návštěvou, přerušování výkonu trestu) a uvádí se do hodnocení zpracovaných zaměstnanci oddělení

¹⁴¹ Např. čl.28 Vnitřní řád Věznice Vlnařice. Vězeňská služba České republiky. [online]. [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/vinarice/ostatni/vnitri-rad-veznice-vinarice-12-2021.pdf>

¹⁴² Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 47

¹⁴³ Čemíková, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 96

výkonu trestu pro orgány činné v trestním řízení, zájmová sdružení či Ministerstvo spravedlnosti¹⁴⁴“.

Při přijetí do VTOS se zjistí totožnost odsouzeného, tak aby nemohl být zaměněn s jinou osobou¹⁴⁵, odsouzený je seznámen s vnitřním řádem věznice a musí být poučen o svých právech a povinnostech podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody a řádu výkonu trestu. Toto poučení musí být provedeno v jazyce domovského státu odsouzeného nebo v jazyce, kterému odsouzený rozumí. O tomto poučení se s odsouzeným sepisuje záznam a jedno vyhotovení mu je předáno. Po těchto úkonech následuje především důkladná osobní prohlídka odsouzeného, kterou provádí osoba stejného pohlaví a jejím účelem je, aby odsouzenému byly odňaty věci, které jsou v rámci VTOS zakázané. Zároveň se u odsouzeného provedou potřebná hygienická a protiepidemická opatření. Následně se odsouzenému provede kontrola věcí, které si může ponechat nebo se uloží do intendantního skladu. Odsouzenému je dovoleno ponechat si úřední písemnosti a jakékoliv dokumenty související s trestním řízením, ať již s trestním řízením, za který si odpývá VTOS anebo s jakýmkoliv jiným trestním řízením, které je proti němu vedeno. Dále je mu umožněno ponechání si fotografií, knih, novin, časopisů, dopisů, právních předpisů. „Může mít u sebe též kapesní nebo náramkové hodinky, které neobsahují komunikační nebo záznamové zařízení, psací potřeby, věci potřebné k vedení běžné korespondence, snubní prsten, ruční mlýnek na kávu, elektrický holicí strojek, hrneček na nápoje a základní hygienické potřeby¹⁴⁶“. Věci, které si odsouzený u sebe ponechává, se musí vejít do skříňky, kterou má odsouzený k dispozici. Ostatní věci, které zákon nedovoluje, jsou uloženy po dobu VTOS ve věznici, ve které odsouzený vykonává VTOS.

Po nástupu je odsouzený nejprve přijímán na tzv. přijímací oddíl, který je zřízen zpravidla v tzv. nástupních věznicích¹⁴⁷, a na kterém stráví většinou dva týdny. Během této doby musí odsouzený absolvovat vstupní lékařskou prohlídku, včetně potřebných laboratorních a diagnostických vyšetření, při nichž se odsouzenému stanoví stupeň zdravotní klasifikace pro účely pracovního zařazení, a jejímž výsledkem je zdravotní zpráva, která je zasílána na Generální ředitelství Vězeňské služby, aby mohlo být rozhodnuto do jaké konkrétní věznice bude odsouzený umístěn. Výběr konkrétní věznice

¹⁴⁴ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 81

¹⁴⁵ Jedná-li se o odsouzeného dodaného do věznice policejním orgánem, který u sebe nemá žádný doklad totožnosti, může být přijat do VTOS pouze za předpokladu, že došlo k ověření jeho totožnosti již dříve a na jeho dokladech je o této skutečnosti učiněn záznam buď ze strany soudu nebo policejním orgánem.

¹⁴⁶ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 104

¹⁴⁷ Nástupní věznice jsou většinou věznice, které jsou určeny pro výkon vazby.

je pro odsouzeného vybírán podle různých kritérií, mezi kterými se posuzuje zdravotní stav odsouzeného, zohledňují se také speciální programy zacházení a též se hodnotí i blízkost trvalého bydliště, aby mohl odsouzený udržovat pravidelné vztahy se svou rodinou. Poslednímu kritériu nemůže být vždy vyhověno, a to vzhledem k nerovnoměrnému rozvržení věznic¹⁴⁸. „V některých krajích tam můžeme najít pouze jednu, či dokonce žádnou věznici. Již na základě této skutečnosti bývají vězni často desítky až stovky kilometrů od své rodiny. To může pro rodinné příslušníky, mnohdy ve špatné sociální situaci, představovat velký problém¹⁴⁹“. Požadavek na blízkost trvalého bydliště je uveden také v čl. 17.1. Evropských vězeňských pravidel, který stanoví, že „pokud je to možné, musí být vězni umístěni ve věznici co nejbližší jejich domova nebo místa jejich sociální rehabilitace¹⁵⁰“.

„Poté je odsouzený přemístěn dispečerem generálního ředitelství Vězeňské služby do konkrétní věznice, kde bude dále vykonávat svůj trest. Zde ho přijímá odborná komise (přijímací komise) složená ze zaměstnanců oddělení výkonu trestu, případně dalších zaměstnanců oddělení věznice (správní, ekonomické atd.) a ubytuje se na nástupním oddílu dané věznice¹⁵¹“. V nástupním oddílu se vypracovává komplexní zpráva o odsouzeném, navrhne se odsouzenému vhodný program zacházení (viz. podkap. 2.3.1.) a stanoví se PSVD věznice.

Pro účely zpracování komplexní zprávy o odsouzeném slouží elektronický nástroj tzv. SARPO (Souhrnná Analýza Rizik a Potřeb Odsouzených), který byl do praxe zaveden od 1.12.2012. F. Drahy, J. Hůrka, M. Petras ve své deskriptivní studii popisují SARPO jako „penitenciární nástroj k hodnocení kriminogenních rizik a potřeb odsouzených osob umístěných v typech věznic s ostrahou a zvýšenou ostrahou. Používá se rovněž u odsouzených umístěných ve zvláštním typu věznice pro mladistvé. SARPO stanovuje přesný rámec a kontext, na jejichž základě se provádí vstupní sociální, pedagogické a psychologické posouzení. Uvedené posouzení slouží ke kategorizaci odsouzených podle míry rizik a potřeb pro výběr vhodné intervence¹⁵²“. Pro účely vypracování komplexní zprávy se zároveň hodnotí chování odsouzeného, musí se podrobit psychologickému vyšetření, posuzuje se jeho sociální úroveň a zároveň jeho trestní minulost, zvažují se možnosti a předpoklady výchovného působení na odsouzeného a také se posuzuje

¹⁴⁸ Viz. příloha č. 1 – mapa rozmístění věznic

¹⁴⁹ Moudrý, M. Vliv vybraných druhů trestů na resocializaci odsouzených – 1. část. Trestněprávní revue, 2021, č. 3, s. 131 h

¹⁵⁰ Sochůrek, J. Penitenciaristika jako věda žaláří. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 195

¹⁵¹ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 82

¹⁵² Drahy, F., Hůrka, J., Petras, M. SARPO charakteristiky odsouzených v českých věznicích, deskriptivní studie. Vězeňská služba České republiky, 2018, [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/ostatni/sarpo/sarpo-charakteristiky-odsouzenych-v-ceskych-veznicich.pdf>, s. 12

možnost recidivy jeho trestného jednání v budoucnu. Tato komplexní zpráva slouží mimo jiné pro výběr vhodného programu zacházení, který věznice nabídne odsouzenému.

Poté je odsouzený předveden před zařazovací komisi, která je sestavena z odborných zaměstnanců, a která odsouzeného zařadí ke konkrétnímu vychovateli a umístí ho do odpovídajícího kolektivu odsouzených. „Ve věznicích obou základních typů pracují s odsouzenými zásadně stabilní týmy zaměstnanců Vězeňské služby složené ze speciálního pedagoga, psychologa, sociálního pracovníka, vychovatelů a dozorců s odpovídající speciální odbornou přípravou. Jednomu vychovateli je svěřeno do péče zpravidla nejvýše 20 odsouzených¹⁵³“.

Aby VTOS vedl k účelu uloženého trestu a k naplnění hlavních zásad výkonu trestu odnětí svobody, stanoví se odsouzenému v programu zacházení různé aktivity, o nichž a o samotném programu zacházení bude pojednáno v následující podkapitole.

2.3.1. Programy zacházení

„V českém vězeňství se pojem zacházení začal používat až po roce 1989, dříve se hovořilo o resocializačním působení a resocializačních programech. Do české legislativy byly programy zacházení zaneseny až od 1.1.2000 do zákona o VTOS a vyhlášky č. 345/1999 Sb. Zacházení chápeme jako veškerou činnost, která je realizována s odsouzenými proto, aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody¹⁵⁴“. Zákon o VTOS jasně hovoří v § 41 odst. 3 o tom, že „program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení¹⁵⁵“. V každé věznici je schválen na období jednoho roku souhrnný plán zacházení s odsouzenými ředitelem věznice a v případě potřeby může být aktualizován. „Obsahuje seznam odpovídajících aktivit, které jsou vhodně přiřazeny k jednotlivým druhům programů zacházení a vymezení příhodných cílů pro každý druh programu (jaký by měly mít efekt na snižování kriminogenních rizik; cíle mají být konkrétní, měřitelné, realizovatelné a jejich naplňování ověřitelné). Nastavené zacházení by mělo být v souladu s aktuální skladbou odsouzených dle typu věznice a příslušného oddělení se stupněm zabezpečení¹⁵⁶“. Program zacházení je stanoven odsouzenému, kterému byl uložen trest přesahující tři měsíce, na základě komplexní

¹⁵³ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 108

¹⁵⁴ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 257

¹⁵⁵ § 41 odst. 3 ZVTOS

¹⁵⁶ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 258

zprávy o odsouzeném, a to zejména s ohledem na délku trestu, charakteristiku osobnosti odsouzeného, jeho sociální situaci, zájmy odsouzeného a příčiny jeho trestné činnosti. Program zacházení by měl být především individualizovaný, pro odsouzené srozumitelný, smysluplný a měl by vést odsouzeného ke změně postoje k trestné činnosti a dosavadního životního stylu. „Na tomto místě je však třeba upozornit na skutečnost, že ani nabídka nejlépe vypracovaných programů zacházení není účinná, pokud odsouzení nejsou určitým způsobem motivováni a ochotni programy zacházení přijímat a plnit¹⁵⁷“.

Programy zacházení se objevují ve strategických cílech v Koncepci vězeňství do roku 2025, a to konkrétně v kapitole s názvem „Programy zacházení a SARPO“. Program zacházení, který je v současné době navázán na program SARPO sestavuje a aktualizuje speciální pedagog spolu s odsouzeným. „Speciální pedagog má k dispozici celou řadu údajů, aby sestavil vhodný program zacházení. Kvalitní a odborné zacházení s odsouzenými ovlivňuje snižování recidivy, třebaže v českých podmínkách nemáme zatím empirické potvrzení¹⁵⁸“. Programy zacházení jsou legislativně zakotveny v § 36a a § 37 ŘVTOS, dle kterých může být odsouzenému stanoven pouze jeden z pěti níže uvedených programů zacházení: 1) program minimálního zacházení, který se stanovuje odsouzenému s nízkými riziky a klade se důraz na aktivity pracovní a zájmové, je též charakterizován menší mírou odborné intervence; 2) program standardního zacházení je určen pro odsouzeného se středními až vysokými riziky, a klade důraz na aktivity pracovní a vzdělávací, je charakterizován střední mírou odborné intervence a činnostmi obecně cílenými; 3) program speciálního zacházení je určen odsouzenému s vysokými až velmi vysokými riziky, v němž se klade důraz na aktivity speciálně výchovné a vzdělávací a je charakterizován větší mírou odborné intervence a činnostmi speciálně výchovnými; 4) program výstupního zacházení je stanoven tomu, kterého je, vzhledem k délce trestu či potřebě pomoci při vytváření příznivých podmínek pro soběstačný způsob života, nutno připravit na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (zpravidla půl roku až 3 měsíce před předpokládaným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody); 5) program základního motivačního zacházení je pro odsouzeného, který odmítá stvrdit podpisem přijetí programu zacházení a zaměřuje se obzvláště na dodržování pořádku a bezpečnosti a pracovní aktivity odpovídající jeho zdravotnímu stavu, je charakterizován individuální mírou odborné intervence s cílem motivovat

¹⁵⁷ Marešová, A. a kol. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza. Praha: IKSP, 2016, s. 64

¹⁵⁸ Koncepce vězeňství do roku 2025. [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://justice.cz/documents/12681/762277/Koncepce-vezenstvi.pdf/21e4adce-3e8b-48de-b2e4-2cca9d63475b>, s. 50

odsouzeného ke změně postojů a chování¹⁵⁹“. Je-li pro odsouzeného vhodných více variant programů zacházení, umožní se mu výběr konkrétní varianty.

Program zacházení s odsouzenými je složen z následujících pěti složek, kterými jsou pracovní aktivity, vzdělávací aktivity, speciálně výchovné aktivity, zájmové aktivity a aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů (tzv. extramurální aktivity). „Hála definuje programy zacházení jako soubor aktivit vězeňských pracovníků, aplikovaný s cílem motivovat vězně (poskytovat mu společensky hodnotné a osobně přitažlivé výzvy) k práci na sobě samém, a tím pomáhat zvyšovat jeho šance na život v zákonnosti po propuštění z vězení a na reintegraci do demokratické společnosti¹⁶⁰“.

2.3.1.1. Pracovní aktivity

Pracovní aktivity stanovené v programu zacházení přispívají značným způsobem k resocializaci odsouzeného, neboť po jeho propuštění z VTOS mu pomohou se opětovně začlenit na trh práce a do společnosti. U odsouzeného, který před výkonem trestu nepracoval, mu pomohou s vytvořením pracovních návyků a u odsouzených, kteří před výkonem pracovali naopak přispějí k uchování pracovních návyků. „Potřebnost zaměstnávání odsouzených plyne i z nejnovějších Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům (dále jen Doporučení). V čl. 26 Doporučení poměrně zevrubně upravuje výkon práce ve věznicích, s důrazem na skutečnost, že práce ve vězení musí být považována za pozitivní prvek vězeňského systému a musí mít takovou povahu, aby udržovala nebo zvyšovala schopnost vězňů si po propuštění vydělávat na obvyklé živobytí, tedy na její výchovnou složku¹⁶¹“. Motivací odsouzeného zapojit se do pracovních aktivit je mimo jiné i ekonomická stránka, protože odsouzený může z pracovní odměny hradit náklady výkonu trestu, zdravotní a sociální pojištění, daň z příjmu, závazky, které má vůči jiným osobám a subjektům a zároveň výživné pro děti, neboť partnerky odsouzených jsou mnohdy na mateřské dovolené a bez významného příjmu. Pro většinu odsouzených je prvotním cílem pomoci ekonomicky své nezaopatřené rodině, neboť v mnoha případech figuruje odsouzený jako hlavní živitel rodiny. „Muži se kromě jiného obávají i ztráty své dominantní role a autority. Odsouzený, který není zařazen do práce, ačkoliv je práce schopen a má o ni zájem, je pak reálně ohrožen rezignací na své povinnosti, a to z hlediska

¹⁵⁹ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 259

¹⁶⁰ Marešová, A., Tamchyna, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. Trestněprávní revue, 2011, č. 9, s. 260

¹⁶¹ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 16

syndromu naučené bezmocnosti¹⁶²“. Vězeňská služba ve své statistické ročence z roku 2020 uvedla, že průměrná měsíční odměna odsouzených byla v roce 2020 o 912 Kč vyšší než v roce 2019 a činila částku 5488 Kč. „Ve vnitřním provozu a vlastní výrobě mělo 2841 pracujících odsouzených průměrnou měsíční odměnu 6632 Kč, v provozovnách SHČ mělo 3714 pracujících odsouzených průměrnou měsíční odměnu 4839 Kč a 1006 pracujících odsouzených zařazených u cizích podnikatelských subjektů mělo průměrnou měsíční odměnu 5605 Kč¹⁶³“. Dalšími významnými motivy pracovních aktivit odsouzených jsou sociální kontakty nejen mezi odsouzenými, ale i mezi civilními zaměstnanci, seberealizace odsouzených motivací k práci a získání možného kariéerního růstu a zároveň v aktivitě odsouzeného, díky které unikne ze stereotypu VTOS.

„Pracovními aktivitami programu zacházení se rozumí: a) zaměstnávání (tato aktivita se nevztahuje na odsouzené starší 65 let, plně invalidní a jejichž zdravotní stav to z jakéhokoliv důvodu neumožňuje), b) práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice (běžné denní úklidy v prostorách věznice a brigádnická činnost v rámci úprav věznice), c) pracovní terapie¹⁶⁴“. Zdravotně způsobilý odsouzený, kterého zařadí ředitel věznice nebo pověřený zaměstnanec do pracovních skupin, je povinen pracovat. Při zařazování odsouzených do práce se přihlíží k jejich zdravotnímu stavu, dosaženému vzdělání, praxi a délce trestu. Vzhledem k bezpečnostnímu hledisku je nutné zvážit i osobnost odsouzeného, a to zvláště u práce na nestřežených či vnějších pracovištích. Zároveň se přihlédne k opravdovému zájmu odsouzeného pracovat. Jak uvádí P. Kučerová, tisková mluvčí Vězeňské služby ČR, „odsouzení mají velký zájem o zařazení do práce, odmítačů je málo¹⁶⁵“. Odsouzený může být zařazen k výkonu práce ve vlastní výrobě věznice, v provozu, v podnikatelské činnosti či smluvně i u jiných subjektů, než je věznice. „Pokud jsou práce prováděny pro jiné subjekty, musí být ve smluvním vztahu s věznicí a v písemném podkladu jsou určeny další podmínky, pravidla výkonu práce, rozsah, zaučení odsouzených, ochrana při práci, povinnosti odsouzených v souvislosti s výkonem práce apod. Pokud má však odsouzený pracovat mimo věznici pro jiný subjekt, pro tyto účely musí udělit souhlas, s výjimkou případů, kdy by šlo o stát, obce, kraj nebo dobrovolný svaz obcí nebo subjekt jimi založený nebo

¹⁶² Haluzová, S., Blanda, R. Při práci utíká trest rychleji. České vězeňství, 2009, č. 2, s. 14

¹⁶³ Vězeňská služba České republiky. Statistická ročenka 2020 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>, s. 64

¹⁶⁴ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 17

¹⁶⁵ Odsouzení chtějí pracovat. Pro firmy jde o levnou a spolehlivou pracovní sílu. In iDnes.cz, 30.1.2021. [online]. [cit. 2022-04-05] Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/prace-odsouzeni-vezni-zamestnanost.A210124_150849_ekonomika_rie

zřízený s většinovými podíly (majetková účast, podíl na hlasovacích právech, výkon rozhodujícího vlivu)¹⁶⁶.

Zařazení pracovních aktivit do programů zacházení vnímám velmi pozitivně, neboť závažným problémem odsouzených po propuštění z VTOS je najít uplatnění na trhu práce. Odsouzení se po propuštění setkávají s nedůvěrou a předsudky zaměstnavatelů. Naopak řada zaměstnavatelů, kteří odsouzené zaměstnávali již během VTOS se další spolupráci po propuštění z VTOS nebrání, protože propuštěné odsouzené nemusí znovu zaučovat. Jak uvádí veřejný ochránce práv „opětovné zapojení do pracovních-ekonomického procesu je žádoucí a přínosné nejen pro trestaného, ale i pro celou společnost, mj. z hlediska prevence kriminality¹⁶⁷“. Velká část veřejnosti zastává názor, že většina odsouzených během VTOS nechce pracovat, a naopak chce dobu strávenou ve VTOS strávit nicneděláním za peníze daňových poplatníků. Nutno konstatovat, že u části odsouzených toto platí, nicméně, jak jsem uvedla výše, většina odsouzených se chce zapojit do pracovních aktivit. Jak uvádí V. Král „hromadný nebo převažující nezáměr o zaměstnání sice byl v minulosti pro vězeňskou populaci charakteristický, ale zdaleka to neplatí pro současnou dobu. Naopak, vězňové nejsou zpravidla schopny uspokojit nepředsíraný a vážný zájem odsouzených o zařazení do práce¹⁶⁸“. Vzhledem ke skutečnosti, že nezaměstnanost odsouzených patří k výrazným rizikům případného sociálně reintegračního neúspěchu, lze de lege ferenda navrhnout rozšíření pracovních kapacit pro odsouzené, a to nejen rozvojem spolupráce se soukromými firmami, pro které tato možnost přináší daňové zvýhodnění, ale i rozvojem podnikatelských aktivit samotných vězňů.

2.3.1.2. Vzdělávací aktivity

„Tradiční metodou resocializace, která tvoří vedle práce druhý pilíř programů zacházení s odsouzenými, je vzdělávání¹⁶⁹“. Vzdělání slouží k naplnění základních zásad VTOS, které jsou upraveny v § 2 ZVTOS. Vzdělání vězňů je zakotveno v řadě dokumentů, a to jak na mezinárodní úrovni, jako jsou např. pravidla OSN o minimálních standardech zacházení s vězněnými osobami a Evropská vězeňská pravidla (dále jen „EVP“), tak ale i na vnitrostátní úrovni, konkrétně v LZPS, v ZVTOS, v ŘVTOS a

¹⁶⁶ Brunová, M. Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice. Praha: Leges, 2020, s. 174

¹⁶⁷ Veřejný ochránce práv. Doporučení ochránce k požadavku výpisu z rejstříku trestů jako určujícímu kritériu pro přijetí do zaměstnání. Eso.ochrance.cz, VOP 30/2010/DIS

¹⁶⁸ Král, V. K zaměstnávání odsouzených. Trestněprávní revue, 2007, č. 2, s. 59

¹⁶⁹ Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva. III. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 80

v dalších interních normách, které upravují zacházení s vězni. Věznice jsou povinny vytvářet vhodné podmínky proto, aby odsouzení získávali a zvyšovali si pracovní kvalifikaci. Vzdělávání ve vězeňském prostředí je možno rozdělit na formální a neformální. „Formální vzdělávání zajišťuje prostřednictvím vlastních školských vzdělávacích středisek středních odborných učilišť Vězeňské služby (dále jen „SOU“) a také za pomoci spolupracujících subjektů ze státní i soukromé sféry například: základní školy, střední odborná učiliště, střední školy, vyšší odborné školy, vysoké školy a univerzity. Formální vzdělávání je zakončeno dokladem o dosaženém vzdělání¹⁷⁰“. Oproti tomu neformální vzdělávání zahrnuje vzdělávací aktivity programu zacházení. Jedná se zpravidla o různé vzdělávací kurzy, ale i kurzy rekvalifikační. Odsouzený po úspěšném absolvování uvedeného kurzu obdrží doklad o jeho absolvování. Z dokladu o vzdělání odsouzených nesmí být patrné, že toto získali v průběhu výkonu trestu. Domnívám se, že tento fakt je pozitivním činitelem pro zapojení odsouzených do vzdělávacích aktivit a přispívá i jejich úspěšné resocializaci. ŘVTOS vymezuje v § 36 odst. 4 vzdělávací aktivity programu zacházení, kterými se rozumí: „a) vzdělávání organizované či realizované školským vzdělávacím střediskem odborných učilišť a řadíme sem např. učební obory, základní školu, odborné, všeobecné vzdělávací a jiné kurzy; b) vzdělávání vedené či kontrolované pracovníky oddělení výkonu trestu v rámci plnění programů zacházení (kurzy: ICT, jazykové, cestopisné, historické, českého jazyka, finanční gramotnost apod.); c) vzdělávání v korespondenčních kurzech a v síti základních, středních, vyšších odborných či vysokých škol České republiky¹⁷¹“. SOU jako organizační složka Vězeňské služby, která má sídlo v Praze disponuje sedmi školskými vzdělávacími středisky (odloučenými pracovišti), a to konkrétně ve věznicích v Opavě, Pardubicích, Plzni, Světlé nad Sázavou, Rýnovicích, Valdicích a Všehrdech.

Významnou formu vzdělávání odsouzených představuje možnost využití terciálního vzdělávání, které funguje v rámci pilotního projektu „Centrum pro vysokoškolské vzdělávání“, a které je převážně realizováno ve Vázební věznici Praha Ruzyně ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy. Odsouzení muži, kteří byli přijati k tomuto studiu, jsou vzděláváni formou programu celoživotního vzdělávání. Jedná se o změnu formy tohoto vzdělávání, ke které došlo na základě rozhodnutí fakulty, oproti předchozí, ve které odsouzení studovali bakalářské studium

¹⁷⁰ Vězeňská služba České republiky. Statická ročenka 2020 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>, s. 170

¹⁷¹ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 263

kombinovanou formou. Vysokoškolské studium není umožněno pouze odsouzeným mužům, ale ve formě kombinovaného studia na 2. lékařské fakultě Univerzity Karlovy, je umožněno i odsouzeným ženám v oboru Všeobecná sestra. Zmíněné studium je realizováno v objektu Řepy Vazební věznice Praha Ruzyně. „Studium na obou fakultách probíhá formou přednáškových cyklů a samostudia odsouzených. K možnosti realizace samostudia jsou na jednotlivé předměty obou fakult poskytnuty přednáškové materiály, a to buď v písemné, elektronické nebo audiovizuální podobě. V rámci samostudia odsouzení navštěvují počítačové učebny, kde jim jsou výše uvedené materiály k dispozici¹⁷²“.

Jsou-li odsouzení zařazeni do denní formy studia, je na ně hleděno jako by byli zařazeni do práce, neboť se připravují na své budoucí povolání, čímž dochází k plnění jejich pracovních povinností. Jako nedostatečně upravenou oblast vzdělávání odsouzených shledávám v absenci úpravy odměny odsouzených, a to i přes to, že novelou ZVTOS účinnou od 1.7.2004 došlo k odstranění povinnosti hradit náklady výkonu trestu pro odsouzené, kteří jsou zapojeni do vzdělávacích programů formou denního studia, tedy nejméně 21 hodin týdně. Je zřejmé, že odměna pro odsouzené zapojené do vzdělávacích aktivit nemůže být ve stejné výši jako pro pracující odsouzené, nicméně i určitá výše této odměny by představovala významnou motivaci pro odsouzené zapojit se do vzdělávacích programů a pomohla by jim s hrazením svých závazků. De lege ferenda lze tedy doporučit v rámci novelizace ZVTOS úpravu odměňování odsouzených, kteří se připravují na své budoucí povolání, a to alespoň v minimální výši.

2.3.1.3. Speciální výchovné aktivity

Ustanovení § 36 odst. 5 ŘVTOS vymezuje speciální výchovné aktivity programu zacházení jako „sociální, speciální pedagogické, psychologické a terapeutické působení vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, zaměřené zejména na oblast příčin a důsledků páchaní trestné činnosti. Dále na rizika a kriminogenní potřeby odsouzených, na jejich osobnost, nebo změnu jejich postojů, myšlení a chování¹⁷³“. Jejich zaměření je možno tedy rozdělit na sociálně právní poradenství, různé terapeutické programy, např. psychoterapie, pohybová terapie, arteterapie a na trénink zvládnání vlastní agresivity.

¹⁷² Vězeňská služba České republiky. Statická ročenka 2020 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>, s. 170

¹⁷³ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 263

Speciálně výchovné aktivity mohou být zaměřeny již na konkrétní programy, zejm. na tzv. standardizované programy, které se realizují na základě Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 13/2019, kterým jsou stanoveny minimální standardy pro tvorbu a realizaci standardizovaných speciálních výchovných, reedukačních a terapeutických programů, a které jsou přenositelné z jedné věznice do druhé při zachování podmínek pro jejich realizaci. Jak uvádí E. Biedermanová „standardizovaným programem nazýváme program, jenž prošel procesem jednotné úpravy při jeho zpracování a předložení a splňoval předem daná formální kritéria na jeho vytvoření, pilotáž a supervizi, vyhodnocení, schválení, zavedení do praxe a periodické hodnocení i na vyškolení lektorů¹⁷⁴“. Standardizované programy zohledňují specifika vybraných skupin odsouzených a jsou primárně zaměřeny na snížení rizika recidivy odsouzených.

Vězeňská služba umožňuje odsouzeným účast v následujících standardizovaných programech zacházení.

Program 3Z (neboli Zastav se, Zamysli se a Změň se) byl adaptován do českého vězeňského prostředí za pomoci anglických lektorů programu Stop, Think and Change. Program je určen pro recidivisty páchající méně závažnou majetkovou trestnou činnost před podmíněným propuštěním či před koncem VTOS. Program probíhá dvakrát ročně po dobu tří měsíců ve skupině max. 12 odsouzených.

Program GREPP 1 představuje intenzivní reedukační program, který je určen pro pachatele odsouzené za trestné činy spáchané na dětech. „Neklade si za cíl terapeutickou změnu osobnosti, ale poznání a uvědomění si konkrétního důsledku trestné činnosti¹⁷⁵“. Program vede tým dvou lektorů, je zaměřen na práci s vinou odsouzených a probíhá dvakrát ročně po dobu sedmi týdnů ve skupině cca. 12 odsouzených.

Program GREPP 2 navazuje na program GREPP 1 a představuje dlouhodobý terapeutický program, který probíhá po dobu deseti měsíců ve skupině 10 odsouzených a jeho cílem je snížení rizika recidivy po propuštění z VTOS. Oproti programu GREPP 1 představuje pro odsouzené nepovinnou aktivitu, která není podmíněna jejich souhlasem. Tento program probíhá ve věznici Heřmanice.

Program TP 21 Junior se zaměřuje na problematiku snižování agresivních projevů chování mezi mladistvými odsouzenými. Je začleněn do vnitřního řádu věznice jako

¹⁷⁴ Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? Trestněprávní revue, 2013, č. 7-8, s. 180

¹⁷⁵ Koreneková, E. Standardizovaný program GREPP ve Věznici Nové Sedlo. České vězeňství, 2016, č. 1, s. 10

speciálně výchovná aktivita programu zacházení. Probíhá ve věznici Všehrady dvakrát ročně.

Program PARDON představuje krátkodobý intenzivní program, který je určen pachatelům dopravních nehod a odsouzeným s nepříznivou řidičskou praxí. Program probíhá dvakrát ročně ve skupině 12 odsouzených ve věznicích v Pardubicích a Odolově.

Pro pachatele násilí jsou určeny programy Zuřivec, Antiagresivní trénink, kognitivně-emocionálně-motivační program TP KEMP a dlouhodobý terapeutický program GLM neboli Model dobrého života.

Větší míru vytváření standardizovaných programů zacházení jako jeden ze strategických cílů Koncepce vězeňství do roku 2025 vnímám bezesporu coby pozitivní krok ke snižování recidivy trestné činnosti, k čemuž přispívají v posledních letech i programy zaměřené na restorativní justici, jako je např. program VIT neboli Vnímám i tebe.

2.3.1.4. Zájmové aktivity

„Evropská vězeňská pravidla kladou za úkol vězeňské správě zajistit jako jeden z minimálních standardů ochranu zdraví všech vězňů. Péče o fyzické i duševní zdraví odsouzených je splněna také prostřednictvím různých zájmových kroužků sportovního, vzdělávacího či kulturního charakteru. Zejména u nezaměstnaných odsouzených nabývají na významu zájmové pracovní činnosti konané ve volném čase¹⁷⁶“. Smyslem zájmových aktivit je naučit odsouzené smysluplně trávit volný čas a po propuštění z VTOS podstatně změnit životní styl, neboť pasivní trávení volného času bylo řadou kriminologických výzkumů označeno jako významný kriminogenní faktor.

„Zájmové aktivity obsahují nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti organizované a vedené zaměstnanci s potřebným odborným vzděláním, kteří rozvíjejí u odsouzených schopnosti, vědomosti, sociální dovednosti, které jsou předpokladem naplňování integrativní funkce trestu odnětí svobody¹⁷⁷“. Nabídka zájmových aktivit jednotlivými věznicemi musí odpovídat jejich materiálním a prostorovým možnostem a může se jednat např. o kroužek rukodělných prací, kroužek právního minima, sportovní kroužek, jazykové kroužky apod.

¹⁷⁶ Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 26

¹⁷⁷ Čemíková, V. Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci). Praha: Policejní akademie ČR, Katedra psychologie, 2005, s. 87

2.3.1.5. Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů

Aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů jako součást programu zacházení bývají někdy označovány jako extramurální aktivity, neboť se jedná o aktivity, které odsouzeným pomohou udržovat a utvářet vztahy se světem mimo věznici. Jedná se především o podporu rodinných vztahů a kontaktů s osobami blízkými, což pozitivně ovlivňuje psychický stav odsouzených a pro odsouzené toto představuje největší motivační činitel, neboť v rámci extramurálních aktivit může být odsouzeným přerušeno výkon trestu, může jim být povoleno opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo plněním programu zacházení. „Tyto pobyty mimo věznici jsou udělovány na základě vzorného plnění povinností a programu zacházení. Při povolování volných pobytů jsou velmi důkladně zvažovány všechny rizikové faktory a individuálně posuzována osobnost odsouzeného, včetně funkčnosti jeho rodinného zázemí¹⁷⁸“.

2.4. Výkon trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody upravuje v § 7 jasná pravidla pro umístování odsouzených, neboť „základním problémem ve výkonu trestu odnětí svobody je náležitá diferenciacie, tedy různě strukturované zacházení s různými skupinami osob¹⁷⁹“. Ustanovení tohoto paragrafu má za cíl další rozřídění odsouzených, a to z důvodu snížení možného nežádoucího ovlivňování mezi různými skupinami odsouzených, eliminování problémů a krizových situací mezi těmito skupinami. Podle § 7 ZVTOS se „odděleně umístují odsouzení muži od odsouzených žen, odsouzené ženy, které mají ve výkonu trestu u sebe dítě, odsouzení s infekčním onemocněním nebo u nichž je podezření na infekční onemocnění a dále zpravidla odsouzení, kteří jsou: a) mladiství od dospělých; b) opakovaně ve výkonu trestu od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé; k zaházení odsouzení podle zvláštního právního předpisu se nepřihlíží; c) odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti; d) trvale pracovně nezařaditelní; e) osobami s poruchami duševními a poruchami chování; f) osobami s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí a g) velmi nebezpeční podle § 72a¹⁸⁰“. Za účelem rozřídění odsouzených se ve věznicích zřizují specializovaná oddělení nebo přímo specializované věznice. Všichni zaměstnanci věznice mohou podávat návrhy pro zařazení odsouzených do specializovaných oddělení. „Do oddělení

¹⁷⁸ Kurdíková, L. Programy zacházení v českých věznicích a vazebních věznicích. České vězeňství, 2011, č. 2, s. 19

¹⁷⁹ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 21

¹⁸⁰ § 7 ZVTOS

zařazuje odsouzeného ředitel věznice na návrh psychologa, lékaře či speciálního pedagoga. V čele pracovních týmů těchto oddělení stojí ve většině případů speciální pedagog, dále zde působí vychovatel, sociální pracovník, psycholog a vychovatel-terapeut¹⁸¹“.

2.4.1. Výkon trestu trvale pracovní nezařaditelných odsouzených

V souvislosti se stárnutím populace roste počet trestně stíhaných seniorů, a s tím i počet odsouzených osob seniorského věku. „To představuje pro evropskou justici vážný problém, protože „důchodci“ za mřížemi potřebují speciální péči, odlišnou od té, která se dostává mladším odsouzeným¹⁸²“. Tito odsouzení vykonávají trest odnětí svobody ve specializovaných oddílech věznic pro trvale pracovní nezařaditelné¹⁸³ vězně. Důvodem pro umístění odsouzených, kteří jsou pracovní nezařaditelní, do těchto specializovaných oddílů jsou věk, zdravotní omezení, specifické potřeby ubytování, strava, zdravotní péče a zároveň se tímto umístěním snaží vězeňská služba minimalizovat zneužívání a šikany této skupiny odsouzených ze strany jiných odsouzených. Cíle související se stárnutím vězeňské populace jsou vytyčeny i v Koncepci vězeňství do roku 2025, které by měly spočívat zejm. v úpravě věznic, „naplnění specifických potřeb uvedených odsouzených a zvážení modifikace kategorie vyřazením seniorů nad 65 let, kteří nemají zdravotní problémy. Cílovým stavem dle koncepce je situace, kdy je vedle zdravotních služeb zajištěna vězněným osobám – seniorům i péče sociální, včetně vybudování potřebných kapacit a personálu. Nástrojem pro dosažení má být již uvedená úprava kategorie trvale pracovní nezařaditelných v zákoně o VTOS (pouze pro osoby se zdravotními potížemi), bezbariérové prostory, vytváření sociálních lůžek (případně vytvoření sociálního domu ve věznici) nebo zabezpečení zdravotních asistentů/ošetřovatelů¹⁸⁴“.

Ustanovení § 93 odst. 2 ŘVTOS upravuje základní zásady, které se při výkonu trestu odnětí svobody této skupiny odsouzených uplatňují. Pro výkon trestu odnětí svobody se trvale pracovní nezařaditelní odsouzení umísťují do různých typů věznic, ve kterých jsou podle typů věznice a stupně zabezpečení s ostrahou ubytováni odděleně, a to z toho

¹⁸¹ Raszová, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudemus, 2014, s. 35

¹⁸² „Důchodců“ za mřížemi přibývá. In Lidovky.cz, 2.12.2010. [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/duchodcu-za-mrizemi-pribyva.A101202_000010_in_noviny_sko

¹⁸³ § 69 ZVTOS vymezuje kategorie trvale pracovní nezařaditelných, kterými jsou odsouzení, jejichž věk překročil 65 let, pokud sami požádají o zařazení do práce; odsouzení se třetím stupněm invalidity, ledaže požádají o zařazení do práce a jejich zdravotní schopnost to připouští a odsouzení, kterým neumožňuje jejich zdravotní stav trvalé pracovní zařazení

¹⁸⁴ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 198

důvodu, aby méně narušení trest vykonávali odděleně od více narušených odsouzených. Umístování odsouzených do konkrétních ubytovacích místností se řídí doporučením lékaře. Je-li odsouzený nekuřák, může si požádat, aby byl umístěn odděleně od kuřáků. Dovoluje-li to jejich zdravotní stav a ošetřující lékař udělí souhlasné stanovisko, mohou odsouzení vykonávat ve věznici vhodnou pracovní terapii, výjimečně i mimo věznici. Nařídí-li to ošetřující lékař, je odsouzeným zajišťována vhodná rehabilitační péče. S ohledem na zdravotní stav odsouzených se provádí prověrka početního stavu zpravidla na ložnicích či celách. Oproti tomu u standardního výkonu trestu je prováděna na chodbách. Kapacita ložnic se pohybuje kolem pěti až šesti odsouzených. Na rozdíl od standardního výkonu trestu nejsou na ložnicích patrové postele a odsouzeným není uzamykána koupelna. Odsouzeným je poskytována zdravotní péče a rehabilitace na základě rozhodnutí lékaře. Zdravotní péče je zajišťována zdravotnickými středisky nebo jinými, vězeňskou službou zřízenými, zdravotnickými zařízeními. Pokud trvale pracovní nezařaditelní odsouzení potřebují akutní pomoc lékaře, jsou eskortováni vězeňskou službou do vězeňských nemocnic, které se nacházejí v Brně a v Praze-Pankrác. „Pokud zdravotní stav vězněné osoby vyžaduje zajištění neodkladné zdravotní péče, a současně nelze tuto péči poskytnout ve věznici, pak zajišťuje věznice (zpravidla prostřednictvím vězeňského lékaře) potřebnou péči v externích (civilních) zdravotnických zařízeních. Jde nejen o situace, kdy nelze potřebnou péči poskytnout ve věznici (např. z důvodu nedostatku přístrojového vybavení či nedostatku lékařské specializace), ale i o situace, kdy dojde k náhlému zhoršení zdravotního stavu vězněné osoby mimo pracovní dobu zdravotnického zařízení věznice¹⁸⁵“.

„Odsouzení nad 65 let věku jsou zákonem o výkonu trestu vyňati z povinnosti pracovat, jejich případné pracovní zařazení je dobrovolné a závisí na jejich projeveném zájmu (a pochopitelně i na existenci vhodné práce). Podle Evropských vězeňských pravidel (bod 105.2) se od odsouzených vězňů, kteří ještě nedosáhli běžného důchodového věku, může požadovat práce, za předpokladu jejich tělesné i duševní způsobilosti, o které rozhodne lékař¹⁸⁶“.

K této skupině odsouzených je nutné přistupovat zcela individuálně a výkonu jejich trestu je zapotřebí přizpůsobit i vhodný program zacházení, který by měl být zaměřen

¹⁸⁵ Svoboda, M. Pojetí vězeňského zdravotnictví v České republice. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2016, č. 1, s. 1

¹⁸⁶ Vidovičová, L., Wija, P. a kol. Seniori a stámutí ve vězení: Sonda do problematiky starších odsouzených. Praha: Česká společnost pro gerontologii, z.s., 2020, s. 50

především na terapeutickou, zájmovou, vzdělávací oblast a odsouzenému by měla být poskytována specializovaná individuální péče.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat imobilním pacientům, kteří vyžadují specifickou péči. „Za tímto účelem jsou též ve VTOS proškolení další odsouzení k pečovatelským úkonům nutným pro zacházení s touto kategorií odsouzených, případně těmto odsouzeným pomáhají odsouzení – dobrovolníci – a to v rámci aktivit, které nepotřebují specializované proškolení¹⁸⁷“.

Problematikou trvale nezařaditelných odsouzených se opakovaně zabývala i A. Šabatová, veřejná ochránkyně práv, která ve zprávě ze systematických návštěv věznic 2016 uvedla řadu nedostatků, které ve věznicích shledala, a to „konkrétně v oblasti materiálních podmínek výkonu trestu a podmínek pro provádění osobní hygieny, činnosti tzv. ošetřovatelů ze strany ostatních odsouzených, dostupnosti rehabilitační péče a zajištění nezbytných zdravotních pomůcek¹⁸⁸“. Zároveň shledala u dvou věznic špatné zacházení s touto skupinou odsouzených, kterým došlo k porušení čl. 3 EÚLP.

2.4.2. Výkon trestu odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování

Odsouzení s poruchami duševními a s poruchami chování jsou stejně tak, jako předešlá kategorie odsouzených, umístováni odděleně ve specializovaných oddílech věznic, které jsou zřízeny generálním ředitelem Vězeňské služby. Dle E. Malé a P. Pavlovského je „duševní porucha charakterizována klinicky rozpoznatelným souborem příznaků (symptomů) nebo poruchou chování, které narušují funkci a jsou často spojeny s pocity tísně. Mezi symptomy duševních poruch patří především vnímání, emotivita, myšlení a jeho poruchy, paměť a její poruchy, jednání, vědomí, pudy, intelekt a jeho poruchy a poruchy identity¹⁸⁹“. TZ vymezuje duševní poruchu v § 123, podle kterého se „duševní poruchou rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka¹⁹⁰“.

Odsouzení jsou do těchto oddělení umístěni pouze na základě doporučení psychologa či psychiatra. Jelikož se jedná o osoby, jejichž stav vyžaduje specifický přístup, je nutno

¹⁸⁷ Firstová J. Uplatňování trestních sankcí vůči osobám seniorského věku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, č. 1, s. 47

¹⁸⁸ Veřejný ochránce práv. *Věznice – Zpráva ze systematických návštěv věznic 2016*. [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf, s. 32

¹⁸⁹ Malá, E., Pavlovský, P. *Psychiatrie. Učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 23-24

¹⁹⁰ Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník*, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 1324–1333

tento zohlednit do programu zacházení, jehož podstatnou část tvoří různé speciální výchovné aktivity, a které by měly přihlížet k odborným lékařským posudkům a specifickým potřebám každého jednotlivce. Jak uvádí Š. Blatníková a P. Zeman „odpovídající program zacházení může pomoci řadě pachatelů naučit se kontrolovat své chování prostřednictvím náhledu, rozpoznání a případné změny kognitivních distorzí, které jim umožňují např. racionalizaci jejich kriminálního chování¹⁹¹“.

Specializovaný oddíl pro odsouzené s duševní poruchou a poruchou chování (SpO) se nachází např. ve věznici Jiřice. „Posláním SpO ve Věznici Jiřice v oddělení s vysokým stupněm zabezpečení věznice s ostrahou je usilovat u odsouzených, zařazených do SpO o změnu způsobu myšlení, postojů, potažmo chování, podmiňující jejich selhávání. SpO a jeho terapeutický program si klade za hlavní cíl napomáhat ke změně či ovlivnění přístupu odsouzených s poruchou osobnosti směrem ke zlepšení sociálního, pracovního a vztahového fungování a současně nekriminálnímu způsobu chování ve věznici i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody¹⁹²“.

Veřejná ochránkyně práv ve zprávě z věznic 2016 apelovala na požadavky ve vztahu k těmto odsouzeným judikovaných Evropským soudem pro lidská práva, že „tyto osoby musejí mít k dispozici psychiatrickou péči na denní bázi, vyžaduje-li to jejich zdravotní stav. Není-li taková péče dostupná, jde o riziko pro zdraví, které dle ESLP u těchto osob nutně vyvolává stres a úzkost, které znamenají utrpení, které přesahuje strádání, které je s odnětím svobody nezbytně nutně spjato¹⁹³“. Ostatně nedostatky v zabezpečení dlouhodobě kritizuje při svých kontrolních návštěvách i Evropský výbor pro ochranu proti mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání.

2.3.4. Vybraná judikatura týkající se výkonu trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených

Důležitý pramen práva v oblasti výkonu trestu odnětí svobody u některých skupin odsouzených představuje judikatura ESLP, která se problematikou uvedenou v podkapitolách 2.4.1. a 2.4.2 zabývá poměrně často.

¹⁹¹ Blatníková, Š., Zeman, P. Pachatelé sexuálních trestných činů a zacházení s nimi – současné problémy z pohledu výzkumu. Trestněprávní revue, 2013, č. 4, s. 95

¹⁹² Věznice Jiřice. [online], [cit. 2021-11-1]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-jirice/sekce/vykon-vezenstvi>

¹⁹³ Veřejný ochránce práv. Věznice – Zpráva ze systematických návštěv věznic 2016. [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf, s. 37

V tomto kontextu lze za poměrně překvapivé rozhodnutí ESLP uvést **rozsudek ze dne 9.2.2016 ve věci Meier vs. Švýcarsko**¹⁹⁴, ve kterém senát třetí sekce ESLP jednomyslně rozhodl, že porušením zákazu nucené práce zakotveného v čl. 4 EÚLP, není povinnost odsouzeného pracovat i po dosažení důchodového věku. V rámci skutkových okolností případu ESLP uvedl, že stěžovatel byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce čtyř let a čtyř měsíců. V prosinci 2011 požádal o zproštění povinnosti pracovat, tato žádost byla v březnu 2012 zamítnuta. Následně toto zamítavé rozhodnutí potvrdilo jako nadřízený správní orgán ministerstvo spravedlnosti. V lednu 2013 byla žaloba odmítnuta správním soudem. S tímto rozhodnutím stěžovatel nesouhlasil, a proto se obrátil na Federální soud, který žalobě také nevyhověl. Po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků se stěžovatel obrátil se svojí stížností na ESLP, ve které namítal, že povinnost pracovat i po dosažení důchodového věku ve VTOS je v rozporu s čl. 4 odst. 2 EÚLP, který upravuje zákaz nucené práce. ESLP ovšem připomněl i svá dřívější rozhodnutí, ve kterých „dospěl například k závěru, že ačkoli byla určitá práce ve věznici povinná, podmínky čl. 4 ods.t 3 písm. a) Úmluvy, podle kterého se za nucenou nebo povinnou práci nepovažuje mj. právě práce běžně požadovaná při výkonu trestu, byly naplněny, a to zejména s ohledem na účel práce spočívající v potřebě opětovného začlenění vězně do společnosti, přičemž obdobný přístup je patrný i v jiných státech Rady Evropy (Van Droogenbroeck proti Belgii, č. 7906/77, rozsudek ze dne 24. června 1982, § 59)¹⁹⁵“. ESLP se musel zabývat otázkou, zda práce vězňů je nebo není po dosažení důchodového věku nucenou nebo povinnou prací. Tuto otázku musel posoudit s ohledem na účel, povahu, rozsah i způsob výkonu práce. „V projednávané věci spočíval účel práce v omezení škodlivých následků dlouhodobého zbavení svobody prostřednictvím vytvoření určité aktivity a každodenního programu pro vězně. Nadto se povinnost pracovat ve Švýcarsku nevztahovala na všechny vězně ve stejném rozsahu, práci bylo nutné vždy přizpůsobit schopnostem a zdravotním stavu každého jednotlivce¹⁹⁶“. I přesto, že odsouzení se zdravotními indispozicemi vykonávali většinou lehčí práce, tak v případě lékařem vystavené pracovní neschopnosti, byli z povinnosti vykonávat práci zproštěni. Tato skutečnost nebyla popírána ani samotným stěžovatelem. ESLP provedl komparativní studii, jejímž předmětem bylo zkoumání povinnosti pracovat pro odsouzené, kteří dosáhli důchodového věku.

¹⁹⁴ Rozsudek ESLP ze dne 9.2.2016 ve věci Meier proti Švýcarsku, stížnost č. 10109/14.

¹⁹⁵ Anotace k rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. [online]. [cit. 2022-04-08]. Dostupné z: [http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/E5802AE4C8281514C125800400352B25/\\$file/Meier%20proti%20%C5%A0v%C3%BDcarsku_annotace.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/E5802AE4C8281514C125800400352B25/$file/Meier%20proti%20%C5%A0v%C3%BDcarsku_annotace.pdf?open&)

¹⁹⁶ Vidovičová, L., Wija, P. a kol. Senioři a stámutí ve vězení: Sonda do problematiky starších odsouzených. Praha: Česká společnost pro gerontologii, z.s., 2020, s. 50

Komparace v této otázce byla provedena u 28 smluvních států. Na základě učiněných výsledků konstatoval ESLP, „že mezi členskými státy Rady Evropy neexistuje dostatečný konsenzus ohledně povinnosti pracovat v případě vězňů v důchodovém věku. Práce požadovaná po stěžovateli tak může být považována za práci běžně požadovanou při výkonu trestu, kterou podle čl. 4 odst. 3 písm. a) EÚLP nelze považovat za nucenou nebo povinnou práci, jež je jinak podle čl. 4 odst. 2 EÚLP zakázána¹⁹⁷“.

S výše uvedenými závěry ESLP nelze než souhlasit, neboť práce ve VTOS u osob v důchodovém věku by měla představovat především terapii a způsob, jak smysluplně trávit čas. Vzhledem k učiněným závěrům ESLP hodnotím právní úpravu práce odsouzených ve věku nad 65 let v ČR jako dostačující, neboť je zde zakotvena dobrovolnost výkonu práce.

Za významné rozhodnutí ESLP ve vztahu k materiálním podmínkám osob se zdravotním postižením ve VTOS považuji **rozsudek ESLP ze dne 6.2.2014 ve věci Semikhvostov proti Rusku**¹⁹⁸, ve kterém ESLP dospěl k závěru, že došlo k porušení čl. 3 EÚLP, a to jak samostatně, tak i ve spojení s čl. 13 EÚLP. V tomto případě byl stěžovatel v roce 2001 odsouzen k třinácti a půl letům trestu odnětí svobody. V letech 2010 až 2013 byl umístěn do věznice IK-11, kde byl upoután na kolečkové křeslo. Stěžovatel trpěl močovou a fekální inkontinencí a silnou slabozrakostí. Věznice nebyla přizpůsobena pro výkon trestu takto invalidních osob. Aby se mohl po věznici pohybovat, musel vzhledem k absenci bezbariérového přístupu požádat o asistenci ostatní spoluvězně. Absencí bezbariérového přístupu mu byla znemožněna účast na denních aktivitách s ostatními odsouzenými, čímž došlo k jeho další stigmatizaci, protože byla znemožněna jeho reintegrace. Stěžovatel na tuto situaci a zcela nevyhovující podmínky upozorňoval v řadě svých stížností, avšak bez úspěchu. V podané stížnosti k ESLP namítal, že uvedené nevyhovující podmínky pro odsouzené na vozíčku jsou porušením čl. 3 a čl. 13 EÚLP. S ohledem na skutečnosti případu ESLP dospěl k závěru, že došlo k porušení čl. 3 EÚLP, protože byl stěžovatel vystaven nelidskému a ponižujícímu zacházení. Na významnost tohoto rozhodnutí upozornila i veřejná ochránkyně práv ve zprávě ze systematických návštěv věznic 2016, která uvedla, že „ve vztahu k materiálním podmínkám osob se zdravotním postižením ESLP zdůrazňuje, že státy musí přijmout přiměřené úpravy a odstranit všechny překážky v prostředí, které těmto

¹⁹⁷ Evropský soud pro lidská práva, 10109/14, 9.2.2016.: Pracovní povinnost vězně v důchodovém věku. Soudní rozhledy, 2016, č. 4, s. 139

¹⁹⁸ Rozsudek ESLP ze dne 6.2.2014 ve věci Semikhvostov proti Rusku, stížnost č. 2689/12.

osobám znemožňují integraci mezi ostatní spoluodsouzené, a v maximální možné míře tak zajistit jejich fyzickou a psychickou integritu, posílit jejich autonomii a zabránit jejich další stigmatizaci¹⁹⁹“.

Nedostatečnost materiálního vybavení pro imobilní odsouzené je možné shledat i u řady českých věznic, např. ve věznici Karviná. De lege ferenda navrhuji provést stavebně-technickou kontrolu jednotlivých věznic a jejich materiálního vybavení a zároveň v rámci novelizace ZVTOS a ŘVTOS definovat konkrétní materiální vybavení ubytovacích a společných místností ve věznicích.

2.5. Práva a povinnosti odsouzených

Čl. 1 LZPS stanoví, že lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech, vychází tedy z přirozenoprávního chápání základních lidských práv a svobod. Jak uvádí O. Novotný a V. Mikule „v souvislosti s výkonem trestu odnětí svobody může být svoboda člověka omezena uložením povinnosti něco strpět (trpět, snášet), povinnosti něčeho se zdržet (zákazem něco konat, příkazem něco nekonat) a povinnosti něco konat. Často jde o omezení základních práv a svobod, které Listina zákonodárci dovoluje jen tehdy, je-li v demokratické společnosti nezbytné, a jen z taxativně uvedených důvodů²⁰⁰“.

Podrobná úprava práv a povinností odsouzených je zakotvena v ZVTOS, a to především v hlavě II, která se zabývá právy odsouzených a zároveň v ŘVTOS, ve kterém jsou práva a povinnosti upravena v hlavě III, která je nazvána Zajišťování práv odsouzených a jejich sociální postavení. Podrobněji jsou pak práva a povinnosti odsouzených rozpracována ve vnitřních řádech jednotlivých věznic.

2.5.1. Práva odsouzených

Práva odsouzených je možno dělit do dvou základních skupin. Do první skupiny řadíme práva na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče. Druhá skupina je zaměřena na práva, která se týkají udržování a případného rozšiřování sociálních vztahů. Ochranou práv odsouzených se mimo jiné zabývá také celá řada mezinárodních organizací, mezi které patří např. Výbor pro lidská práva, Komise pro lidská práva OSN, Výbor proti mučení, Výbor pro odstranění rasové diskriminace, Evropský soud pro Lidská práva, Výbor pro zabránění mučení, Vysoký komisař OSN

¹⁹⁹ Šabatová, M. Zpráva ze systematických návštěv věznic 2016. VOP 14/2014/NZ. eso.ochrance.cz

²⁰⁰ Novotný, O., Mikule, V. Vězeňství a právo. Právní rozhledy, 1998, č. 6, s. 291

pro lidská práva, Komise OSN pro postavení žen, Amnesty International, Mezinárodní Federace pro lidská práva a řada dalších.

2.5.1.1. Právo na uspokojování základních sociálních potřeb a poskytování zdravotní péče

Základním posláním těchto práv je vytváření podmínek pro přiměřený fyzický i duševní rozvoj odsouzených. „Náleží sem požadavek dodržovat obvyklý společenský standart materiálních a kulturních podmínek v místech VTOS, které jsou důstojné pro lidský život, právo na ubytovací plochu nejméně 4m²²⁰¹, kterou lze nedodržet jen za mimořádných okolností, právo na nepřetržitou osmihodinovou dobu spánku, dobu potřebnou k osobní hygieně a úklidu, právo na nejméně jednohodinovou vycházku a na přiměřené osobní volno, právo na stravování třikrát denně, na poskytování zdravotnické služby za podmínek stanovených obecnými předpisy, na nemocenské pojištění a důchodové zabezpečení upravené obecnými předpisy²⁰²“. Jak jsem již uvedla, odsouzeným se poskytuje pravidelná strava, která ovšem musí odpovídat jejich zdravotnímu stavu, věku a náročnosti práce, za předpokladu, že jsou do ní zařazeni. V konkrétních případech a za určitých okolností se při přípravě jídla přihlíží k požadavkům kulturních a náboženských tradic odsouzených. Pokud z těchto důvodů odsouzený stravu odmítá, je mu umožněno, aby si dokupoval doplňkovou stravu na svoje vlastní náklady. Právní rámec tohoto práva vychází z čl. 16 LZPS, který zaručuje náboženskou svobodu jednotlivce a zároveň i z čl. 9 EÚLP. Touto problematikou se zabýval v řadě svých rozhodnutí i ESLP, např. v rozsudku ze dne 7.12.2010, č. 18429/06 ve věci Jakóbski proti Polsku. Ze zdravotních důvodů a na základě rozhodnutí lékaře může být odsouzenému nařízena také dietní strava. Odsouzení, kteří trpí těžkým zdravotním postižením, mají právo, aby jim byly zajištěny přiměřené podmínky, které by jim umožňovaly důstojný výkon trestu. Odsouzenému musí být zajištěna uzamykatelná skříňka, kterou bude mít k dispozici na cele k uložení osobních věcí. Zaměstnanci mohou kdykoliv provést kontrolu této skříňky a odsouzený tuto kontrolu musí strpět.

²⁰¹ Přeplněnost dlouhodobě kritizuje veřejný ochránce práv – např. ve Zprávě ze systematických návštěv veřejného ochránce práv 2016 „Všechny služby a aktivity ve vězení budou negativně ovlivněny, pokud je nutné starat se o více vězňů, než jakou má věznice zamýšlenou kapacitu; celková kvalita života ve věznicích bude kvůli tomu snížena, a to pravděpodobně významnou měrou. Stupeň přeplněnosti vězení, nebo jeho částí může dosáhnout takové míry, že sám o sobě bude představovat nelidské nebo ponižující zacházení. CPT k tomu dále dodává, že problém přeplněnosti věznic s sebou přináší zejména přeplněné a nehygienické podmínky; stálý nedostatek soukromí; omezené aktivity mimo cely; přetížené zdravotnické služby; zvýšené napětí, a tedy i větší míru násilí mezi vězni a dozorcí“.

²⁰² Černíková, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 98

2.5.1.2. Právo na udržování a případné rozšiřování sociálních vztahů

Rozsah některých těchto práv je do značné míry podmíněn chováním odsouzeného a plněním jeho povinností. Aktivnější chování odsouzených sebou přináší rozsah některých práv, což platí i opačně, kdy na základě pasivního přístupu odsouzeného a neplnění jeho povinností dochází k omezení některých práv. Do této skupiny práv řadíme následující práva odsouzených. Právo na nákup potravin (jedná se o běžné potraviny, kterými jsou pečivo, uzeniny, mléčné výrobky, sýry, čaj, káva apod.) a věci osobní potřeby²⁰³, dle kterého má odsouzený právo nakoupit si v prodejně věznice věci osobní potřeby a potraviny, a to jedenkrát měsíčně. Odsouzenému je umožněno v rámci tohoto nákupu obstarat si věci, které potřebuje pro vzdělávací a zájmovou činnost či další věci pro potřeby programu zacházení. Platba za nákup se provádí bezhotovostně a pouze do výše peněžní částky, se kterou může odsouzený volně disponovat. Tato částka může být zároveň omezena ředitelem věznice, který stanoví nejvyšší povolenou částku, za kterou je umožněno odsouzenému jednorázově nakoupit.

Za účelem udržování a rozvíjení rodinných vztahů náleží odsouzeným právo přijímání návštěv blízkých osob. Rozsah tohoto práva je stanoven na tři hodiny za jeden kalendářní měsíc. Na žádost odsouzeného v odůvodněných případech je ředitel věznice oprávněn tento časový interval určený pro návštěvy rozložit do kratších časových úseků během jednoho kalendářního měsíce, typicky je to v případě malých dětí, pro které může být tři hodinová návštěva příliš dlouhá. Výjimku představuje návštěva obhájce odsouzeného, který má právo přijít za odsouzeným 24 hodin denně a jeho porada s odsouzeným nesmí být časově omezena. Při jedné návštěvě mohou odsouzeného navštívit pouze čtyři osoby, a to včetně nezletilých dětí. Ředitel věznice může povolit odsouzenému i návštěvu jiných osob než osob blízkých, za předpokladu, že je to v zájmu odsouzeného. Při návštěvách jsou odsouzení a osoby, které přišly navštívit odsouzeného povinny dodržovat vnitřní řád věznice. O pravidlech návštěv musí být před každou návštěvou poučeny. De lege ferenda lze navrhnout vězeňské službě, aby umožnila odsouzeným přijímání návštěv v delším rozsahu než pouze 3 hodiny měsíčně, neboť se domnívám, že současná délka návštěv není dostatečná a je v rozporu s přizpůsobováním vězeňských podmínek životu na svobodě a udržováním kontaktů s vnějším světem.

Mezi další právo, které patří do této skupiny je právo odsouzeného na příjem balíčku, přijímání a odesílání korespondence. Vězeňská služba je oprávněna provádět kontrolu

²⁰³ Mezi věci osobní potřeby je možno zařadit cigarety, tabák, drogistické zboží, baterie do přístrojů, spotřební elektroniku, prostředky k vedení korespondence, osobní prádlo apod.

doručovaných balíčků, zároveň provádí i kontrolu odesílané korespondence odsouzených. Pokud byl odsouzený umístěn do samovazby nebo mu byl udělen kázeňský trest, potom dospělý odsouzený nemůže přijímat korespondenci a je mu předána až po odpykání kázeňského trestu či samovazby. Toto se opět netýká korespondence mezi odsouzeným a obhájcem²⁰⁴.

Nezastupitelné právo v této skupině představuje právo odsouzeného na příjem peněz a nakládání s nimi. Pokud jsou odsouzenému do věznice zasílány peníze, nedostane je fyzicky, ale jsou uloženy na speciální účet odsouzeného, který je zřízen a veden věznicí. „Disponování s penězi je podmíněno řádným splácením soudních pohledávek, vyživovacích povinností, povinností platit náklady výkonu trestu, priority splátek jsou stanoveny interní normou²⁰⁵“. Účet pro odsouzeného je veden bezplatně a prostředky na něm nejsou úročeny. „Vždy, bez ohledu na výdaje, které odsouzený má, musí na účtu zůstat prostředky pro zajištění cesty odsouzeného do místa, kde se po propuštění z výkonu trestu bude zdržovat²⁰⁶“.

Dalším právem odsouzeného je právo na užívání telefonu, které má především za cíl udržovat a posilovat vnější vazby odsouzeného, a to především za účelem kontaktu s osobou blízkou²⁰⁷ či osobou s pozitivním vlivem na odsouzeného. „Telefonický hovor se umožňuje na základě žádosti odsouzeného. Před povolením užívat telefon je zaměstnanec pověřený ředitelem povinen zkontrolovat správnost údajů uvedených v žádosti (§ 25 odst. 1 ŘVTOS). V žádosti je uvedeno číslo, na které chce odsouzený volat, s uvedením osoby blízké, kterou chce kontaktovat, a rovněž i důvod žádosti. Účelem kontroly je eliminovat nežádoucí kontakt odsouzeného s jinou osobou než osobou blízkou. O vlastní uskutečnění telefonického hovoru na povolené číslo žádá odsouzený vychovatele. Veškeré žádosti odsouzeného o umožnění telefonického hovoru se zakládají do jeho osobního spisu (§ 25 odst. 2 ŘVTOS). Veškeré povolené telefonáty odsouzeného se evidují v evidenční kartě užívání telefonu (§ 25 odst. 5 ŘVTOS)²⁰⁸“. Náklady na užití telefonu hradí odsouzený prostřednictvím telefonní karty věznice. „Telefonní karta je vězněné osobě vydána na základě písemné žádosti. V té uvede vězněná osoba až 5 telefonních kontaktů na osoby blízké. O vyšším počtu telefonních kontaktů na osoby blízké rozhoduje ředitel věznice nebo jím pověřený zaměstnanec.

²⁰⁴ Srov. např. rozsudek ESLP ze dne 25.3.1992 ve věci Campbell proti Spojenému království, stížnost č. 13590/88

²⁰⁵ Černíková, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 99

²⁰⁶ Brunová, M. Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice. Praha: Leges, 2020, s. 193

²⁰⁷ Osobu blízkou definuje § 116 obč.zák., ve znění pozdějších předpisů, a to jako příbuzného v řadě přímé, sourozence a manžela, partnera ve smyslu zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů. Ale jiné osoby v poměru rodinném či obdobném se pokládají za osoby navzájem blízké.

²⁰⁸ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 58

Vězněná osoba může telefonovat s osobami blízkými zpravidla 20 minut denně, s obhájcem či advokátem po neomezenou dobu²⁰⁹“.

Podstatné právo pro odsouzeného představuje právo na uspokojování kulturních potřeb, díky kterému může odebírat denní tisk, knihy, časopisy. Náklady s tímto spojené hradí odsouzený, případně osoba blízká, která příjem tiskovin odsouzenému zajistí.

Odsouzený má rovněž právo na duchovní službu²¹⁰ a právo využít speciální služby odborníků, tj. psychiatra, psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka, probačního pracovníka, pracovníka, který pomůže odsouzenému např. s oddlužením, a samozřejmě právo na návštěvu advokátem. Mezi duchovní služby se řadí zejm. náboženské obřady, individuální rozhovory s odsouzenými, pastorační návštěvy, zajišťování duchovní a náboženské literatury a vyučování náboženství. „Toto ustanovení navazuje zejména na čl. 15 odst. 1 Listiny zaručující svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání včetně práva změnit náboženství nebo víru nebo být bez vyznání a na čl. 16 odst. 1 Listiny, podle něhož každý má právo svobodně projevat své náboženství a víru buď sám, nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. Svobody náboženského vyznání i právo svobodného projevu náboženství či víry náleží i osobám vykonávajícím trest odnětí svobody²¹¹“. V roce 2020 zajišťovali vězeňskou duchovní péči dobrovolníci ze 13 církví. „Dobrovolníci vykonávali svoji činnost s vězněnými osobami jen v měsících leden a únor 2020 z důvodu přijatých epidemických opatření²¹²“.

Zásadním právem odsouzeného je právo na ochranu svých práv, k jehož uplatnění může využít práva podávat stížnosti²¹³, jak k orgánům České republiky, tak i k orgánům působících v zahraničí. O této možnosti musí být odsouzený řádně poučen.

Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení omezeni ve svých právech, resp. jsou zbaveni práva podnikat, sdružovat se ve spolcích a společnostech, stávkovat, svobodné volby lékaře a zdravotního zařízení, provozovat jinou hospodářskou činnost, vykonávat volené a jiné veřejné funkce a práva zakládat politická hnutí.

²⁰⁹ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 136

²¹⁰ Podrobněji upraveno ve – Sbírce nařízení generálního ředitele Vězeňské služby, ročník 2017, nařízení č. 54 o organizaci a výkonu duchovní služby ve Vězeňské službě České republiky.

²¹¹ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 65

²¹² Vězeňská služba České republiky: Statistická ročenka 2020 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>, s. 176

²¹³ Ve zprávě z návštěvy věznice Plzeň ze dne 6.8.2019 kritizovala veřejná ochránkyně práv nedostatečné rozmístění stížnostních schránek. Ve věznici se nacházela pouze jedna stížnostní schránka, která byla umístěna vedle dveří kanceláře zástupce vedoucího oddělení výkonu vazby a trestu.

2.5.1.3. Vybraná judikatura týkající se práv odsouzených

Ochrany práv se může odsouzený po vyčerpání všech vnitrostátních prostředků domáhat u ESLP. „Jeho závěry jsou závazné pro všechny orgány smluvních států Rady Evropy. ESLP sice státům ponechává prostor pro přijetí vlastní právní úpravy, jeho požadavkům ale musejí dostát²¹⁴“.

V podkapitole 2.5.1.1. jsem zmínila zásadní **rozhodnutí ESLP ve věci Jakóbski proti Polsku, č. 18429/06, ze dne 7.12.2010**, ve kterém ESLP dospěl k závěru, že došlo k porušení čl. 9 EÚLP, které spočívalo v neposkytnutí zvláštní stravy z důvodu náboženského vyznání odsouzeného. Stěžovatel, který byl odsouzen k osmiletému trestu odnětí svobody opakovaně žádal ve věznici podávání bezmasé stravy, neboť mu to jeho víra zakazovala. Stěžovatel byl vyznavačem mahajánského buddhismu, podle jehož stravovacích návyků se měl zdržet podávání masa. Kvůli zdravotním problémům mu byla v lednu 2006 doporučena vězeňským lékařem bezmasá strava. Na základě tohoto doporučení byla stěžovateli podávána tzv. PK dieta, tedy dieta bez vepřového masa, která byla zároveň podávána šesti muslimům. Bezmasou stravu odmítla vězeňská služba podávat odsouzenému s odůvodněním, že by to bylo pro ni finančně náročné a namáhavé pro personál kuchyně. V dubnu 2006 se stěžovatel podrobil další lékařské prohlídce, kterou provedl jiný lékař. Tento neshledal žádné důvody pro pokračování diety a dietu ukončil. Stěžovatel s takovýmto postupem nesouhlasil, a proto využil všech prostředků ke své obraně. Svou podporu mu vyjádřila i buddhistická obec v Polsku, která opětovně žádala vedení věznice, aby stěžovateli byla poskytnuta bezmasá strava. Jelikož všechny opravné prostředky byly neúspěšné, obrátil se stěžovatel se svojí stížností k ESLP, ve které namítal porušení čl. 9 EÚLP, neboť mu správa obou věznic, ve kterých vykonával trest odnětí svobody, odmítla poskytovat bezmasou stravu, a tím mělo dojít k porušení jeho práva projevat náboženské vyznání prováděním buddhistických obřadů. V posuzovaném případě důvody neposkytnutí bezmasé stravy ze strany vězni ESLP nepřesvědčily, a to „zejména s ohledem na to, že stěžovatel nevyžadoval žádné speciální produkty či zvláštní a náročný způsob přípravy, ale prostou bezmasou stravu. Vězeňská služba se navíc nepokusila u buddhistické misie v zemi zjistit, zda neexistují nějaké alternativní způsoby vyhovění náboženským požadavkům stěžovatele²¹⁵“.

²¹⁴ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 387

²¹⁵ Konůpka, P. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování ČR před ESLP. [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads/import/Konference/Konference_2012/Konupka_Judikatura.pdf, s. 9

2.5.2. Povinnosti odsouzených

ZVTOS upravuje základní povinnosti odsouzených v díle třetím v § 28. Povinnosti odsouzených lze rozřadit do tří základních skupin, kterými jsou povinnost dodržovat pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy Vězeňské služby, povinnost odsouzeného strpět úkony spojené s kontrolou Vězeňské služby a povinnost dodržovat zákazy.

V rámci povinností odsouzených dodržovat pořádek a kázeň jsou odsouzení povinni plnit úkoly vyplývající z programu zacházení, pokud je odsouzený zařazen do práce, plnit pracovní úkoly, šetrně zacházet se svěřenými věcmi, zachovávat ustanovení vnitřního řádu věznice, dodržovat zásady slušného chování v sociálním kontaktu a dodržovat ostatní právní předpisy, např. předpisy týkající se ochrany zdraví při práci a bezpečnosti práce.

Mezi další povinnosti odsouzených řadíme povinnosti, kdy je odsouzený povinen strpět úkony spojené s kontrolou Vězeňské služby. Tyto povinnosti stanoví § 28 odst. 2 ZVTOS. Odsouzený je povinen podrobit se osobním prohlídkám²¹⁶, které jsou vykonávány zaměstnanci věznice. Nepřiměřenost osobních prohlídek opakovaně kritizuje veřejný ochránce práv, který „prosazuje ukončení praxe plošných důkladných osobních prohlídek; ty se v současné době provádějí v situacích, které vymezuje vnitřní předpis (NGŘ 23/2014), a to bez jakéhokoliv předchozího individuálního posouzení bezpečnostních rizik; tato praxe je v rozporu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva²¹⁷“. Dále je odsouzený povinen podrobit se lékařským prohlídkám; hradit si zdravotní pojištění, a to i v případě, že není zařazen do práce; hradit náklady VTOS, náklady za zdravotní péči v rozsahu, který není hrazený ze zdravotního pojištění a v neposlední řadě je povinen uhradit škody, které způsobil; neprodleně oznámit všechny situace, při kterých hrozí riziko vzniku škody a ohrožení prostředí věznice (mezi mimořádné okolnosti je možno zařadit útěk odsouzeného, šikanu odsouzeného, závady na elektrickém zařízení, které by mohly vést k požáru).

Poslední skupina povinností, které musí odsouzení dodržovat, spočívá v dodržování zákazů. Tuto skupinu povinností upravuje § 28 odst. 3 ZVTOS. Odsouzenému je zakázáno navazování jakýchkoliv styků s osobami, které nejsou povoleny podle ZVTOS. Odsouzení nesmějí vyrábět řadu věcí jako je např. alkohol a jiné psychotropní látky,

²¹⁶ Nepřiměřenosti osobních prohlídek se zabývá bohatá judikatura Evropského soudu pro lidská práva, a to např. ve svém rozsudku ve věci Yankov proti Bulharsku ze dne 11.12.2003, stížnost č. 39084/97, § 110, ve kterém ESLP judikoval „Důkladné osobní prohlídky mohou být při určitých příležitostech za účelem zajištění bezpečnosti a pořádku ve věznicích a předcházení trestné činnosti nezbytné. Musejí však být provedeny adekvátním způsobem a musejí být odůvodněné“.

²¹⁷ Svoboda, M. Veřejný ochránce práv a věznice. České vězeňství, 2015, č. 4, s. 23

nesmějí je ani přechovávat a konzumovat alkohol. Zároveň je jim zakázáno vyrábět nebo přechovávat nedovolené předměty, hrát hazardní hry, tetovat sebe nebo jinou osobu, sebepoškozovat se, přechovávat tiskoviny, které propagují hrubost, jakýkoliv druh nesnášenlivosti, různé návody pro výrobu jedů, výbušnin apod. Odsouzení nesmí prodávat, darovat a směňovat věci bez souhlasu Vězeňské služby (většinou se jedná o potraviny, cigarety, kosmetiku apod.) a je jim zakázáno se tetovat nebo tetovat jiného odsouzeného²¹⁸.

2.6. Kázeňská odpovědnost odsouzených

Kázeňskou odpovědnost odsouzených je možno definovat jako určitý odraz celého procesu nápravy odsouzených ve věznici a nástroj, kterým se hodnotí, zda odsouzený plní program zacházení a zda dodržuje povinnosti dané mu vnitřním řádem věznice. Kázeňská odpovědnost odsouzených představuje do určité míry zásah do práv odsouzených, neboť může vést až ke změně výkonu trestu. Zároveň ale představuje značnou motivaci pro odsouzené, protože se jejich kázeňská odpovědnost hodnotí i při žádosti o podmíněné propuštění z VTOS, představuje podklad při hodnocení chování odsouzeného a jeho nápravy. Kázeňská odpovědnost, resp. kázeňské odměny a tresty musí respektovat zásady pro jejich ukládání, kterými jsou přiměřenost, důslednost a spravedlnost, individualizace a stupňování²¹⁹. Uložené odměny a tresty jsou zaznamenány v osobním spisu každého odsouzeného a záznam se zároveň učiní i do Vězeňského informačního systému a do osobní karty odsouzeného. „Kázeňskou pravomoc má generální ředitel, ředitelé věznic a vazebních věznic a další pověřeni zaměstnanci Vězeňské služby v rozsahu své působnosti“²²⁰.

2.6.1. Kázeňské odměny

Kázeňské odměny jsou upraveny v § 45 ZVTOS a v § 57 ŘVTOS. Cílem kázeňské odměny je podpora řádného plnění povinností odsouzeného a prohlubování jeho spolupráce při naplňování účelu výkonu trestu.

Zákon o výkonu trestu umožňuje podle § 45 odst. 2 ve spojení s § 57 Řádu o výkonu trestu uložit odsouzenému následující odměny (jedná se o taxativní výčet možných odměn): pochvalu, která může být uložena před ostatními odsouzenými nebo zcela

²¹⁸ Zákaz tetování je veden snahou eliminovat riziko nebezpečí nákazy HIV či žloutenky.

²¹⁹ § 56 ŘVTOS

²²⁰ Raszková, T., Hofěrková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 111

individuálně; mimořádné prodloužení doby návštěv během jednoho kalendářního měsíce, a to z původních třech hodin na pět hodin, taková návštěva může být povolena jak osobám blízkým, tak i jiným osobám; odsouzenému, který nemůže provádět nákupy potravin a věcí osobní potřeby, může být v rámci kázeňské odměny povolen jednorázový nákup těchto věcí, a to pouze za předpokladu, že má ve věznici potřebnou částku peněz po odečtení ceny jízdného do místa bydliště a ceny za stravu na jeden den v době propuštění z VTOS; až na tři kalendářní měsíce je možno zvýšit odsouzenému jeho kapesné nejvýše o jednu třetinu, které bude realizováno uvolněním příslušné finanční částky z úložného; odsouzený může být odměněn i věcnou nebo peněžitou odměnou až do výše 1.000 Kč, kterou může použít buď jako kapesné nebo odeslat zletilé osobě, kterou určí anebo si ji může uložit na svůj účet, který mu byl ve věznici založen; věcnou odměnou může být např. kniha, dárkový balíček s kosmetikou apod.; odsouzenému může být až na dobu jednoho měsíce rozšířeno jeho osobní volno na podporu jeho aktivit (sportovních, kulturních nebo jiných zájmových aktivit) – tato odměna však nesmí být na úkor stravování, hygieny, vycházek a osmihodinové doby spánku; cennou odměnou pro odsouzené představuje možnost opustit věznice na 24 hodin, a to pouze za podmínky, že opuštění věznice bude mít souvislost s návštěvou nebo s programem zacházení; nejcenější odměnou pro odsouzené představuje přerušování VTOS. Pokud se ředitel věznice rozhodne k udělení této odměny, přihlíží ke stupni narušení odsouzeného, délce trestu, který mu byl uložen, jeho nevykonanému zbytku, povaze trestné činnosti, za kterou byl odsouzen, hodnotí rovněž chování odsouzeného v průběhu VTOS v souladu s programem zacházení, přihlíží zároveň k typu věznice, ve které odsouzený trest vykonává a ke stupni zabezpečení věznice s ostrahou. Tento druh odměny je vyloučen u osob, které jsou odsouzeny k doživotnímu trestu odnětí svobody.

2.6.2. Kázeňské tresty

„Dodržování stanoveného pořádku a kázně je všeobecnou povinností odsouzených, jejímž obsahem je podrobení se všem omezením a zachovávání všech ustanovení a pravidel, jež jsou pro výkon trestu odnětí svobody stanovena ZVTOS, popř. na jeho základě dalšími právními předpisy upravujícími výkon trestu odnětí svobody, zejména ŘVTOS“²²¹. Kázeňské tresty, jakožto protipól kázeňských přestupků jsou podle § 46 ZVTOS ukládány za kázeňské přestupky, kterými odsouzený poruší stanovené předpisy

²²¹ Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 45-46

ve VTOS. Pokud je dostačující samotné projednání kázeňského přestupku s odsouzeným, tak se kázeňský trest neuloží, neboť pouhým projednáním přestupku lze dosáhnout sledovaného účelu. Odsouzenému je možno uložit kázeňský trest pouze za předpokladu, že jsou objasněny okolnosti kázeňského přestupku a je prokázána jeho vina. Odsouzenému je umožněno, aby se ke kázeňského přestupku vyjádřil, a to především ke skutečnostem, které se mu kladou za vinu a rovněž i k důkazům, kterými je vina dokazována. Na svou obranu může odsouzený navrhnout důkazy. Za kázeňský přestupek může být uložen pouze kázeňský trest, který je úměrný závažnosti jeho spáchání a za jeho spáchání lze uložit pouze jeden kázeňský trest²²². Ustanovení § 55 odst. 2 ZVTOS ovšem stanoví, že uložení kázeňského trestu za kázeňský přestupek odsouzeného, nevylučuje jeho trestní stíhání. Z praxe se může jednat nejčastěji o trestné činy, jejichž výčet je uveden ve Zvláštní části TZ, a to konkrétně trestný čin násilí proti úřední osobě podle § 325 TZ, trestné činy proti zdraví podle § 145 a násl. TZ apod. Ustanovení § 55 odst. 2 ZVTOS považuji za poněkud problematické ve vztahu k zásadě ne bis in idem neboli zákazu dvojího odsouzení a potrestání za tentýž trestný čin. Dle mého názoru se jedná o rozpor s čl. 40 odst. 5 LZPS²²³.

ZVTOS vymezuje v § 46 odst. 3 kázeňské tresty, které mohou být uloženy odsouzeným za spáchání kázeňského přestupku, mezi které patří důtka, která může být odsouzenému vyslovena před kolektivem nebo ústně; na dobu třech kalendářních měsíců snížení kapesného o jednu třetinu; odsouzenému může být zakázáno přijetí jednoho balíku v kalendářním roce; zároveň mu může být za závažné nebo opakované kázeňské přestupky udělena pokuta, a to až do výše 5.000 Kč; může mu být uloženo propadnutí věci; jako kázeňský trest může sloužit též umístění odsouzeného až na 28 dní do uzavřeného oddílu, s výjimkou doby, která je určena pro plnění úkolů dle programu zacházení; odsouzený může být až na 20 dnů umístěn do samovazby; rovněž na 20 dnů může dojít k celodennímu umístění na uzavřený oddíl (uzavřený oddíl se nachází zvlášť od prostor, ve kterých jsou umístěni ostatní odsouzení); pokud odsouzený již získal nějaké kázeňské odměny, mohou mu být v rámci výkonu kázeňského trestu odebrány. Výkon kázeňského trestu je možno uložit také podmíněně se zkušební dobou až na šest měsíců.

V ustanovení § 64 ZVTOS je uveden výčet kázeňských trestů, které lze uložit mladistvým odsouzeným. Důvodová zpráva k § 64 ZVTOS uvádí „Výčet kázeňských

²²² S výjimkou trestu propadnutí věci, který lze uložit i vedle jiného kázeňského trestu.

²²³ Srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12.12.2007, sp.zn. 5 Tdo 1399/2007.

trestů, které lze uložit mladistvým se od obecné úpravy platné pro dospělé odsouzené odlišuje tak, aby byl zdůrazněn výchovný prvek trestu. Tento postup je rovněž odůvodněn specifiky psychického vývoje mladistvých. Při ukládání kázeňského trestu mladistvému a při stanovení jeho výměry platí obecné ustanovení uvedené u § 47 odst. 2 tj., že uložený kázeňský trest musí být úměrný závažnosti spáchaného kázeňského přestupku a musí být v souladu se zájmem na nápravě odsouzeného. U mladistvých tento princip znamená povinnost přihlížet též k jejich věku (např. u patnáctiletých mladistvých budou kázeňské tresty za stejné provinění zpravidla mírnější, než u osmnáctiletých)²²⁴. Podle § 64 odst. 1 ZVTOS lze mladistvému odsouzenému uložit za spáchání kázeňského přestupku následující tresty: „důtku; snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 2 kalendářních měsíců; zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce; propadnutí věci; umístění do uzavřeného oddílu až na 14 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení s mladistvými; celodenní umístění do uzavřeného oddílu až na 10 dnů; umístění do samovazby až na 10 dnů; odnětí výhod vyplývající z předchozí kázeňské odměny²²⁵“.

Rozsah kázeňských trestů u mladistvých ve srovnání s kázeňskými tresty dospělých je modifikován, např. u mladistvých odsouzených je do výčtu kázeňských trestů zahrnuta pokuta do výše 5.000, - Kč, a to z důvodu, že mladiství odsouzení se mají ve výkonu trestu připravovat především na své budoucí povolání a nejsou výdělečně činní. Stejně jako u odsouzeného dospělého, tak i u odsouzeného mladistvého se nevyklučuje uložení kázeňského trestu, zahájení trestního stíhání za předpokladu, že skutek je proviněním²²⁶.

ZVTOS stanoví v § 66 druhy kázeňských trestů, které mohou být ukládány odsouzeným ženám, resp. těhotným ženám a ženám, které mají ve výkonu trestu u sebe dítě, za spáchání kázeňského přestupku. Při ukládání kázeňských trestů musí být přihlédnuto k jejich zdravotnímu stavu. Uvedeným odsouzeným ženám může být podle § 66 uložena „důtku, snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců, zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce, pokuta až do výše 5.000 Kč, propadnutí věci, odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny²²⁷“.

²²⁴ § 64 Důvodové zprávy k návrhu zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů (vydán pod č. 169/1999 Sb. v částce 58/1999 Sb. dne 3.8.1999).

²²⁵ § 64 odst. 1 ZVTOS

²²⁶ Srov. § 55 odst. 2 ZVTOS, kdy u dospělého odsouzeného se jedná o trestný čin a nikoliv provinění.

²²⁷ § 66 ZVTOS

2.7. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody

Historický počátek institutu podmíněného propuštění je možno spatřovat v tzv. progresivních systémech²²⁸ výkonu trestu odnětí svobody, které umožňovaly přeradit odsouzené z přísnějšího režimu do mírnějšího a ve třetím stupni po odpykání tři čtvrtin trestu došlo k jeho propuštění pod dozor policie. Pokud se takto propuštěný odsouzený nechoval řádně, mohl mu být uložen výkon zbývající části trestu. Institut podmíněného propuštění zavedl do našeho právního řádu zákon č. 562/1919 Sb., o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění. Úpravu podmíněného propuštění obsahovaly rovněž i zákony z roku 1950 a 1961. Současná hmotněprávní úprava institutu podmíněného propuštění je upravena v hlavě V, oddílu 7, konkrétně v § 88 až 91 TZ. Procesní stránku upravuje TŘ v ustanoveních § 331 až 333a, dále Jednací řád pro okresní a krajské soudy, vyhláška č. 37/1992 Sb. ve znění novel, konkrétně v § 38 a 39 a zároveň § 65 Kancelářského řádu, Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3.12.2001, č.j. 505/2001-Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy.

Jak uvádí P. Šámal a H. Válková „podmíněné propuštění je zpravidla definováno jako komplex mimoústavního odborně prováděného výchovného působení na pachatele s cílem zajistit jeho úplnou rehabilitaci a společenskou readaptaci. Podmíněné propuštění vychází z myšlenky progresivního výkonu trestu a je doplňkem nápravně-výchovné činnosti prováděné ve výkonu trestu odnětí svobody. Institut podmíněného propuštění je významným projevem uplatňování zásady postupného uvolňování režimu odsouzených podle jejich nápravy²²⁹“. Je tedy nástrojem individuální prevence, neboť má sloužit k resocializaci odsouzeného. Jak uvádí J. Musil „smysl institutu podmíněného propuštění spočívá v tom, motivovat odsouzeného již v době výkonu trestu k tomu, aby svým vzorným chováním a plněním svých povinností ve výkonu trestu prokázal polepšení. Možnost podmíněného propuštění poskytuje odsouzenému perspektivu a naději, která jej může motivovat k nápravě²³⁰“. Tato skutečnost snižuje i potencionální problémy ve věznicích. „Možnost podmíněného propuštění tak dává odsouzeným určitou pozitivní perspektivu, která pak může vyvolávat pozitivní atmosféru mezi odsouzenými ve výkonu trestu²³¹“.

²²⁸ Mezi progresivní systémy řadíme anglický a irský, později borstalský či elmirský.

²²⁹ Šámal, P., Válková, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2012, č. 11-12, s. 249

²³⁰ Musil, J. In: Tlapák Navrátilová, J., Galovcová, I. a kol. *Pocta Jiřímu Jelínkovi*. Praha: Leges, 2020, s. 234

²³¹ Novotný, O. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 425

2.7.1. Předpoklady pro podmíněné propuštění

„Pro českou právní úpravu je typický diskreční systém rozhodování, kdy podmíněné propuštění je institut založený na fakultativní možnosti²³², spočívající na uvážení soudu, který může za zákonem stanovených podmínek odsouzeného podmíněně propustit. Odsouzenému tedy nevzniká automaticky nárok na podmíněné propuštění, ale soud posuzuje splnění jednotlivých podmínek a na základě jejich posouzení rozhodne²³³“.

Při rozhodování o podmíněném propuštění vychází soud z obligatorních a fakultativních předpokladů, resp. podmínek, které jsou upraveny v § 88 odst. 1 TZ a v § 88 odst. 3 TZ. Mezi obligatorní podmínky, které musí být splněny řadí § 88 odst. 1 TZ vykonání konkrétně stanovené minimální výměry trestu, prokázání polepšení plněním povinností a chováním a v neposlední řadě předpoklad vedení řádného života odsouzeného v budoucnu. Oproti tomu obecné fakultativní podmínky jsou „řádný a včasný nástup do výkonu trestu odnětí svobody, náhrada škody či jiné odčinění škody způsobené trestným činem nebo vydání bezdůvodného obohacení a postoj odsouzeného k výkonu ochranného léčení²³⁴“.

První obligatorní podmínkou pro podmíněné propuštění je **doba výkonu trestu**, kterou musí odsouzený splnit ještě dříve, než je podmíněně propuštěn. Minimální výměra trestu, kterou odsouzený musí vykonat se odvíjí od kategorizace trestných činů, povahy a závažnosti uloženého trestu. „Podmíněné propuštění je tak možné po vykonání buď: nejméně jedné poloviny uloženého, popřípadě prezidentem republiky zmírněného trestu odnětí svobody (§ 88 odst. 1 písm. a); nejméně třetiny takového trestu (§ 88 odst. 1 písm. b); nejméně dvou třetin takového trestu (§ 88 odst. 4), nebo nejméně dvaceti let v případě odsouzení k trestu odnětí svobody na doživotí (§ 88 odst. 5)²³⁵“. Oproti tomu § 88 odst. 2 TZ umožňuje podmíněně propustit odsouzeného za přečin za současného splnění zákonem stanovených podmínek i předtím, než vykonal zákonem požadovanou část uloženého trestu, aniž by stanovoval konkrétní minimální délku trestu, kterou musí odsouzený ve VTOS vykonat. Je-li odsouzenému postupně ukládáno více trestů počítá se doba pro účely podmíněného propuštění z celkové doby trvání uložených trestů, tedy z jejich součtu²³⁶. I přes to, že úprava časového hlediska jako jedné z podmínek pro podmíněné propuštění se může jevit poněkud komplikovaná až zmatečná, domnívám

²³² Srov. např. Usnesení Ústavního soudu ze dne 16.4.2009, sp.zn. IV.ÚS 70/90; ze dne 21.5.2012 sp.zn. IV. ÚS 1728/12.

²³³ Hulmáková, J. Podmíněné propuštění z pohledu aplikační praxe a vybraných evropských právních úprav. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, s. 27

²³⁴ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 292

²³⁵ Ščerba, F. a kol. *Trestní zákoník, Komentář*. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2020, s. 969-985

²³⁶ Srov. např. Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26.3.2015, sp.zn. Tpjn 308/2014.

se, že vzhledem k různému postavení odsouzených a charakteru jejich trestné činnosti je ve skrze správná.

Druhou obligatorní podmínku pro podmíněné propuštění představuje **polepšení odsouzeného**. Jak uvádí F. Púry „polepšení je vývojový proces vnitřní proměny osobnosti odsouzeného, který se navenek projevuje pouze v jeho chování. Při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jde právě o to rozlišit, kdy chování odsouzeného a plnění jeho povinností ve výkonu trestu odnětí svobody jsou projevem pouze vnější adaptace odsouzeného na prostředí věznice a kdy jde o známky skutečných změn osobnosti odsouzeného odůvodňující naději, že i v budoucnu povede řádný život. Chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, a plnění jeho povinností jsou proto sice neopomenutelnými, nikoli však jedinými hledisky, z nichž lze usuzovat na pachatelovo polepšení²³⁷“. Dle poznatků z mé advokátní praxe při zastupování odsouzených při podmíněném propuštění řada soudů, dle mého názoru, nesprávně vykládá a zcela izolovaně hodnotí podmínku polepšení pouze na plnění povinností striktně ve VTOS²³⁸, přičemž vychází především ze zprávy věznice o hodnocení odsouzeného, které jí poskytne pro účely řízení o podmíněném propuštění, ve které věznice zhodnotí průběh plnění programu zacházení, počet kázeňských odměn, kázeňských trestů, příp. jejich zahlazení. V tomto kontextu kriticky hodnotím rozhodovací praxi soudů spočívající v zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění v případě, že věznice předloží soudu negativní stanovisko k podmíněnému propuštění odsouzeného. Tento závěr byl učiněn mimo jiné i na základě výsledků z dotazníkového šetření mezi soudci v rámci projektu „Metodika hodnocení odsouzeného VS ČR pro účely rozhodování soudu o podmíněném propuštění, a ze kterého vyplynulo, že „soudci kladně rozhodují o podmíněném propuštění v případě negativního stanoviska ve zprávách VS spíše ojediněle, kdy 71 % z nich uvedlo, že k tomu u nich nedochází nikdy a 21 % z nich k tomu přistoupí jen výjimečně. Žádný z respondentů neodpověděl, že by tak činil často či velmi často²³⁹“. Takovýto přístup soudů považují odsouzení za projev nespravedlnosti, který je výsledkem izolovaného hodnocení odsouzeného omezeného pouze na stanovisko věznice. Při rozhodování o podmíněném propuštění by měl soud zhodnotit celý dosavadní život odsouzeného, jeho trestní minulost, měl by velmi podrobně zjistit všechny okolnosti, které se týkají odsouzeného, především jeho osobní a charakterové vlastnosti,

²³⁷ Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 1075-1094

²³⁸ Srov. např. Nález Ústavního soudu ze dne 28.11.2018, sp.zn. II. ÚS 482/18.

²³⁹ Buriánek, J., Hulmáková, J., Podaná, J. Podmíněné propuštění z pohledu soudců – výsledky dotazníkového šetření. Trestněprávní revue, 2018, č. 10, s. 229

prostředí, ve kterém žil před VTOS, a do kterého se vrátí po propuštění, jaký zaujímá postoj ke společenskému řádu a hodnotám, které chrání TZ. Domnívám se, že je důležité hodnotit chování odsouzeného před spácháním trestného činu, po jeho spáchání a vývoj jeho chování a osobnosti v průběhu výkonu trestu. „Nelze proto mechanicky hodnotit celý výkon trestu bez zohlednění běhu času a zvážení vývoje odsouzeného, zejména pak je-li vykonáván dlouhodobý trest, kdy by se měly rozlišovat různé fáze adaptace. Pokud tedy odsouzený v první fázi výkonu trestu prokazoval nekázeň v chování a později během několika let pravý opak, lze usuzovat na jeho polepšení²⁴⁰“.

Poslední obligatorní podmínkou podmíněného propuštění je **předpoklad, že odsouzený povede i na svobodě řádný život**, jedná se tedy o požadavek **pozitivní prognózy budoucího chování pachatele**. Vycházím-li z poznatků své advokátní praxe, tak hodnocení splnění této podmínky ze strany soudů považuje drtivá většina odsouzených žádajících o podmíněné propuštění jako jakési „věštění z křišťálové koule“, neboť se jedná o hodnocení očekávání vedení řádného života do budoucnosti. Jak uvádí V. Kalvodová „prognóza musí být založena jednak na všestranném a aktuálním zhodnocení pachatelovy osobnosti a jeho polepšení, jednak na posouzení dalších okolností, které mohou vedení řádného života zaručit, respektive jsou nezbytnou podmínkou k tomu, aby vedení řádného života po propuštění na svobodu bylo reálné. Důležité tak bude zjištění, v jakém prostředí bude pachatel po propuštění na svobodu žít, zda má potřebné rodinné a sociální zázemí (bydlení, zaměstnání nebo jiný legální zdroj příjmů), přičemž nelze ztrácet ze zřetele ani možnosti dalšího vlivu pohružky výkonem trestu po stanovenou zkušební dobu (srov. III. ÚS 311/2000)²⁴¹“. Na zhodnocení otázky, zda odsouzený povede po propuštění z VTOS řádný život, bude mít vliv i trestní minulost. Trestní minulost odsouzeného nelze hodnotit pouze na základě počtu trestů uvedených v opisu z rejstříku trestů, ale je nutné ji hodnotit v kontextu života odsouzeného a jeho kriminální minulosti. V tomto případě by se mohlo jevit posuzování trestní minulosti jako rozpor se zásadou *ne bis idem*²⁴², tj. zákazem dvojího přičítání, podle čl. 40 odst. 5 LZPS, nicméně se domnívám, že se o porušení této ústavně zakotvené zásady nejedná, neboť pro posouzení prognózy řádného vedení života po propuštění je zhodnocení dlouhodobé a opakované trestné činnosti odsouzeného klíčové a zároveň při rozhodování o žádosti o podmíněném propuštění musí soud zvážit splnění všech podmínek, a to jak

²⁴⁰ Kumberec, P. Jak přežít (český) kriminál: praktické rady pro vězně a nejen jejich blízké. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 172

²⁴¹ Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník, Komentář. 1. vydání (1. aktualizace), Praha: C.H.Beck, 2021, s. 969-985

²⁴² Srov. např. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 4.10.2016, sp.zn. II. ÚS 2503/2016.

obligatorních, tak příp. i fakultativních. Nevychází tedy pouze z hodnocení trestní minulosti odsouzeného. Pokud by se tomu tak stalo, jednalo by se již o porušení čl. 40 odst. 5 LZPS²⁴³. V této souvislosti by měly soudy prostudovat všechny trestní spisy týkající se trestné činnosti odsouzeného, zaměřit se na motiv, povahu, způsob a příčiny, které vedly odsouzeného k páčání trestné činnosti. K okolnostem, které vedly odsouzeného ke spáchání trestného činu, je možné přihlížet pouze u taxativně vymezených trestných činů podle § 88 odst. 1, odst. 4, odst. 5 TZ.

Ustanovení § 88 odst. 3 TZ upravuje **fakultativní předpoklady podmíněného propuštění**, mezi které se řadí včasný nástup do VTOS, nahrazení, ať úplné či částečné způsobené škody či její jiné odčinění nebo majetkové újmy způsobené trestným činem, příp. vydání bezdůvodného obohacení a zároveň i projevený postoj k ochrannému léčení, vykonával-li ho odsouzený před nástupem do výkonu trestu nebo v jeho průběhu. Podle okolností konkrétního případu bude soud při rozhodování zvažovat v úvahu buď všechna kritéria, nebo jen některá z nich, anebo nebude přihlížet k žádnému. Novelizace TZ provedená z.č. 390/2012 odebrala u pachatelů odsouzených za přečin možnost soudu při podmíněném propuštění přihlížet ke všem fakultativním podmínkám. „Předmětná novela tím, že omezila možnosti soudu přezkoumávat podmínky podmíněného propuštění u přečinů, jednoznačně zdůraznila, že to, zda odsouzený včas nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem nebo zda vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem, bude možné zkoumat jedině u zločinů, a tím vyloučit přezkum těchto podmínek u méně závažných trestných činů, tedy přečinů. Záměr zákonodárce tady směřuje jednoznačně k tomu, aby ve výkonu trestu odnětí svobody zůstali především pachatelé závažnější trestné činnosti, a trestná činnost méně závažného charakteru byla řešená krátkodobým šokovým působením nepodmíněného trestu odnětí svobody²⁴⁴“. S ustanovením § 88 odst. 3 TZ podle kterého se fakultativní podmínky musí posuzovat pouze u zločinů nesouhlasí však řada odborné veřejnosti. Jak uvádí např. P. Šámal a H. Válková „zákonodárce chce zřejmě docílit, aby pachatel přečinu byl podmíněně propuštěn bez ohledu na tyto okolnosti, ale také dodávají, že to je v rozporu s § 88 odst. 1 TrZ, podle kterého soud přihlíží k celkovému chování a plnění povinností odsouzeného po právní moci, a proto nemůže ani u přečinu přehlížet tyto důležité okolnosti²⁴⁵“.

²⁴³ Srov. např. Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12.5.2011, sp.zn. III. ÚS 1735/10.

²⁴⁴ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 295

²⁴⁵ Morkovín, O. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody po novele provedené zákonem č. 390/2012 Sb. Trestněprávní revue, 2015, č. 9, s. 199

Domnívám se, že úmysl zákonodárce měl být zcela jasně vyjádřen v ustanovení zákona a neponechán tak výklad ustanovení § 88 odst. 3 TZ na jeho dovozování za pomoci interpretačních metod. V tomto souhlasím s O. Morkovinem, který nesouhlasí s názorem, že „po změně trestního zákoníku novelou provedenou zákonem č. 390/2012 Sb. nelze již nadále při rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody u odsouzeného za přečin přihlížet k tomu, zda včas nastoupil do výkonu trestu a zda částečně nebo zcela nahradil či jinak odčinil škodu nebo jinou újmu způsobenou trestným činem nebo zda vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem²⁴⁶“. De lege ferenda lze doporučit v rámci novelizace TZ úpravu § 88 odst. 3 vypuštěním pojmu zločin a jeho nahrazením pojmem „může přihlídnout“, dle kterého by pak zákonodárce ponechal prostor soudu pro posouzení splnění fakultativních podmínek v rámci posuzování jednotlivých případů.

2.7.2. Řízení o podmíněném propuštění

Procesní stránka podmíněného propuštění je upravena v § 331 až 333a TŘ. Příslušným k rozhodování o podmíněném propuštění je okresní soud, v jehož obvodu odsouzený vykonává trest odnětí svobody. Soud rozhoduje o podmíněném propuštění buď na návrh odsouzeného, státního zástupce nebo ředitele věznice, anebo i bez takového návrhu, tedy z úřední povinnosti. Podá-li návrh na podmíněné propuštění ředitel věznice, postupuje se v řízení ve zvláštním režimu podle § 331 odst. 3 TZ, kdy se žádost o podmíněné propuštění včetně všech jejích příloh zašle státnímu zástupci, aby se vyjádřil, zda s podanou žádostí souhlasí či nikoliv. Učiní-li státní zástupce souhlasné stanovisko, odešle jej předsedovi senátu, který může mimo veřejné zasedání sám rozhodnout o podané žádosti. Podává-li žádost samotný odsouzený, může tak učinit pouze prostřednictvím věznice, která ji musí doručit soudu. Jedná se o novou úpravu platnou od 1.1.2022 na základě zákona č. 220/2021 Sb. s cílem zmírnění administrace soudu a tím zrychlení projednání věci. Zároveň je zde prostor pro věznici, která se tak dozví nejdříve od odsouzeného o podání žádosti o podmíněné propuštění a může tak připravovat potřebné poklady pro soud. V případě, že za dovršení nápravy odsouzeného nabídne záruku zájmové sdružení občanů, může se připojit k návrhu odsouzeného. Podává-li odsouzený žádost o podmíněné propuštění podle § 88 odst. 2 TZ musí k ní připojit

²⁴⁶ Tamtéž, s. 199.

i kladné stanovisko ředitele věznice, že není třeba dalšího výkonu trestu vzhledem k plnění povinností odsouzeného a jeho vzornému chování.

Soud o návrhu na podmíněné propuštění je povinen rozhodnout ve lhůtě 30 dnů od doručení žádosti o podmíněné propuštění, ledaže rozhodnutí nebrání důležité důvody. Zákon neuvádí výčet důležitých důvodů, nicméně ze soudní praxe se jedná především o důvody, které mají procesní povahu, ale i důkazní povahu, např. soud nemá kompletní trestní spisy týkající se odsouzeného, vyvstane potřeba provést další důkazy apod. Soud vyrozumí o konání veřejného zasedání zároveň poškozeného, byl-li odsouzenému uložen trest za zločin a poškozený o to podle § 228 odst. 4 TŘ požádal. „Smyslem tohoto úkonu je umožnit poškozenému vyjádřit se k tomu, zda odsouzený uhradil škodu či nemajetkovou újmu, jakou mu k tomu poškozený poskytl součinnost, případně zjistit údaje o dalším místě pobytu či zaměstnání, potřebné pro vymáhání škody²⁴⁷“.

Soud projedná žádost odsouzeného o podmíněné propuštění ve veřejném zasedání, nejde-li o případy podle § 331 odst. 3 TZ. Veřejné zasedání se účastní samosoudce nebo senát²⁴⁸, státní zástupce, odsouzený, příp. jeho obhájce, zapisovatel. Účast státního zástupce není nezbytně nutná. Soud je povinen v rámci veřejného zasedání vyslechnout odsouzeného a jsou-li předvoláni svědci, tak vyslechnout i je. Po provedení důkazů a přednesení závěrečných řečí se soud odebere k závěrečné poradě, následně vyhlásí rozhodnutí, kterým návrh odsouzeného příp. jiných osob zamítne či jeho návrhu vyhová a odsouzeného podmíněně propustí. Dospěje-li soud ke kladnému rozhodnutí o návrhu odsouzeného, může mu společně s podmíněným propuštěním uložit dohled vykonávaný probačním úředníkem nebo mu uloží přiměřené omezení či povinnosti směřující k tomu, aby odsouzený vedl na svobodě řádný život. Pokud soud rozhodne o podmíněném propuštění stanoví odsouzenému zkušební dobu v rozmezí jednoho roku až sedmi let. Délka zkušební doby se odvíjí od závažnosti trestného činu, za který byl podmíněně propuštěný odsouzen. Byl-li odsouzen za přečin může být zkušební doba uložena až na tři roky, v případě zločinu na jeden rok až sedm let.

Jelikož řízení o podmíněném propuštění je dvoustupňové, je proti rozhodnutí okresního soudu přípustný opravný prostředek, kterým je stížnost, jenž má odkladný

²⁴⁷ Drašík, A., Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář.II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 887

²⁴⁸ Zda o podmíněném propuštění rozhoduje samosoudce nebo senát se odvíjí od závažnosti trestného činu, za který si odsouzený odpývá trest odnětí svobody. Samosoudce rozhoduje pouze v případech, kdy se koná řízení o trestném činu odsouzeného, za který mu byl uložen trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. Senát pak koná řízení v ostatních případech.

účinek. Rozhodování o podané stížnost je svěřena do pravomoci krajského soudu, který o ní rozhodne v neveřejném zasedání²⁴⁹.

Existence institutu podmíněného propuštění má bezesporu svůj význam v naší právní úpravě, představuje pro odsouzené druhou šanci, které by dle mého názoru mělo být po splnění obligatorních podmínek vyhověno. Skepticky až kriticky musím hodnotit však přístup řady státních zástupců k podmíněnému propuštění, kteří ve většině případů nesouhlasí s podmíněným propuštěním odsouzených, a to i přesto, že odsouzení splní všechny podmínky, vykonaná část trestu naplní účel uloženého trestu a neexistuje tak důvod, proč by jejich žádosti nemělo být vyhověno. V tomto musím souhlasit s M. Benešovou, která „se domnívá, že žalobci by měli být v případech podmíněných propuštění benevolentnější. Tolik se neodvolávat a nepodávat stížnosti“²⁵⁰.

2.7.3. Vybraná judikatura ve věcech podmíněného propuštění

Rozhodování ve věcech podmíněného propuštění je značně rozsáhlou soudní agendou. Např. v roce 2020 bylo podmíněně propuštěno 3255 osob²⁵¹. Bohužel rozhodovací praxe soudů není jednotná, což se odráží i ve snaze odsouzených podávat žádosti o přemístění do jiných věznic, v jejichž obvodu se nachází soud, který rozhoduje o podmíněném propuštění mnohem benevolentněji. Ke sjednocování rozhodovací praxe obecných soudů přispívá významnou rolí i judikatura Ústavního soudu, která je závazná pro obecné soudy.

V následující části se zaměřím především na judikaturu Ústavního soudu, která obsahuje myšlenky obecnější povahy.

Ústavní soud opakovaně připomněl ve svém **Nálezu ze dne 3.1.2017, sp.zn. I. ÚS 2201/16**, že „...význam institutu podmíněného propuštění z trestu odnětí svobody, jehož uplatnění sice v českém právním řádu není formulováno jako nárokové, nicméně přesto obecně musí být otevřeno všem odsouzeným, včetně odsouzených k výjimečným trestům či odsouzených-recidivistů. Možnost podmíněného propuštění poskytuje odsouzeným perspektivu a naději, která je může motivovat k nápravě. Samotné podmíněné propuštění, a to i ve spojení s doprovodnými opatřeními, jako je probační dohled, pak představuje

²⁴⁹ Srov. např. Nález Ústavního soudu ze dne 28.7.2009, sp.zn. IV. ÚS 1221/09 a ze dne 12.5.2011, sp.zn. III. ÚS 1735/10.

²⁵⁰ Benešová chce pustit vzorné vězně. Podmíněné propuštění se má využívat častěji [online]. Server Lidovky.cz, 20.5.2019 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/byznys/benesova-chce-pustit-vzorne-vezne-podminene-propusteni-se-ma-vyuzivat-casteji.A190517_220349_in_byznys_pravo_ssu

²⁵¹ Vězeňská služba České republiky. Statická ročenka 2020 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>, s. 152

významný prostředek k dovršení nápravy a resocializace odsouzeného na svobodě, a to už proto, že umožňuje pozitivně usměrnit a usnadnit jeho přechod z výkonu trestu odnětí svobody na svobodu, a tak mu pomoci k vedení řádného života²⁵²“.

Ústavní soud musel přistoupit ke svému kasačnímu zásahu např. i **Nálezem ze dne 28.11.2018, sp.zn. II. ÚS 482/18**, ve kterém shledal porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 5 LZPS, kdy Okresní soud v Ostravě dospěl k závěru, že stěžovatel nesplnil třetí podmínku pro podmíněné propuštění, a tedy že nelze dovodit, že v budoucnu povede řádný život. K tomuto stanovisku dospěl na základě trestní minulosti stěžovatele, kdy byl opakovaně odsuzován především pro majetkovou trestnou činnost a byl již dvakrát podmíněně propuštěn v předchozích VTOS a ani jednou se neosvědčil. Ústavní soud konstatoval, že „hodnocení očekávání vedení řádného života nelze založit na pouhých počtech odsouzení či výkonů nepodmíněného trestu odnětí svobody. Takové údaje jsou příliš zobecňující pro úsudek o možném budoucím vedení řádného života odsouzeného v konkrétním případě. Je nutné analyzovat vývoj trestné činnosti odsouzeného z hlediska její frekvence a závažnosti, a to zejména v letech předcházejících spáchání trestného činu, za který odsouzený vykonává trest; dle kriminologických výzkumů dochází k opouštění kriminální dráhy postupně²⁵³“.

V **Nálezu ze dne 31.8.2021, sp.zn. III. ÚS 1711/21** se Ústavní soud vyjádřil k posuzování naplnění podmínek pro podmíněné propuštění z VTOS a obsahu zamítavého rozhodnutí. V tomto nálezu Ústavní soud zdůraznil, že v případě zamítnutí žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění, musí být odsouzenému v odůvodnění takového rozhodnutí „jasně a srozumitelně vysvětleno (aniž by toto vysvětlení muselo být rozsáhlé), jakým konkrétním způsobem má jednat, aby prokázal polepšení a aby od něj bylo možno očekávat, že povede řádný život, tak, aby měl vyšší šance při dalším projednání své žádosti o podmíněné propuštění. Každé zamítavé usnesení by tedy mělo obsahovat rovněž krátký „návod“ pro odsouzeného, jaké konkrétní změny se od něj očekávají. Teprve uvedením konkrétních důvodů, proč žádosti odsouzeného nebylo vyhověno, a to důvodů, které odsouzený mohl a může v průběhu výkonu trestu odnětí svobody ovlivnit, jej totiž soudy mohou motivovat k žádoucí změně²⁵⁴“.

²⁵² Nález Ústavního soudu ze dne 3.1.2017, sp.zn. I. ÚS 2201/16. In: Beck online [právní informační systém]. [cit. 2022-04-14].

²⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 28.11.2018, sp.zn. II. ÚS 482/18. In: Beck online [právní informační systém]. [cit. 2022-04-14].

²⁵⁴ Husseini, F. Výběr rozhodnutí Ústavního soudu. Trestněprávní revue, 2021, č. 4, s. 240

2.8. Výstupní oddíl a propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody

Odsouzení, kteří mají být propuštěni z VTOS jsou zpravidla umístováni do výstupního oddílu zřízeného prakticky ve všech věznicích České republiky. „V každé věznici by měl být vytvořen strukturovaný systém výběru odsouzených vhodných k umístění do výstupního oddílu s předem přesně vydefinovanými požadavky a kritérii k výběru²⁵⁵“. **Zákonná kritéria pro zařazení odsouzeného na výstupní oddíl vymezuje § 74 ZVTOS**, dle kterého se do tohoto oddílu zařazují zpravidla odsouzení, kteří vykonávají trest uložený na dobu delší než 3 roky a odsouzení, kterým je potřeba pomoci pro vedení soběstačného života vytvářením příznivých podmínek. Pro zařazení odsouzeného do výstupního oddílu není vyžadován jeho souhlas. Odsouzený je zpravidla zařazen do tohoto oddílu šest měsíců před skončením trestu, minimálně tři měsíce před koncem VTOS. Výstupní oddíl je charakteristický mírnějším režimem, který má připravit odsouzené na pobyt na svobodě a zvládání každodenních povinností, mezi které patří nákup a příprava jídla, praní, žehlení prádla, úklid apod. Tyto každodenní aktivity běžného života jsou trénovány přímo ve věznicích, a to dle jejich zařízení, proto se mohou možnosti jednotlivých věznic lišit. V některých věznicích mají odsouzení k dispozici kuchyň, jinde pouze rychlovarnou konvici na chodbě. Odsouzení se učí být soběstační také v oblasti komunikace u lékaře, na úradech, což je realizováno v rámci tzv. extramurálních aktivit. Nezastupitelnou úlohu zde představují aktivity konané mimo věznici, a to ať již s vychovatelem nebo v souvislosti s návštěvou. Na přípravu pro samostatný život na svobodě mají tedy nezastupitelný vliv speciální výstupní programy zacházení. Vzhledem ke skutečnosti, že výstupní program zacházení mezi věznicemi se může lišit, tak se program výstupního zacházení uplatní i u odsouzených, kteří do výstupních oddílů nejsou zařazeni. „Je určen pro odsouzené, které vzhledem k délce trestu či potřebě pomoci při vytváření příznivých podmínek pro soběstačný způsob života v souladu se zákonem, je nutné připravit na život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody²⁵⁶“.

Ustanovení § 73a ZVTOS upravuje zákonná kritéria, na jejichž základě věznice propustí odsouzeného z VTOS, a to jestliže: a) uplynula doba trestu stanovená v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu, b) obdržela písemný příkaz, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem na základě jeho rozhodnutí, c) propuštění nařídil

²⁵⁵ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 287

²⁵⁶ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 288

státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu, nebo d) o propuštění rozhodl prezident republiky při udělování milosti nebo ministr při výkonu svých oprávnění podle trestního řádu. Ustanovení § 13 a 14 ŘVTOS dále upravuje opatření před propuštěním z výkonu trestu. Věznice by měla zabezpečit, aby ji odsouzený opouštěl s platným dokladem totožnosti, tuto povinnost realizují sociální pracovníci věznice. Odsouzeného je zároveň nutno poučit, aby se přihlásil k pobytu, a to neprodleně po jeho propuštění. Též je poučen o podmínkách osvědčení se ve zkušební době v případě podmíněného propuštění a také zahlazení odsouzení. Odsouzení jsou také poučeni o svých právech a povinnostech jako uchazečů o zaměstnání, v této souvislosti jsou také povinni se dostavit nejpozději do tří dnů od propuštění k sociálnímu kurátorovi, který je příslušný podle místa jejich bydliště, popřípadě ke svému zaměstnavateli. V den propuštění je odsouzený povinen podrobit se výstupní lékařské prohlídce, vydají se mu uložené věci, doklady totožnosti a věznice vydá odsouzenému o jeho propuštění potvrzení. „Nemá-li odsouzený při propuštění úložné postačující k úhradě nezbytných potřeb, lze mu poskytnout příspěvek (tzv. sociální výpomoc) až do částky 2 000 Kč²⁵⁷“. K propuštění odsouzeného dochází od 08.00 do 16.00 hodin.

²⁵⁷ Zhřivalová, P., Raszková, T., Novák, P. Možnosti boje proti hrozbě sociálního vyloučení osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue, 2022, č. 1, s. 46

3. Problematika přeplněnosti věznic

Přeplněnost věznic se dá v současné době považovat za jeden z nejzávažnějších problémů vězeňství v České republice. Přeplněnost věznic není problémem pouze dnešní doby, ale potýkaly se s ním věznice i za minulého režimu. I přesto že se v posledních několika letech počet odsouzených vězňů mírně snižuje, je kapacita českých věznic stále nedostačující. „Podle statistik za rok 2020 byla průměrná obsazenost věznic 101 procent, průměrný počet vězňů pak byl 19286 lidí²⁵⁸“. Pokles trestné činnosti v posledních letech a zároveň i pokles nepodmíněných trestů odnětí svobody ovlivnila i pandemická situace, díky níž došlo i k poklesu krádeží a loupeží, které je možno považovat za nejčastější trestné činy. I přesto že v posledních letech dochází k poklesu počtu odsouzených k nepodmíněným trestům odnětí svobody, stále Česká republika zůstává jednou ze 13 zemí Evropy, kde je na sto tisíc obyvatel nejvyšší počet vězněných osob, s čímž souvisí i přeplněnost věznic. Bohužel je nutno konstatovat, že Česká republika je zemí s nejvyšším počtem odsouzených osob, a to v přepočtu na počet obyvatel. Více uvězněných osob má pouze Rusko, Gruzie, Turecko, Ázerbájdžán a Litva. „Česká republika měla v loňském roce podle zprávy 197 vězňů na 100 000 obyvatel, což je ale méně než v předchozích letech – v roce 2016 mělo Česko 213 vězňů na 100 000 obyvatel, v roce 2019 203. Nejplněnější věznice mají v Evropě Turecko a Rusko, kde je 357, respektive 356 vězňů na 100 000 obyvatel²⁵⁹“.

Problematika přeplněnosti věznic jakožto jeden z nejzásadnějších problémů českého vězeňství má negativní důsledky nejen na psychiku samotných odsouzených, na jejich resocializaci, která je jedním z hlavních účelů trestů, na vykonávání programu zacházení, na sociální vztahy mezi jednotlivými odsouzenými, ale samozřejmě ovlivňuje i samostatný chod věznic, a tím i celý výkon trestu. Problematikou přeplněnosti věznic se dlouhodobě zabývá také veřejný ochránce práv, který ve zprávě ze systematických návštěv věznic 2016 pod bodem 6 uvedl „všechny služby a aktivity ve vězení budou negativně ovlivněny, pokud je nutné starat se o více vězňů, než jakou má věznice zamýšlenou kapacitu; celková kvalita života ve věznici bude kvůli tomu snížena, a to pravděpodobně významnou měrou. Stupeň přeplněnosti vězení, nebo jeho části, může dosáhnout takové míry, že sám o sobě bude představovat nelidské nebo ponižující

²⁵⁸ Počet vězňů klesá pod hranici 19 tisíc, kapacita věznic je ale stále téměř naplněna. In Česká justice.cz, 1.8.2021. [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/08/pocet-veznu-klesa-pod-hranici-19-tisic-kapacita-veznic-je-ale-stale-temer-naplнена/>

²⁵⁹ Rada Evropy: počet vězňů v Evropě klesá, v loňském roce jich bylo 1,5 milionu. Advokátní deník, 2021, [cit. 2022-04-16]. Dostupné z <https://advokatidenik.cz/2021/04/08/rada-evropy-pocet-veznu-v-evrope-klesa-v-lonskem-roce-jich-bylo-15-milionu/>

zacházení. CPT k tomu dále dodává, že problém přeplněnosti věznic s sebou přináší zejména přeplněné a nehygienické podmínky; stálý nedostatek soukromí; omezené aktivity mimo cely; přetížené zdravotnické služby; zvýšené napětí, a tedy i větší míru násilí mezi vězni navzájem a mezi vězni a dozorci“²⁶⁰.

Problematika přeplněnosti věznic je také předním tématem řady kriminologických konferencí, kdy např. v roce 2016 se tomuto tématu věnoval F. Dünkel při své účasti na XVI. Konferenci Evropské kriminologické společnosti v Münsteru, na které „upozornil na vysoký stav vězeňské populace ve východní a střední Evropě, nicméně konstatoval, že v řadě těchto zemí vězeňská populace klesá; konkrétně uváděl Rusko, Bělorusko, Ukrajinu, Litvu, Estonsko, Chorvatsko, Slovinsko“²⁶¹. Pokles vězeňské populace konstatoval také u vybraných zemí západní Evropy, kdy např. ve Švédsku došlo k poklesu o 46 %. „Jako příčiny vzestupu i poklesu uváděl jak interní faktory působící v systému trestní justice, tak externí, kde měl na mysli sociálně-ekonomické faktory ve společnosti“²⁶².

3.1. Ubytovací podmínky odsouzených

V souvislosti s přeplněností věznic je nutno zabývat se ubytovacími podmínkami odsouzených osob k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Ubytovací podmínky odsouzených osob se řadí mezi základní principy Evropských vězeňských pravidel²⁶³, které uvádějí, že „život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě“²⁶⁴, s čímž souvisí i dostatečná velikost ubytovacích místností. Dle EVP by měly jednotlivé členské státy zakotvit ve svých vnitrostátních úpravách konkrétní standardy ubytovacích podmínek odsouzených. EVP zakotvují ve svém bodě 18.1 „Ubytování zajišťované pro vězně, zejména pak veškeré prostory určené pro spaní, musí respektovat lidskou důstojnost a co možná nejvíce potřebu soukromí, a musí odpovídat zdravotnickým a hygienickým požadavkům s patřičným ohledem na klimatické podmínky, zejména s ohledem na plošnou výměru, počet metrů

²⁶⁰ Veřejný ochránce práv. Věznice - Zpráva ze systematických návštěv věznic 2016. [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf, s. 19

²⁶¹ Háková, L., Kostelníková, Z., Scheinost, M., Tomášek, J. XVI. Konference Evropské kriminologické společnosti (ESC). Česká kriminologie, 2017, č. 1, s. 2

²⁶² Tamtéž, s. 2.

²⁶³ 1. července 2020 došlo Výborem ministrů Rady Evropy k přijetí revidované verze Evropských pravidel. Poslední revize proběhla v roce 2016 a v červnu 2018 došlo k zahájení procesu aktualizace. Revize má za cíl zaměřit se na otázky samovazby, donucovacích prostředků, cizinců nebo vězňů žen.

²⁶⁴ Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 50

krychlových vzduchu, osvětlení, vytápění a větrání²⁶⁵“. Na tento bod navazuje ustanovení bodu 18.2, který stanoví jednotlivé podmínky ubytovacích prostor, ve kterých mají odsouzení pracovat, žít nebo se shromažďovat, konkrétně tedy ve všech takovýchto prostorách „a) musí mít dostatečně velká okna, aby vězni mohli za normálních okolností při denním světle číst nebo pracovat. Okna musí být konstruována tak, aby umožnila přístup čerstvého vzduchu s výjimkou případů, kde existuje dostatečně efektivní klimatizační zařízení; b) umělé osvětlení musí odpovídat uznávaným technickým normám; c) musí být zaveden poplachový signalizační systém, který umožní vězňům neprodleně kontaktovat personál²⁶⁶“. Tato pravidla jsou rovněž upravena i v tzv. Pravidlech Nelsona Mandely, která jsou aktualizovanými standardními minimálními pravidly OSN pro zacházení s vězněnými osobami²⁶⁷. Pravidlo 13 stanoví, že „veškeré ubytovací prostory poskytované vězněným osobám, a zejména pak všechny prostory určené pro spaní, musí odpovídat všem zdravotním požadavkům, přičemž je třeba věnovat náležitou pozornost klimatickým podmínkám, zejména objemu vzduchu, minimální ubytovací ploše, osvětlení, vytápění a větrání²⁶⁸“.

Požadavky minimálních standardů plošné výměry ubytovacích prostor jsou upraveny v českém právním řádu v § 17 ŘVTOS, a to konkrétně v odst. 5, který stanoví požadavky na sociální zařízení ubytovacích místností odsouzených v cele. Pokud jsou cely vybaveny sociálním zařízením, musí obsahovat umyvadlo s tekoucí pitnou vodou a záchod. V takovémto případě se plocha sociálního zařízení nezapočítává do celkové ubytovací plochy. Ustanovení odst. 6 a odst. 7 § 17 ŘVTOS stanovuje limity minimální ubytovací plochy odsouzených. Je-li v ubytovací místnosti více odsouzených, tak ubytovací plocha na jednoho odsouzeného musí být nejméně 4 m². Pokud je ubytovací místnost určena pouze pro jednu osobu, pak ubytovací plocha nesmí být menší než 6 m². Tato pravidla však nejsou závazná bez dalšího, mohou být prolomena pouze tehdy „když celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož základního typu a stupně zabezpečení věznice s ostrahou v České republice neumožní z důvodu nedostatečné ubytovací kapacity dodržet ubytovací plochu stanovenou podle odst. 6. Ubytovací plocha

²⁶⁵ Čl. 18.1. Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členských států Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, příloha časopisu České vězeňství, 2006, č. 1. [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/Umluvy/vezenstvi/R_2006_2_Evr_vezen_pravidla_pdf, s. 7

²⁶⁶ Tamtéž, s. 7.

²⁶⁷ Pravidla Nelsona Mandely představují zveřejňovaný text Standardních minimálních pravidel zacházení s vězni, který byl původně schválen v roce 1957 v OSN. Zástupkyně ombudsmana Mgr. Monika Šimůnková apeluje, aby se tyto aktualizované standardy promítly do praxe.

²⁶⁸ Veřejný ochránce práv: Pravidla OSN o minimálních standardech zacházení s vězněnými osobami (Pravidle Nelsona Mandely.) [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Pravidla-Nelsona-Mandely.pdf, s. 4

připadající na jednoho odsouzeného nesmí být menší než 3 m² ²⁶⁹“. Veřejný ochránce práv se při svých systematických návštěvách bohužel setkal i s ubytovací výměrou pod 3 m² ²⁷⁰.

3.1.1. Vybraná judikatura týkající se ubytovacích podmínek odsouzených

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva zabývající se problematikou přeplněnosti věznic v kontextu minimální podlahové plochy ubytovacích místností odsouzených představuje významný pramen práva, který je závazný pro všechny orgány smluvních států Rady Evropy. ESLP ve svých rozhodnutích zpřesňuje, co uvedené požadavky na minimální podlahovou plochu znamenají. „Za zásadní lze označit vymezení osobního prostoru, kterým s přihlédnutím k čl. 3 EÚLP musí disponovat každý vězeň²⁷¹“.

Za významná rozhodnutí ESLP v této oblasti považují rozhodnutí ve věci **Muršić proti Chorvatsku** z roku 2015²⁷² a následné rozhodnutí Velkého senátu ESLP v této věci z roku 2016²⁷³. V rozhodnutí z roku 2015 odmítl ESLP rozhodnout v obecné rovině, kolik prostoru na jednoho odsouzeného má podle EÚLP připadat. ESLP dospěl k závěru, že čl. 3 EÚLP nebyl porušen, protože velikost cely a osobní prostor menší než 3 m² nedosáhly požadované úrovně závažnosti, ačkoliv podmínky ve vězeňském zařízení nebyly ideální. Zároveň konstatoval, že toto bylo vykompenzováno dostatečnou možností odsouzeného pohybovat se mimo celu a jeho umístěním ve vhodném zařízení. S takovýmto závěrem stěžovatel nesouhlasil, a proto byla věc postoupena Velkému senátu ESLP. Následně Velký senát ESLP vydal rozhodnutí, ve kterém uvedl „že pobytem po dobu 27 dnů nepřetržitě v cele, ve které na každého odsouzeného připadala ubytovací plocha menší než 3 m², byl stěžovatel vystaven ponižujícímu zacházení ve smyslu článku 3 Úmluvy. Soud shledal deseti hlasy proti sedmi, že umístěním stěžovatele do cel, kde na něj připadala ubytovací plocha menší než 3 m², po dobu několika krátkých časových intervalů (od jednoho do osmi dnů, celkem 23 dní) k porušení článku 3 Úmluvy nedošlo. K závěru o neporušení tohoto článku Soud dospěl třinácti hlasy proti čtyřem rovněž ve vztahu k obdobím, kdy byl stěžovatel umístěn na cele, kde disponoval ubytovací plochou

²⁶⁹ § 17 odst. 7 ŘVTO

²⁷⁰ Více Motejl, O. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 66

²⁷¹ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 387

²⁷² Rozsudek ESLP ve věci Muršić proti Chorvatsku ze dne 12.3.2015, stížnost č. 7334/13.

²⁷³ Rozsudek ESLP ve věci Muršić proti Chorvatsku ze dne 20.10.2016, stížnost č. 7334/13.

o rozměru mezi 3 a 4 m². Soud přiznal stěžovateli náhradu nemajetkové újmy ve výši 1000 eur²⁷⁴. V tomto rozhodnutí je nutno věnovat pozornost částečnému nesouhlasnému stanovisku sedmi soudců z celkového počtu sedmnácti soudců, kteří ve svých částečných nesouhlasných stanoviscích konstatovali nedostatečnost minimálního standardu ubytovací plochy 3 m² a zároveň uvedli, že takováto plocha nereflektuje vězeňské prostředí, které nemůže být vyváženo ani kompenzujícími faktory. S nedostatečnou plochou ubytovací místnosti 3 m² je spojeno narušení osobního prostoru odsouzených, které může zasahovat až do jejich intimní zóny, což může vést k negativnímu ovlivňování naplnění účelu trestu, kterým je resocializace odsouzených.

S ohledem na výše uvedené jsem toho názoru, že i v případě přeplněnosti věznic by měl být minimální standard ubytovací plochy na jednoho odsouzeného garantován ve výměře minimálně 4 m², a to bez jakýchkoliv výjimek.

²⁷⁴ Anotace k rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z [http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/48B8013BE285197FC12580FB005B0B5A/\\$file/Mur%C5%A1i%C4%8D%20proti%20Chorvatsku_annotace.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/48B8013BE285197FC12580FB005B0B5A/$file/Mur%C5%A1i%C4%8D%20proti%20Chorvatsku_annotace.pdf?open&)

4. Otevřené věznice

Jak již bylo uvedeno v kapitole 2.2.1. v případě uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody je odsouzený zařazen do věznice s ostrahou nebo se zvýšenou ostrahou. Na podporu resocializace odsouzených jsou v jednotlivých věznicích uskutečňovány specializované projekty. Jednotlivé projekty, různé intervenční programy vycházejí z Koncepce vězeňství do roku 2025. Věznice své resocializační programy realizují i ve spojení s řadou organizací, mezi které můžeme uvést např. Český svaz včelařů, který ve spolupráci s Věznicí Jiřice zahájil projekt včelařství do věznic – DOBRÁ V ÚLE. „Vězni, kterým byl nařízen výkon trestu v této věznici, se podíleli již na samotné přípravě podmínek pro realizaci tohoto projektu. Připravovali ovocný sad a záhony. Byla vytvořena stanoviště pro 11 včelstev a zpočátku bylo využito stanovišť 7. Jedná se o další z projektů, který má u vězňů vybudovat návyky, které uplatní ve chvíli, kdy budou propuštěni z výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody zpět na svobodu²⁷⁵“. Odsouzení v OV v Jiřicích mají na starosti i výcvik vodících psů v rámci projektu Tlapka v dlani.

Formát otevřených věznic našel svou inspiraci v zahraničí, kde v některých státech je využíván již delší dobu, např. v Dánsku, Německu, Rakousku, Švýcarsku, Finsku a v řadě dalších. Český vězeňský systém se inspiroval především norskými otevřenými věznicemi, kde představují nepostradatelnou součást vězeňského systému, a to konkrétně věznicí Halden a věznicí na ostrově Bastøy. Cílem otevřených věznic je přispět k účelu výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody, a především k úspěšné resocializaci odsouzených. „Otevřená věznice a pobyt v ní má být přípravou na život po propuštění odsouzeného z výkonu trestu. V Norsku jsou pachatelům trestných činů ukládány poměrně nízké tresty, většinou se jedná o tresty do jednoho roku, kdy nejvyšší sazba trestu odnětí svobody je obecně stanovena na dobu 21 let s možností prodloužení tohoto trestu, a to až na doživotí. Ačkoliv se může zdát, že tresty jsou nízké, věznice mírné, může se Norsko v porovnání s jinými zeměmi, např. právě v porovnání s Českou republikou, pyšnit velmi nízkým procentem recidivy, kdy je zaznamenáno, že ve dvou letech po propuštění se do výkonu trestu navrátí pouze 20 % již dříve odsouzených, do čehož však nejsou započítáváni cizinci, kteří vykonávají trest na území Norska v norské věznici. Podle Generálního ředitele vězeňské služby Petra Dohnala má ale Česko vyšší míru

²⁷⁵ Kovářová, K. Resocializace odsouzených k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 9, s. 206

recidivy i proto, že prohřešky propuštěných trestanců sleduje celý jejich život, zatímco Norsko jen pět let od propuštění z vězení²⁷⁶“.

„Cílem implementace formátu Otevřených věznic do trestního systému ČR je snaha snížit recidivu vězňených/propuštěných osob pomocí efektivní, postupné a kontrolované přípravy vězňené osoby na propuštění s důrazem kladeným na minimalizace potenciálních rizik spojených s tzv. šokem z propuštění. S ohledem na možnosti bezpečného posilování fyzické i sociální interakce odsouzených s mimovězeňským prostředím, posilování individuální a skupinové odpovědnosti a rozvíjení samostatnosti odsouzených se Otevřené věznice označují za pomyslné „trenažéry svobody“. Formát Otevřených věznic je tak svou filozofií ideálním způsobem přípravy odsouzeného na život na svobodě²⁷⁷“. V ČR je OV chápána jako specifický druh vězeňského zařízení, který je charakteristický svým minimálním střežením.

Dne 16. října 2017 došlo k zahájení pilotního projektu OV ve věznici Jiřice. I přesto že zahájení tohoto projektu nebylo zprvu právně ukotveno, je v současné době toto zařízení ukotveno jako standardizovaný program ve vnitřním předpise Vězeňské služby. Projekt OV v Jiřicích má být kapacitně pro 32 odsouzených s možností navýšení počtu odsouzených až na 100, pokud se tento projekt v budoucnu osvědčí. „V pilotní fázi projektu jsou odsouzeným pro ubytování k dispozici čtyři obytné domy, přičemž v každém domu činí ubytovací kapacita celkem osm míst. Součástí areálu Otevřené věznice je i jeden domek pro zázemí personálu a realizaci vzdělávacích a speciálně výchovných aktivit s odsouzenými. Odsouzení v rámci pobytu v Otevřené věznici budou mít na starosti i péči o drobné domácí zvířectvo v chovatelské zóně a zároveň budou mít možnost v rámci pracovních aktivit participovat na provozu pěstirské zóny a okrasné zahrady. Veškerá činnost v těchto zónách by měla mít nejenom terapeutický podtext, ale rovněž je směřována k přijetí osobní zodpovědnosti, samostatnosti a posilování pracovních návyků. Pobyt odsouzených v OV by měl rovněž ve větší míře vést k naplňování účelu VTOS při současné snaze více upevňovat jejich sociální kompetence nutné pro život v civilním prostředí²⁷⁸“.

Po přemístění do OV je odsouzený na nástupním oddílu, který se nachází v budově, ve které je pro nové odsouzené vyčleněna ložnice. Tato prvotní fáze je označována jako adaptační fáze, při které se odsouzený podrobuje různým diagnostickým úkonům, které

²⁷⁶ Kovářová, K. Otevřené věznice. Trestněprávní revue, 2018, č. 4, s. 89

²⁷⁷ Otevřené věznice. In Justice.cz [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

²⁷⁸ Kovářová, K. Otevřené věznice. Trestněprávní revue, 2018, č. 4, s. 89

mají za cíl identifikovat přetrvávající rizika a potřeby odsouzených, tak aby jim mohl být stanoven vhodný program zacházení. Následuje průběžná fáze, ve které „dochází k další identifikaci protektivních faktorů, posilování kauzálního myšlení, posilování osobní zodpovědnosti a upevňování pracovních a sociálních kompetencí. Závěrečná fáze se orientuje na problematiku potřeb odsouzených a zajištění plynulého přechodu do občanského života²⁷⁹“. OV Jiřice klade důraz především na zaměstnanost odsouzených, na individuální zacházení a plnění programu zacházení. Odsouzení se zde věnují různým aktivitám, jak jsem již zmínila např. včelařství, výcviku vodících psů, chovu drůbeže. „Zřízení otevřené věznice je motivováno snahou připravit co nejlépe odsouzené před propuštěním na samostatný život, a tím docílit snížení recidivy ze stávajících 70 % na 50 až 40 %²⁸⁰“. Pozitivní vliv na resocializaci odsouzených v OV Jiřice má i pojetí venkovního prostoru areálu, kde venkovní prostor čítá areál s dvoumetrovou zdí bez ostnatého drátu, přičemž v prostoru areálu se nenachází stráž. Venkovní prostory jsou monitorovány 24 hodin denně kamerovým systémem. Vedoucí otevřené věznice pí. Hana Prokopová uvádí „Neměli jsme útěky. Tady jsou umístění odsouzení, kteří jsou hodně motivovaní a minimálně jednou za měsíc se dostávají domů až na 24 hodin. Je to z toho důvodu, abychom podporovali udržení rodinných vztahů²⁸¹“. Za dobu pěti let fungování OV v Jiřicích si jí prošlo 195 vězňů, z nichž propuštěných bylo 137. Jak uvedla H. Prokopová „úspěšný návrat do společnosti má za sebou 89 procent z nich, 11 procent se po propuštění dopustilo recidivy a vrátilo se do vězení²⁸²“.

V českém vězeňském prostředí zahájení OV v Jiřicích vnímám pozitivně, nicméně musím souhlasit i s K. Kovářovou, která uvedla, že „jen čas ukáže, zda i české vězeňské prostředí je připraveno mít své otevřené věznice, které napomohou odsouzeného lépe připravit na život po jeho propuštění, převzít odpovědnost za svá jednání, postavit se na vlastní nohy a v ideálním případě již nikdy v budoucnu nemuset „sklouznout“ k páchání další trestné činnosti a stát se recidivistou²⁸³“. Domnívám se, že k tomu, aby bylo možno odpovědět na tuto otázku, je potřeba vypracování evaluační studie.

²⁷⁹ Drápal, J., Jiříčka, V., Raszková, T. a kol. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 52

²⁸⁰ Raszková, T., Hofěrková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 63

²⁸¹ První otevřená věznice v Česku funguje už téměř dva roky. Z 92 vězňů se za mříže vrátili pouze tři. In iRozhlas.cz. [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/otevrena-veznice-jirice-nymbursko-ministerstvo-spravednosti-reportaz-odsouzeni_1908131132_gak

²⁸² Otevřená věznice bez speciálního dohledu funguje v ČR pátým rokem, recidiva je 11 procent. In Česká justice.cz, 23.4.2022. [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z <https://www.ceska-justice.cz/2022/04/otevrena-veznice-bez-specialniho-dohledu-funguje-v-cr-patym-rokem-recidiva-je-11-procent/>

²⁸³ Kovářová, K. Otevřené věznice. Trestněprávní revue, 2018, č. 4, s. 89

5. Problémy bránící úspěšné resocializaci propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody

Přechod odsouzeného z VTOS do života na svobodě představuje velice náročnou situaci. Jak uvádí P. Moudrý „jedinec je nucen po propuštění absolvovat tzv. sociální rekonvalescenci, kdy musí obnovit své sociální dovednosti, integrovat se do společnosti a zároveň nepodlehout negativním vlivům²⁸⁴“. Ne na každého odsouzeného po propuštění čeká rodina, příp. jiné blízké osoby, které by mu pomohly s resocializací²⁸⁵ a usnadnily tak návrat do společnosti, a to tak, aby propuštěný odsouzený nemusel bez pomoci řešit ty nejzásadnější problémy, před jejichž řešením po propuštění stojí. Za nejzávažnější problémy, které musí propuštěný vězňi řešit považují jejich zadluženost, absenci ubytování, nezaměstnanost, narušené sociální vazby a sociální stigmatizaci. V této kapitole se zaměřím na první tři uvedené problémy.

5.1. Zadluženost

Většina odsouzených se již během VTOS a následným přechodem do života na svobodu setkává s existencí svých dluhů. Zadluženost odsouzených je v současné době velký problém, neboť ji lze považovat za významnou příčinu, proč mnozí propuštění nevykonávají legální práci na základě pracovní smlouvy. V tomto ohledu souhlasím s P. Moudrým, který uvedl, že „právě dluhy a exekuce vytvářejí z této varianty zaměstnání velmi nevýhodnou možnost²⁸⁶“.

Dle poznatků z mé praxe se k hlavním příčinám zadluženosti odsouzených řadí především nízká až nedostatečná finanční gramotnost a obecný nezájem odsouzených řešit své dluhy. Odsouzení nejen ve VTOS, ale i po svém propuštění ve většině případů dluhy neřeší, neboť si volí tu nejjednodušší cestu, aby se nemuseli těmito problémy zabývat. Mnohdy je tato neochota zapříčiněna absencí kompetentních osob, na které by se již ve VTOS mohli obrátit a poradit se s nimi, jak řešit situaci, když jim přijde žaloba, exekuční příkaz apod. Pasivní postoj k řešení svých závazků přetrvává u mnohých odsouzených i po jejich propuštění. V souvislosti s problematikou zadluženosti odsouzených uvedl např. spolek Lighthouse, který se věnuje této oblasti velice intenzivně, že odsouzení si nepřebírají poštu, nekomunikují s věřiteli ani s exekutory.

²⁸⁴ Moudrý, P. Vliv vybraných druhů trestů na resocializaci odsouzených – 1. část. Trestněprávní revue, 2021, č. 3, s. 131

²⁸⁵ Resocializaci chápeme proces začleňování jedince do společnosti.

²⁸⁶ Moudrý, P. Vliv vybraných druhů trestů na resocializaci odsouzených – 1. část. Trestněprávní revue, 2021, č. 3, s. 131

„Dle některých exekutorských úřadů je pouze 20 % dokumentů k exekuci doručeno bez použití fikce doručení. Dlužníci tak nemají žádný přehled o svých dlužích, nikterak je neřeší a ani se jimi nezabývají²⁸⁷“.

Domnívám se, že by bylo přínosné věnovat pozornost nejen vzdělávání odsouzených, ve VTOS, ale i v rámci postpenitenciární péče po jejich propuštění, zároveň v této oblasti dále vzdělávat zaměstnance věznice, kteří se budou specializovat na dluhovou problematiku. Tato pomoc by měla být nabídnuta odsouzeným již při samotném nástupu do VTOS jako součást programů zacházení a mělo by v ní být kontinuálně pokračováno prostřednictvím různých státních programů a programů nestátních organizací i po jejich propuštění. Jsem přesvědčena, že řešení dluhů odsouzených již ve výkonu trestu jim pomůže s jejich resocializací po propuštění, neboť za pomoci zaměstnanců věznice budou mít přehled o svých závazcích, které začnou řešit již v době VTOS. S tímto však ovšem souvisí nedostatečné personální kapacity Vězeňské služby. De lege ferenda lze doporučit širší spolupráci s nevládními organizacemi, které mohou odsouzeným poskytnout poradenské služby v řešení jejich zadluženosti, a to jak ve VTOS, tak i po jejich propuštění. Také se domnívám, že by bylo vhodné vyvolat diskusi na poli odborné veřejnosti k možnosti legislativní změny úpravy insolvenčního zákona pro osoby, které nesplňují zákonné podmínky stanovené pro oddlužení, a to z důvodu jejich nízkého příjmu, ať již ve VTOS nebo po jejich propuštění, ale zároveň i z důvodu jejich výrazné předluženosti. V tomto ohledu navrhuji de lege ferenda zmírnit podmínky pro oddlužení.

5.2. Absence ubytování

Absence ubytování osob propuštěných z VTOS představuje významný sociální problém, který musí propuštěná osoba řešit prakticky ihned po svém propuštění z VTOS. Pokud již v době VTOS odsouzený ví, že se po propuštění nebude moci vrátit do svého původního bydliště, příp. k nějaké blízké osobě, která by mu poskytla ubytování alespoň na přechodnou dobu, může tento problém řešit již v době VTOS. Ve VTOS se může odsouzený obrátit v rámci předvýstupního poradenství na sociálního pracovníka věznice nebo na svého sociálního kurátora příslušného podle místa, do kterého se odsouzený hodlá po propuštění vrátit. Jak sociální pracovník ve věznici, tak i sociální kurátor mohou odsouzenému pomoci zajistit ubytování v ubytovně nebo třeba v azylovém domě. Nedisponuje-li propuštěný finančními prostředky, má možnost se obrátit s žádostí

²⁸⁷ Zadluženost a recidiva. Lighthouse spolek. 31.3.2018. [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z <https://www.lgh.cz/zadluzenost/>

o dávku v hmotné nouzi jako doplatek na bydlení na příslušný úřad práce, který tuto dávku zašle přímo zřizovateli azylového domu. Úhrada za ubytování v azylovém domě se pohybuje v rozmezí od 100 do 250 Kč za den. Další variantou ubytování propuštěných osob mohou představovat levné ubytovny, které poskytují jak krátkodobé, tak i dlouhodobé ubytování. „Ceny se pohybují zhruba v rozmezí od 100 do 300 Kč/1noc²⁸⁸“.

I přes to, že propuštění mají možnost řešit absenci ubytování využitím shora uvedených možností, neznamená to, že každý propuštěný si najde „střechu nad hlavou“. Klíčový problém v absenci ubytování opět shledávám v zadluženosti odsouzených, pro které ubytování, byť za nízké poplatky, představuje neřešitelný problém a z tohoto důvodu je pro ně nedosažitelné. Je proto žádoucí, aby již ve VTOS byli odsouzení informováni o možnostech ubytování po jejich propuštění a tento problém také nejpozději na výstupním oddělení začali intenzivně řešit.

Závěr této podkapitoly bude věnován tzv. probačním domům (domům na půli cesty), které dle mého názoru pomáhají snížit riziko recidivy podmíněně propuštěných, kteří nemají na svobodě zázemí pro opětovné začlenění do společnosti. Pilotní projekt probačního domu, který se nacházel v areálu bývalých kasáren v Koblově, v Ostravě, a pro jehož vznik bylo inspirací Norsko, byl ukončen v říjnu 2016. Tento projekt byl vyhodnocen ze strany Probační a mediační služby jako žádoucí u osob podmíněně propuštěných z VTOS, pro které je nutno stanovit přísnější kontrolní režim na nezbytně nutnou dobu. V rámci projektu Zpátky do života bude zřízen probační dům ve městě Písek s provozem od listopadu 2022 do dubna 2024. V tomto probačním domě se podmíněně propuštění z VTOS podrobí pobytovému resocializačnímu programu, který je povede k tomu, „aby aktivně a konkrétně řešili svoji bezprostřední budoucnost – vyhledali a sjednali si nástup do zaměstnání, navázali vztahy se svými nejbližšími, vytvořili si reálný finanční plán včetně postupu při řešení zadluženosti. Pobytový resocializační program zároveň umožní kontrolu soudem uložených povinností a omezení²⁸⁹“. K tomu, aby projekt probačního domu byl využíván při podmíněném propuštění je zapotřebí vést o této možnosti podrobnou diskuzi napříč odbornou veřejností a v této souvislosti přehodnotit podmínku podmíněného propuštění spočívající ve vedení řádného života a položit si otázku, zda by absence splnění této podmínky nemohla být nahrazena

²⁸⁸ RUBIKON Centrum, z. ú.: Kroky na svobodě Praha, 2018. [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z https://www.rubikoncentrum.cz/wp-content/uploads/2018/10/2018_10_brozura_Kroky-na-svobode_update.pdf, s. 19

²⁸⁹ Probační a mediační služby. Zpátky do života. [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/projekty/pdp3-zpatky-do-zivota/>

převedením podmíněně propuštěného do probačního domu. V tomto ohledu není dle mého názoru nutnost přistupovat k nějaké legislativní změně, neboť úpravu podmínek podmíněného propuštění považuji za poměrně pružnou a bude tak záviset vyřešení této možnosti pouze na úvaze soudu.

5.3. Nezaměstnanost

Nezaměstnanost propuštěných osob je považována za palčivý problém nejenom samotných propuštěných, ale především celé společnosti. Je žádoucí, aby si již v době ve VTOS odsouzený hledal vhodné zaměstnání, do kterého bude moci po propuštění nastoupit. K tomuto může využít pomoci sociální pracovníka ve věznici nebo sociálního kurátora, kterého požádá o návštěvu ve VTOS. Odsouzený může kontaktovat i různé nestátní organizace, které mu pomohou se zorientovat na trhu práce. Problémem nejenom současné doby je situace, kdy mnoho propuštěných osob pracuje bez pracovní smlouvy, tedy tzv. na černo, neboť v tomto vidí jedinou možnost, jak se vyhnout začarovanému kruhu exekucí, ve kterých se většina odsouzených nachází. Ovšem tímto jednáním si naopak neuvědomují, že dochází k dalšímu nárůstu dluhů na sociálním a zdravotním pojištění, a tím se prohlubuje jejich dluhová past. Musím bohužel konstatovat, že práce bez pracovní smlouvy představuje pro propuštěné často jedinou variantu, jak získat nějaké finanční prostředky, aniž by se uchýlovali k opětovnému páčání trestné činnosti. Překážkou legálního zaměstnání propuštěných představuje jejich trestní minulost v podobě záznamu v rejstříku trestů a jejich následná stigmatizace ze strany zaměstnavatelů. Propuštění se tak mnohdy obávají, že je zaměstnavatel automaticky odmítne kvůli záznamu v rejstříku trestů, a proto často ani o nabízenou pozici nežádají. Problém shledávám zároveň v tom, že zaměstnavatelé nerozlišují trestné činy, za které byl propuštěný odsouzen. Nezaměstnanost propuštěných přináší značné problémy i pro stát, neboť ten je pak povinen vynaložit nemalé částky na dávky a různé příspěvky pro propuštěné osoby. De lege ferenda by bylo vhodné zkrátit dobu pro zahlazení odsouzení a stanovit okruh pracovních pozic, pro které by byl výpis z rejstříku trestů regulován. Zároveň by dle mého názoru mělo být zaměstnávání propuštěných osob více podporováno ze strany státu např. v podobě vytváření speciálních pozic pro tyto osoby ve státních podnicích či zvýhodňování zaměstnavatelů zaměstnávajících propuštěné osoby ve výběrových řízeních při realizaci státních zakázek.

6. Úvahy de lege ferenda – jak řešit přeplněnost českých věznic

Přeplněnost českých věznic považuji za jeden z ústředních problémů českého vězeňství nejen současnosti, ale také budoucnosti, a proto jako takový zasluhuje značnou pozornost. Nejedná se o problém, který by se týkal pouze České republiky, ale jedná se o celosvětový problém, díky kterému vyvstává otázka, zda a jak je trestní justice účinná. Nárůst kriminality a s tím související ukládání většího počtu nepodmíněných trestů odnětí svobody je projevem zostřování trestní represe, která se snaží izolovat pachatele trestných činů od společnosti. Nejsm však přesvědčena, že takovéto pojetí sankční politiky je cestou, která by vedla ke snižování růstu kriminality, a tím i ke snižování vězeňské populace. Domnívám se, že řešení těchto nejpálčivějších problémů vyžaduje především koncepční změnu trestní politiky státu. V této kapitole se pokusím nastínit dílčí možnosti, které by mohly vést ke snížení přeplněnosti věznic. Nejedná se tedy o představení komplexního řešení, ale o snahu prezentovat některé možnosti, postupy a způsoby, jak snížit stav vězeňské populace. Problematice přeplněnosti věznic související s ubytovacími podmínkami odsouzených jsem se již věnovala v kapitole 3, a proto se jí již v této kapitole nadále věnovat nebudu.

Dle mého názoru by se změna trestní politiky měla zaměřit na následující oblasti: na problematiku postihu krádeže jako trestného činu podle § 205 odst. 2 TZ; na možnost dekriminalizace²⁹⁰ některých druhů jednání, zejm. trestného činu zanedbání povinné výživy podle § 196 TZ; na přijetí systémových opatření vedoucích ke snížení trestních sazeb; na zamezení kumulace několika trestů po sobě; na analýzu příčin malého využívání alternativních trestů a návrhu opatření, která by vedla k rozšíření jejich využívání a zároveň nástroje, které by efektivně působily na odsouzené pachatele a omezovaly tak jejich kriminalitu a recidivu, s čímž souvisí zaměření větší pozornosti na penitenciární a postpenitenciární péči.

Domnívám se, že ke snížení přeplněnosti věznic by de lege ferenda mohlo přispět především **řešení problematiky postihu krádeže jako trestného činu podle § 205 odst. 2 TZ**. Trestného činu krádeže podle § 205 odst. 2 TZ se dopustí pachatel, který si присvojí cizí věci tím, „že se jí zmocní a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta²⁹¹“. Za problematické spatřuji, že zákon zde nepřiměřeně postihuje pachatele recidivistu, a to bez ohledu na to,

²⁹⁰ Domnívám se, že dekriminalizace určitých druhů jednání vyžaduje podrobnou analýzu jednotlivých skutkových podstat uvedených v TZ, neboť je potřeba sledovat efektivitu ve vztahu k jejich účelu.

²⁹¹ § 205 odst. 2 TZ

jakou výši škody svým trestným činem způsobil, zákon tedy nevyžaduje ani způsobení škody nikoli nepatrné. Jak vyplývá z § 205 odst. 2 TZ trestní sazba odnětí svobody pro recidivující pachatele začíná na šesti měsících odnětí svobody, a to i v případě, že se pachatel dopustí bagatelní krádeže. Výše spodní sazby je dle mého názoru nepřiměřeně vysoká, a z tohoto důvodu de lege ferenda lze doporučit zrušení spodní hranice trestní sazby v § 205 odst. 2 TZ. Navrhovaná změna § 205 odst. 2 TZ by tedy zněla „kdo si přisvojí cizí věc tím, že se jí zmocní, a byl za takový čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta. Zrušení uvedené spodní hranice umožní soudům řešit postih recidivujících pachatelů zcela individuálně s přihlédnutím k okolnostem případu, zejm. při bagatelních krádežích, a osobě pachatele. Pokud by došlo ke zrušení uvedené spodní sazby, umožnilo by to ukládání více alternativních trestů, což by mělo pozitivní dopad na resocializaci odsouzených. V tomto kontextu souhlasím s P. Moudrým, který uvedl, že „zatímco u základního trestu odnětí svobody je pachatel naprosto odloučen od společnosti, a tím ztrácí kontakt s okolním světem, u alternativních trestů k této skutečnosti nedochází, a tudíž se možnost opětovného začlenění jednotlivce do společnosti výrazně zvyšuje²⁹²“.

V rámci trestní politiky státu se domnívám, že by bylo vhodné **přehodnotit trestnost činu zanedbání povinné výživy upraveného v § 196 TZ**, tedy jeho možnou dekriminálníci. Z výzkumu provedeného IKSP vyplynulo, že pachatelé tohoto trestného činu jsou většinou recidivující pachatelé, kteří již byli opakovaně ve VTOS, a kteří již rezignovali na zaopatření svých potomků formou hrazení výživného. Přikláním se k závěrům vyplývajícím z provedeného výzkumu IKSP, který zdůraznil, že „u těchto odsouzených dochází jak k selhání trestní represe, tak i k selhání výchovného efektu. Je potřeba zdůraznit, že pobytem ve vězení se u drtivé většiny odsouzených ztrácí možnost výdělků a pouze narůstá jejich dluh na výživném²⁹³“. Klíčový problém shledávám v nemožnosti soudů ve většině případů uložit alternativní tresty, pokud se jedná o recidivující pachatele a v předchozích odsouzeních byly těmto pachatelům ukládány opakovaně podmíněné tresty odnětí svobody, tresty obecně prospěšných prací, peněžité tresty a další tresty nespojené s nepodmíněným odnětím svobody. V uvedených případech soudům nezůstává mnohdy jiná alternativa než uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. V takovémto případě se pachatelé a ostatně i osoby, vůči kterým jsou povinni hradit výživné dostávají do „začarovaného kruhu“, neboť jak jsem již uvedla

²⁹² Moudrý, P. Vliv vybraných druhů trestů na resocializaci odsouzených – 1. část. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 3, s. 131

²⁹³ Marešová, A. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza, Praha: IKSP, 2016, s. 49

výše, většina odsouzených svým uvězněním ztrácí možnost výděлку, čímž dochází k nárůstu dluhů na výživném. Je nutno si položit v tomto ohledu otázku, zda takovýto stav je ve veřejném zájmu a zda by se tato problematika nedala řešit prostředky civilního práva, tak aby byla nalezena cesta, jak vyživované osoby dosáhnou svých oprávněných nároků. Domnívám se, že k využití prostředků trestního práva by mělo dojít až v krajním případě, neboť trestní represe je chápána jako prostředek ultima ratio. Nutno souhlasit s názorem J. Skleničky a J. Rozuma, kteří uvedli, že „nezřídká totiž dochází k případům, že oprávnění přednostně využívají trestních oznámení pro jednoduchost, radikálnější a rychlejší postup. To však celý proces komplikuje a zásadu subsidiarity trestní represe popírá²⁹⁴“. De lege ferenda lze doporučit úplnou dekriminální zánedbání povinné výživy, a tedy odstranění § 196 z TZ. Případně pokud by k takovémuto řešení nedošlo, doporučuji alespoň zmírnit trestní postih za spáchání tohoto trestného činu, a to především odstraněním možnosti nedbalostního jednání, zrušením kvalifikované skutkové podstaty podle § 196 odst. 3 TZ za současného zvýšení horní sazby u § 196 odst. 2 TZ až na tři léta. Zároveň je nutné posílit prostředky civilního práva, zefektivnění exekučního řízení či náhradního výživného²⁹⁵. Podobná takto přísná úprava řešení neplacení výživného prostředky trestního práva není příliš častá, i když v některých státech nehrazení výživného rovněž naplňuje skutkovou podstatu tohoto trestného činu. Na rozdíl od úpravy v ČR je v řadě zemí, ve kterých uplatňují k řešení neplacení výživného nástroje trestního práva, zjevná subsidiarita trestní represe. Např. Belgie využívá pro nehrazení výživného možnost toto řešit trestněprávní cestou. „Tomuto však předchází běžné opatření v podobě obstarání výděлку. Pokud povinná osoba není výdělečně činná, pak se v praxi preferuje zadržení a prodej jejího majetku. Donucením může být i hrozba navýšení částky výživného o dlužný úrok²⁹⁶“. Zajímavostí v této oblasti je využití podpůrných řešení pro výběr a převod výživného, které zavedla řada zemí, mezi které se řadí např. Norsko, Finsko, Velká Británie, Austrálie a Nový Zéland, které využívají specializovaných agentur, úřadů, které mají působnost v této oblasti a jsou zodpovědné za výběr a převod výživného.

²⁹⁴ Sklenička, J., Rozum J. K problematice neplacení výživného. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 10, s. 239

²⁹⁵ Náhradní výživné je upraveno zákonem č. 588/2020 Sb. o náhradním výživném, které nabylo účinnosti 1.7.2021. Samotné zavedení institutu náhradního výživného je dle mého názoru pouze dočasným řešením. Domnívám se, že je naopak potřeba zvyšovat motivaci pachatelů k hrazení výživného dobrovolně, aby si uvědomili důležitost svých povinností. Zálohové výživné je upraveno např. v Bulharsku, Dánsku, Německu, Rakousku, Slovinsku, Slovensku, Švédsku, Finsku a v řadě dalších zemí.

²⁹⁶ Sklenička, J., Rozum, J. K problematice neplacení výživného. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 10, s. 239

Ke snížení vězeňské populace by bylo příhodné vyvolat odbornou diskuzi, která by se zabývala legislativním návrhem, jehož cílem by bylo **zamezení kumulace několika nepodmíněných trestů odnětí svobody (tzv. patrové tresty)**. Vzhledem ke skutečnosti, že přeplněnost věznic je způsobena mimo jiné také dlouhými výkony trestu odnětí svobody, protože odsouzení v mnohých případech vykonávají po sobě několik uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody, vyvstává potřeba řešit otázku výkonu kumulovaných nepodmíněných trestů odnětí svobody stále aktuálnější. Výkon několika po sobě nepodmíněných trestů odnětí svobody není u jednotlivých odsouzených žádnou výjimkou. Tato situace je mnohdy zapříčiněna opakovaným ukládáním podmíněných trestů odnětí svobody a jejich následnou přeměnou. Důsledkem přeměny podmíněných trestů odnětí svobody je skutečnost, že odsouzení musejí vykonat velmi dlouhý trest, který dle mého názoru se v určitých případech stává nepřiměřeným a je v rozporu s účelem trestu, který má uložený nepodmíněný trest plnit. Jak je uvedeno ve Zvláštní zprávě věznic „nejčastějším důvodem pro ukončení výkonu trestu je převedení do dalšího trestu, což se týkalo 42,4 % odsouzených, kteří ukončili výkon konkrétního trestu v roce 2018²⁹⁷“. V otázce zamezení kumulace nepodmíněných trestů odnětí svobody lze de lege ferenda navrhnout novelizace vybraných ustanovení upravujících možnosti ukládání trestů, a to tak, aby se zamezilo uvedené kumulaci. Určitou inspiraci lze nalézt v zahraničních právních úpravách, které se snaží zabraňovat kumulaci nepodmíněných trestů odnětí svobody, a naopak prosazují širší možnosti užití souhrnného trestu v případech, kdy odsouzený spáchá trestnou činnost až v době, kdy byl odsouzen za páchaní předcházející trestné činnosti. Jako inspiraci je zde možno uvést právní úpravu v Lotyšsku, kde „recidivujícím pachatelům soud po spáchání dalšího trestného činu neukládá trest nový, ale upraví trest z předchozího rozsudku²⁹⁸“. Závěrem bych doplnila, že „pouhá kumulace ukládaných trestů téhož (stejného) druhu, typicky nepodmíněného odnětí svobody, tzn. neomezená ve smyslu zásady quod delicta, tot poenae, nezaručuje totiž vždy spolehlivě naplnění jeho účelu, ani „šroub trestní represe“ nelze utahovat donekonečna, i tu se může „strhnout závit“²⁹⁹“.

²⁹⁷ Nejvyšší státní zastupitelství. Zvláštní zpráva „Věznice“. Brno: 2019. [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/zvl_zprava_veznice25_09_2019.pdf, s. 27

²⁹⁸ Malý, P. Zvláštní zpráva NSZ analyzuje situaci v českých věznicích. Nejvyšší státní zastupitelství, 21.11.2019. [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z <https://verejnazaloba.cz/nsz/zvlastni-zprava-nsz-analyzuje-situaci-v-ceskych-veznicich/>

²⁹⁹ Firstová, J. a kol. Zločin a trest v 21. století. Aktuální témata trestní politiky a trestního práva. Pocta Heleně Válkové. Praha: IFBM, 2021, s. 164

Ke snížení vězeňské populace by dle mého názoru mohla přispět **odborná diskuze zaměřená na příčiny malého ukládání odklonů a alternativních trestů, především peněžitého trestu**. Zároveň by bylo vhodné, aby odborná veřejnost tyto příčiny analyzovala a navrhla opatření vedoucí k jejich zvýšení. Osobně jsem toho názoru, že širší využívání ukládání alternativních trestů, včetně trestu peněžitého, povede do značné míry ke snížení přeplněnosti věznic, a to za předpokladu, pokud by tyto tresty nahrazovaly tresty odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu. Je nutno si tedy položit otázku, proč není peněžitý trest ze strany soudů ukládán tak často, jako např. podmíněně odložený trest odnětí svobody. Odpověď na tuto otázku je možno nalézt v kriminologické analýze IKSP³⁰⁰, která se zabývá příčinami malého podílu ukládání peněžitého trestu. Soudci a státní zástupci zapojeni do tohoto výzkumu uvedli jako stěžejní problém spočívající v neochotě navrhování a ukládání peněžitých trestů především problematičnost jeho vymahatelnosti ještě předtím, než by mohli rozhodnout o jeho přeměně. I přesto, že uvedené obavy soudců a státních zástupců chápu, jsem přesvědčena, že je nutné, aby před přeměnou peněžitého trestu došlo k jeho vymáhání. Zajímavé je, že řada státních zástupců označila tento trest jako nefunkční. Jak vyplývá z výzkumného projektu IKSP „je celkem běžné, že i v případech, kdy se jeví uložení peněžitého trestu jako velmi vhodné (např. v případech trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky § 274), je často ukládán trest odnětí svobody podmíněně odložený³⁰¹“. Problému s vymáháním peněžitého trestu by se dalo předejít především důkladným zjištěním poměrů pachatele již v přípravném řízení a navrhopat jeho uložení pouze v případech, ve kterých bude možná jeho realizace. Ukládání peněžitého trestu může soudce odrazovat také z důvodu zvýšené agendy při jeho vymáhání. V tomto ohledu lze de lege ferenda doporučit přesun agendy spojené s vymáháním peněžitého trestu např. na vyšší soudní úředníky či asistenty soudce. Rozšíření ukládání peněžitého trestu bude dle mého názoru vhodnou alternativou především k ukládání krátkodobých trestů odnětí svobody, které přispěje ke snižování vězeňské populace, a tím i ke snižování finanční zátěže státu. Domnívám se, že ukládání peněžitého trestu, v případech, ve kterých se to jeví účelné a ukládání ostatních alternativ, o kterých pojednávám v kapitole 1.5. nepovede ke stigmatizaci odsouzeného, která je spojena s dalšími negativními důsledky pobytu ve VTOS, čímž odpadne problém následné reintegrace a resocializace odsouzených.

³⁰⁰ Více k tomu Marešová, A. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza. Praha: IKSP, 2016

³⁰¹ Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J., Háková, L. Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy. Praha: IKSP, 2016, s. 26

Ke snížení stavu vězeňské populace dle mého názoru povede rovněž systematická a funkční **provázanost penitenciární a postpenitenciární péče**, jejímž cílem by měla být úspěšná resocializace odsouzených, a to tím směrem, aby odsouzení byli sami vlastní aktivitou motivováni řešit své problémy a vést život, který bude v souladu se zákony. Je potřeba si uvědomit, že doba strávená ve VTOS není pouze dobou trestu, ale je to doba, která by již od samého počátku uvěznění měla odsouzeného připravovat na jeho propuštění. V tomto ohledu je třeba věnovat velké úsilí pracovnímu zařazení odsouzených po dobu jejich VTOS, a to tak, aby si vybudovali pracovní návyky, a aby jim byla umožněna rekvalifikace ve vězení. Zároveň je nutné se důkladněji věnovat jednotlivým programům zacházení, které budou zaměřeny na konkrétní typy páchané trestné činnosti. Programům zacházení se věnuji více v kapitole 2.3.1. a následující. Je potřeba si uvědomit, že k úspěšné resocializaci nedochází ukončením VTOS a plněním programů zacházení. K tomu, aby došlo k úspěšné resocializaci odsouzených po jejich propuštění, je nutné, aby byla vytvořena dobře fungující postpenitenciární péče. Pokud je toto vytvořeno, zvyšuje se šance propuštěných na úspěšné dovršení jejich resocializace a opětovné začlenění do společnosti. V rámci postpenitenciární péče je nutné se zaměřit na klíčové problémy odsouzených po jejich propuštění, kterými jsou bydlení a zaměstnání. Možnostmi řešení uvedených problémů se zabývám v kapitole 5. a následující, proto se jimi v této kapitole již nebudu zabývat.

K řešení přeplněnosti věznic je třeba věnovat značnou pozornost **prevenci kriminality**. V tomto kontextu se domnívám, že by bylo potřeba zaměřit se především na mládež, která zahajuje svoji tzv. kriminální kariéru. De lege ferenda lze doporučit vytvoření a rozšíření možností využití preventivních programů, které by byly zaměřeny na mládež a odrazovaly ji od páchaní trestné činnosti. Nutnost potřeby řešení prevence kriminality mládeže dokládá i anketa mezi pracovníky vedoucích orgánů justice, kterou učinil IKSP v roce 2020, a ve které zejména soudci uvedli potřebu „posílení preventivní práce a výchovy k právu hlavně směrem k mládeži³⁰²“.

Záměrně jsem v této kapitole nezmínila jako řešení přeplněnosti českých věznic amnestii a výstavbu nových vězeňských zařízení, protože je nepovažuji za dlouhodobé a efektivní řešení přeplněnosti věznic.

³⁰² Scheinost, M. Trestní politika v názorech pracovníků justice. Trestněprávní revue, 2021, č. 2, s. 112

Závěr

Nepodmíněný trest odnětí svobody představuje v českém právním řádu trest nejpřísnější a jako takový je ukládán v případech, kdy nepostačí uložení mírnějšího druhu trestu, tedy ultima ratio. Je charakteristický svou univerzálností a možnost jeho uložení je zakotvena u všech skutkových podstat trestných činů uvedených ve zvláštní části trestního zákoníku.

V první kapitole jsem se nejprve zaměřila na pojem trestu jako takového a jeho účelu. Trest je možno posuzovat jako právní následek protiprávního jednání pachatele, jehož základním znakem je způsobení určité újmy konkrétní osobě. V rámci této kapitoly jsem se zabývala účelem trestu, za který se dá velmi zjednodušeně považovat to, k čemu má trest vést. V rámci hlubšího zkoumání účelu trestu jsem dospěla k závěru, že trest nemá pouze jediný účel, kterým by řada veřejnosti chápala ochranu společnosti před pachateli trestných činů, ale trest naplňuje více účelů, které spolu neodmyslitelně souvisí a jejichž prvotním cílem by měla být resocializace odsouzených. I přes to, že se historicky účelem trestu zabývaly dvě základní koncepce, teorie absolutní a teorie relativní, v praxi se jako nejvhodnější ukázala tzv. smíšená teorie neboli teorie slučovací, která z obou základních koncepcí přijímá jejich pozitivní prvky a směřuje tak smysl trestu k nápravě pachatele trestného činu. V závěru podkapitoly o účelu trestu jsem dospěla k závěru, že i přesto, že je účel trestu postupně dotvářen judikaturou Ústavního soudu, nejedná se o komplexní vyřešení jeho struktury a hierarchie jednotlivých účelů trestání. Domnívám se, že účel trestu by měl mít v trestním zákoníku samostatné ustanovení, a proto de lege ferenda lze doporučit zakotvit ustanovení o účelu trestu do trestního zákoníku, což by dle mého názoru pozitivně přispělo do praxe ukládání trestních sankcí za trestné činy. S ukládáním trestů souvisí zásady a principy pro jejich ukládání. Konkrétněji jsem se v rámci této podkapitoly zaměřila na zásadu zákonnosti, přiměřenosti, humánnosti a zásadu subsidiarity, které nejsou vymezeny pouze v trestních předpisech, ale jsou zakotveny v řadě dalších dokumentů, a to především v Listině základních práv a svobod a v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod a v řadě dalších mezinárodních úmluvách, které jsem zmínila především u zásady humánnosti trestních sankcí. Na toto jsem navázala postavením nepodmíněného trestu odnětí svobody v systému trestů, jehož analýzou jsem došla k závěru, že i přes současnou snahu prosazování ukládání více alternativních trestů, stále je ukládání trestu odnětí svobody považováno za nejčtetnější. Zároveň u některých pachatelů považují efektivnost

alternativního trestu za nedostačující a domnívám se, že v těchto případech je třeba využít nepodmíněných trestů odnětí svobody, a to především v krátkodobých verzích. Jsem přesvědčena, že budoucí směřování sankční politiky by se mělo uchýlit k rozšíření krátkodobých trestů odnětí svobody, které povedou k dosažení jejich účelu. V poslední podkapitole první kapitoly jsem svoji pozornost zaměřila na vybrané alternativy k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to konkrétně na podmíněné odsouzení, domácí vězení, peněžitý trest a trest obecně prospěšných prací, u nichž jsem shledala, že využívání alternativních trestů sebou přináší řadu výhod, a to nejen z ekonomického hlediska, ale zároveň i z penitenciárních důvodů. V tomto ohledu souhlasím s názory řady penologů, že ve vězení lze odsouzeného, jak napravit tak i pokazit. Uvedené alternativy jsem hodnotila v rámci jednotlivých podkapitol, ve kterých jsem provedla i návrhy de lege ferenda.

Ve druhé kapitole, která byla zároveň nejobsáhlejší kapitolou rigorózní práce, jsem se věnovala výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. V úvodní části jsem se zaměřila na vývoj právní úpravy, kde pozitivně vnímám přijetí Koncepce vězeňství do roku 2025, která má mimo jiné pomoci odsouzenému s jeho resocializací. Koncepce vězeňství je považována za první systémovou aktivitu, neboť se nezaměřuje pouze na vězeňskou službu, ale věnuje se vězeňství v širším smyslu. V části věnované diferenciaci věznic jsem se podrobněji zaměřila na vnější a vnitřní diferenciaci věznic. V souvislosti s diferenciací věznic jsem upozornila na redukci věznic, ke které došlo od 1.10.2017, kde místo původních čtyř typů věznic jsou pouze dva typy věznic (věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou). Větší rozsah práce jsem věnovala vnitřní diferenciaci věznic a nástupu odsouzeného do VTOS, kde jsem pozornost zaměřila především na programy zacházení. Aby VTOS vedl k účelu uloženého trestu a k naplnění hlavních zásad výkonu trestu odnětí svobody stanoví se odsouzenému v programu zacházení různé aktivity. Po učinění analýzy jednotlivých aktivit v rámci programu zacházení jsem byla schopna definovat nedostatky, které jednotlivé programy zacházení obsahují a stanovit návrhy de lege ferenda a pomoci tak k jejich řešení. V rámci pracovních aktivit programu zacházení lze de lege ferenda doporučit rozšíření pracovních kapacit pro odsouzené, a to nejen rozvojem spolupráce se soukromými firmami, ale i rozvojem podnikatelských aktivit samotných věznic, neboť nezaměstnanost odsouzených patří k výrazným rizikům případného sociálně reintegračního neúspěchu odsouzených. Nedostatečnost úpravy vzdělávacích aktivit shledávám v otázce odměňování odsouzených, kteří se připravují na své budoucí povolání. Lze tedy doporučit v rámci novelizace ZVTOS úpravu

odměňování odsouzených připravujících se na své budoucí povolání alespoň v minimální výši. Obecně vnímám velmi pozitivně větší míru vytváření standardizovaných programů zacházení zaměřených na restorativní justici, a to jako krok pomáhající ke snižování recidivy trestné činnosti. Následující podkapitolu jsem věnovala výkonu trestu odnětí svobody u pracovně nezařaditelných odsouzených a odsouzených s duševními poruchami a poruchami chování, které jsem doplnila vybranou judikaturou. Domnívám se, že tato problematika je nedostatečně řešena a není jí v současné chvíli věnována taková pozornost ze strany odborné veřejnosti, kterou naléhavost situace vyžaduje. Jak jsem již uvedla ve své práci, řada pochybení ze strany věznic byla shledána i Veřejnou ochránkyní práv. Při zvažování ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody těmto skupinám odsouzených by měly být prioritně zkoumány příčiny a podmínky páčání trestné činnosti a důsledně zvažovat uložení alternativních trestů. Z podrobného zkoumání této problematiky mohu dovést nedostatečnost užití principů restorativní justice. V podstatné části práce jsem se věnovala právům a povinnostem odsouzených, s čímž souvisí i jejich kázeňská odpovědnost. Kázeňská odpovědnost představuje pro odsouzené značnou motivaci, neboť dává podklad pro hodnocení chování odsouzeného a jeho nápravy a zároveň se hodnotí při rozhodování o žádosti odsouzeného pro podmíněné propuštění z VTOS. Poslední dvě podkapitoly této části práce byly věnovány jednak podmíněnému propuštění z VTOS a výstupnímu oddělení včetně propuštění odsouzeného z VTOS. Podkapitolu podmíněného propuštění jsem začlenila do druhé kapitoly s názvem Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody záměrně, neboť na podkladě provedené analýzy statistických dat a poznatků z advokátní praxe, převážná část odsouzených usiluje o podmíněné propuštění během VTOS. Institut podmíněného propuštění jsem se v této části práce snažila představit ze všech jeho stran, včetně části procesní. Dle mého názoru podmíněné propuštění představuje pro odsouzené tzv. druhou šanci a jako takový má v naší právní úpravě svůj význam. Domnívám se, pokud nemá být existence tohoto institutu vnímána ze strany odsouzených ve smyslu „věštění z křišťálové koule“, je žádoucí, aby jí po splnění obligatorních podmínek bylo vyhověno. Z tohoto pohledu musím kriticky až skepticky zhodnotit přístup řady státních zástupců, kteří ve většině případů s podmíněným propuštěním odsouzených nesouhlasí, a to i přesto, že odsouzení splní všechny podmínky, vykonaná část trestu naplní jeho účel a neexistuje tak důvod, proč by jejich žádosti nemělo být vyhověno.

Třetí kapitolu jsem zaměřila na jeden z nejzávažnějších problémů vězeňství v České republice, a to přeplněnosti věznic. Dospěla jsem k závěru, že kapacita českých věznic je stále nedostačující, a to i přes to, že se počet odsouzených vězňů v posledních několika letech mírně snižuje. Přeplněnost věznic má negativní důsledky nejen na psychiku samotných odsouzených, ale i na jejich resocializaci, která je jedním z hlavních účelů trestu. K tomuto zjištění jsem dospěla po analýze odborné literatury, statistických dat a na základě poznatků získaných výkonem advokátní praxe. V souvislosti s přeplněností věznic považuji za nedostatečné řešení ubytovacích podmínek odsouzených, které se řadí mezi základní principy Evropských vězeňských pravidel. V této souvislosti jsem upozornila na významné rozhodnutí ESLP ve věci Muršić proti Chorvatsku, ve kterém ESPL zdůraznil, že s nedostatečnou plochou ubytovací místnosti 3 m² je spojeno narušení osobního prostoru jiného odsouzeného, což může vést k negativnímu ovlivňování naplnění účelu trestu, kterou je resocializace odsouzených. V tomto směru zastávám názor, že i v případě přeplněnosti věznic by měl být garantován minimální standard ubytovací plochy na jednoho odsouzeného ve výměře minimálně 4 m², a to bez jakýchkoliv výjimek.

Ve čtvrté kapitole jsem se věnovala konceptu tzv. otevřených věznic. Cílem implementace tohoto projektu byla snaha snížit recidivu vězněných a propuštěných osob. Zahájení otevřené věznice v Jiřicích vnímám pozitivně, nicméně nutno podotknout, že pouze čas ukáže, zda je české vězeňské prostředí připraveno na takovýto formát věznic. Je žádoucí, aby pro zhodnocení efektivnosti OV došlo k vypracování evaluační studie.

V předposlední kapitole jsem se věnovala problémům, které brání úspěšné resocializaci propuštěných osob z VTOS. Za nejzávažnější problémy, kterým propuštění musí čelit považuji především jejich zadluženost, absenci ubytování, nezaměstnanost, narušené sociální vazby a sociální stigmatizaci. V rámci předkládané práce jsem se podrobněji zaměřila na první tři uvedené problémy a zároveň jsem navrhla de lege ferenda možná doporučení v rámci penitenciární a postpenitenciární péče, která by odsouzeným mohla při řešení těchto problémů pomoci. Obecně lze doporučit v boji s těmito problémy širší spolupráci s nevládními organizacemi, které mohou pomoci odsouzeným, jak již ve VTOS, tak po jejich propuštění. Společný jmenovatel příčin zkoumaných problémů spatřuji v zadluženosti odsouzených, která pro ně představuje jakýsi začarovaný kruh.

Poslední šestou kapitolu jsem zaměřila na úvahy de lege ferenda, ve které jsem se zamýšlela nad tím, jak řešit přeplněnost věznic, a jaké legislativní změny by bylo příhodné učinit tak, aby došlo ke snížení osob ve vězeňských zařízeních. Úvahy na toto

téma jsem zvolila záměrně, neboť ho považuji za jeden z ústředních problémů českého vězeňství a jako takový si zasluhuje značnou pozornost. Nesnažila jsem se představit řešení této problematiky komplexně, ale chtěla jsem prezentovat vybrané možnosti a způsoby, jak snížit stav vězeňské populace. Dospěla jsem k závěru, že existuje řada různých postupů a způsobů, jak tento problém řešit. Nicméně se domnívám, že není možné usilovat za každou cenu o snížení vězeňské populace, ale vždy je nutno volit postup takový, který poskytne ochranu společnosti a zároveň bude naplňovat účel trestu. Řešení přeplněnosti věznic se dle mého názoru neobjede bez odborné diskuze a celkové změny trestní politiky.

Věřím, že předkládaná práce naplnila cíle, které si v úvodu předsevzala a bude přínosem pro řešení této problematiky. Pevně doufám, že dílčí návrhy řešení přeplněnosti věznic přispějí k odborné diskusi, která se bude snažit o změnu trestní politiky.

Seznam zkratk

CPT	Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4.11.1950 (publikována pod č. 209/1992 Sb.)
EVP	doporučení Výboru ministrů Rady Evropy č. Rec (2006) 2 o Evropských vězeňských pravidlech
LZPS	usnesení ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
OPP	obecně prospěšné práce
OV	otevřená věznice
PSVD	prostupná skupina vnitřní diferenciac
ŘVTOS	vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
SARPO	souhrnná analýza Rizik a Potřeb odsouzených
SpO	specializovaný oddíl pro odsouzené s duševní poruchou a poruchou chování
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
TZ	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
ZVTOS	zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Seznam použitých zdrojů

1. Monografie

Biedermanová, E., Petras, M. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: IKSP, 2011, s. 16, ISBN 978-80-7338-115-8

Brunová, M. Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice. Praha: Leges, 2020, s. 55, ISBN 978-80-7502-408-4

Černíková, V. a kol. Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity, Plzeň: Aleš Čeněk, 2008, s. 115, ISBN 978-80-7380-138-0

Černíková, V. Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci). Praha: Policejní akademie ČR, Katedra psychologie, 2005, s. 87, ISBN 80-7251-207-2

Dirga, L. Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, s. 12, ISBN: 978-80-261-0848-1

Drápal, J., Jiříčka, V., Raszová, T. České vězeňství. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 47, ISBN 978-80-7676-066-0

Drašík, A., Fenyk, J. a kol. Trestní řád. Komentář.II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2017, s. 887, ISBN 978-80-7552-600-7

Firstová, J. a kol. Zločin a trest v 21. století. Aktuální témata trestní politiky a trestního práva. Pocta Heleně Válkové. Praha: IFBM, 2021, s. 69, ISBN 978-80-270-9672-5

Gřivna, T. (ed.). Pocta Pavlu Šámalovi k 65. narozeninám. Čtvrtstoletí hledání spravedlnosti na Nejvyšším soudě ČR. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2018, s. 102, ISBN 978-80-7400-709-5

Hendrych, D. a kol. Právníký slovník, 3. vydání, Praha: C.H.Beck, 2009, s. 77, ISBN 978-80-7400-059-1

Januš, J. a kol. Tresty budoucnosti. Praha: Info.cz Online Media, 2020, s. 12, ISBN 978-80-907780-0-9

Jelínek, J. a kol. Kriminologie. Praha: Leges, 2021, s. 203, ISBN 978-80-7502-499-2

Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 348, ISBN 978-80-87212-24-0

Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 4. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 437, ISBN 978-80-7502-044-4

Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část. 8. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 456, ISBN 978-80-7502-576-0

Jelínek, J. a kol. Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 5. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 72, ISBN 978-80-7502-049-9

Kadlubeková, D.: Penitenciárna a postpenitenciárna edukácia dospelých. 1. vyd. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Pedagogická fakulta, 2015, s. 12, ISBN 978-80-557-0939-0

Kalvodová, V. Trest odnětí svobody a jeho výkon. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, s. 173, ISBN 978-80-7552-163-7

Kalvodová, V. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 21, ISBN: 978-80-7357-706-3

Knapp, V. Teorie práva, 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 1995, s. 37, ISBN: 80-7179-028-1

Komberec, P. Jak přežít (český) kriminál: praktické rady pro vězně nejen jejich blízké. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2021, s. 172, ISBN 978-80-7553-880-2

Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva, Trestní právo hmotné, Obecná část 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 19-20, ISBN: 978-80-7400-042-3

Lata, J. Účel a smysl trestu, Praha: LexisNexis, 2007, s. 10, ISBN 978-80-86920-24-5

Malá, E., Pavlovský, P. Psychiatrie. Učebnice pro zdravotní sestry a další pomáhající profese. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, s. 23-24, ISBN 978-80-7178-700-6

Marešová, A. a kol. Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza. Praha: IKSP, 2016, s. 57, ISBN 978-80-7338-157-8

Masopust Šachová, P. Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2019, s. 102–103, ISBN 978-80-7400-756-9

Motejl, O. a kol. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Vězeňství. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 66, ISBN 978-80-7357-606-6

Novotný, O. a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, s. 425, ISBN 978-80-7357-509-0

Popelka, J. Penologie. Díl první. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 10, ISBN 978-80-244-2932-8

Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie I. Vězeňství. Hradec Králové: GAUDEAMUS, Univerzita Hradec Králové, 2018, s. 44, ISBN 978-80-7435-716-9

Raszková, T., Hoferková, S. Kapitoly z penologie II. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 17, ISBN 978-80-7435-378-9

Rozum, J. a kol. Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ. Institut zabezpečovací detence. Praha: IKSP, 2005, s. 13, ISBN 80-7338-042-0

Rozum, J., Tomášek, J., Vlach, J., Háková, L. Efektivita trestní politiky z pohledu recidivy. Praha: IKSP, 2016, s. 26, ISBN 978-7338-164-6

Sochůrek, J. Penitenciaristika jako věda žalární. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2017, s. 195, ISBN 978-80-7452-131-7

Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva. III. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 80, ISBN 978-80-254-4033-9

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 486–508, ISBN 978-80-7400-428-5

Ščerba, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 224, ISBN 978-80-87576-93-9

Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (1. aktualizace). Praha: C.H.Beck, 2021, s. 568-572. In Beck-online [právní informační systém]. Aktuální verze 2022, Nakladatelství C.H.Beck.

Ščerba, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2020, s. 562-567, ISBN 978-80-7400-807-8

Tlapák Navrátilová, J., Galovcová, I. a kol. Pocta Jiřímu Jelínkovi. Praha: Leges, 2020, s. 234, ISBN 978-80-7502-464-0

Vidovičová, L., Wija, P. a kol. Senioři a stárnutí ve vězení: Sonda do problematiky starších odsouzených. Praha: Česká společnost pro gerontologii, z.s., 2020, s. 50, ISBN 978-80-907663-1-0

2. Právní předpisy

*Není-li v textu rigorózní práce uvedeno jinak: In Beck-online [právní informační systém].
Aktuální verze 2022, Nakladatelství C.H.Beck.*

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

3. Judikatura

*Není-li v textu rigorózní práce uvedeno jinak: In Beck-online [právní informační systém].
Aktuální verze 2022, Nakladatelství C.H.Beck.*

Nález Ústavního soudu ze dne 21.2.2007, sp.zn. I. ÚS 601/04

Nález Ústavního soudu ze dne 28.7.2009, sp.zn. IV. ÚS 1221/09

Nález Ústavního soudu ze dne 12.5.2011, sp.zn. III. ÚS 1735/10

Nález Ústavního soudu ze dne 11.6.2014, sp.zn. I. ÚS 4503/12

Nález Ústavního soudu ze dne 4.10.2016, sp.zn. II. ÚS 2503/2016

Nález Ústavního soudu ze dne 3.1.2017, sp.zn. I. ÚS 2201/16

Nález Ústavního soudu ze dne 28.11.2018, sp.zn. II. ÚS 482/18

Nález Ústavního soudu ze dne 31.8.2021, sp.zn. III. ÚS 1711/21

Rozsudek ESLP ve věci Campbell proti Spojenému království ze dne 25.3.1992, stížnost č. 13590/88

Rozsudek ESLP ve věci Capuano proti Itálii ze dne 25.6.1987, stížnost č. 9381/81

Rozsudek ESLP ve věci Eckle proti Německu ze dne 15.7.1982, stížnost č. 8130/78

Rozsudek ESLP ve věci Frerot proti Francii ze dne 12.6.2007, stížnost č. 70204/01

Rozsudek ESLP ve věci Havala proti Slovensku ze dne 12.11.2002, stížnost č. 47804/99

Rozsudek ESLP ve věci Idrocalce proti Itálii ze dne 27.2.1992, stížnost č. 12088/86

Rozsudek ESLP ve věci Jakóbski proti Polsku ze dne 7.12.2010, stížnost č. 18429/06
Rozsudek ESLP ve věci Keenan proti Spojenému království ze dne 3.4.2001, stížnost č. 27229/95
Rozsudek ESLP ve věci Kudla proti Polsku ze dne 26.10.2000, stížnost č. 30210/96
Rozsudek ESLP ve věci Meier proti Švýcarsku ze dne 9.2.2016, stížnost č. 10109/14
Rozsudek ESLP ve věci Muršić proti Chorvatsku ze dne 12.3.2015, stížnost č. 7334/13
Rozsudek ESLP ve věci Muršić proti Chorvatsku ze dne 20.10.2016, stížnost č. 7334/13
Rozsudek ESLP ve věci Philips proti Řecku ze dne 27.7.1997
Rozsudek ESLP ve věci Portington proti Řecku ze dne 23.9.1998, stížnost č. 28523/95
Rozsudek ESLP ve věci Semikhvostov proti Rusku ze dne 6.2.2014, stížnost č. 2689/12
Rozsudek ESLP ve věci Van Droogenbroeck proti Belgii ze dne 24.6.1982, stížnost č. 7906/77
Rozsudek ESLP ve věci Wloch proti Polsku ze dne 19.10.2000, stížnost č. 27785/95
Rozsudek ESLP ve věci Yankov proti Bulharsku ze dne 11.12.2003, stížnost č. 39084/97
Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 26.3.2015, sp.zn. Tpjn 308/2014
Usnesení Ústavního soudu ze dne 21.9.2000, sp.zn. III. ÚS 311/2000
Usnesení Ústavního soudu ze dne 16.4.2009, sp.zn. IV.ÚS 70/90
Usnesení Ústavního soudu ze dne 21.5.2012, sp.zn. IV. ÚS 1728/12

4. Odborné články

*Není-li v textu rigorózní práce uvedeno jinak: In Beck-online [právní informační systém].
Aktuální verze 2022, Nakladatelství C.H.Beck.*

Biedermanová, E. Je možné resocializovat osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, jsou standardizované programy zacházení účinné? *Trestněprávní revue*, 2013, č. 7-8, s. 180

Blatníková, Š., Zeman, P. Pachatelé sexuálních trestných činů a zacházení s nimi – současné problémy z pohledu výzkumu. *Trestněprávní revue*, 2013, č. 4, s. 95

Boledovičová, L. Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfew requirement. *Trestněprávní revue*, 2013, č. 3, s. 63

Buriánek, J., Hulmáková, J., Podaná, J. Podmíněné propuštění z pohledu soudců – výsledky dotazníkového šetření. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 10, s. 229

Evropský soud pro lidská práva, 10109/14, 9.2.2016. Pracovní povinnost vězně v důchodovém věku. *Soudní rozhledy*, 2016, č. 4, s. 139

Firstová J. Uplatňování trestních sankcí vůči osobám seniorského věku. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, č. 1, s. 47

Háková, L., Kostelníková, Z., Scheinost, M., Tomášek, J. XVI. Konference Evropské kriminologické společnosti (ESC). *Česká kriminologie*, 2017, č. 1, s. 2

Haluzová, S., Blanda, R. Při práci utíká trest rychleji. *České vězeňství*, 2009, č. 2, s. 14

Hoffer, H. von. Náhradní trest odnětí svobody u peněžitého trestu ve Švédsku. *Trestněprávní revue*, 2004, č.1, s. 5

Hulmáková, J. Podmíněné propuštění z pohledu aplikační praxe a vybraných evropských právních úprav. *Trestněprávní revue*, 2017, č. 2, s. 27

Husseini, F. Výběr rozhodnutí Ústavního soudu. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 4, s. 240

Klesniaková, J. Zohľadnenie peňažných nárokov poškodeného při ukladaní a výkone alternativných trestov. *Trestněprávní revue*, 2015, č.2, s. 38

Kopřiva, M. Soudce v říši účelu trestu. *Trestněprávní revue*, 2020, č.3, s. 129

Koreneková, E. Standardizovaný program GREPP ve Věznici Nové Sedlo. *České vězeňství*, 2016, č. 1, s. 10

Kovářová, K. Otevřené věznice. *Trestněprávní revue*, 2018, č. 4, s. 89

Kovářová, K. Resocializace odsouzených k výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. *Trestněprávní revue*, 2017, č.9, s. 206

Kozák, V. Ke změně zařazování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue, 2016, č. 1, s. 19.

Král, V. Domácí vězení – další alternativní trest? Trestněprávní revue, 2007, č.8, s. 235

Král, V. K zaměstnávání odsouzených. Trestněprávní revue, 2007, č. 2, s. 59

Kurdíková, L. Programy zacházení v českých věznicích a vazebních věznicích. České vězeňství, 2011, č. 2, s. 19

Lukášová, M. Nepodmíněný trest odnětí svobody ve světle alternativních a krátkodobých trestů. Trestněprávní revue, 2020, č.1, s. 23

Marešová, A., Tamchyna, M. Několik kritických připomínek k současným pokusům o resocializaci pachatelů trestných činů. Trestněprávní revue, 2011, č. 9, s. 260

Morkovin, O. Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody po novele provedené zákonem č. 390/2012 Sb. Trestněprávní revue, 2015, č. 9, s. 199

Moudrý, P. Vliv vybraných druhů na resocializaci odsouzených – 1. část. Trestněprávní revue, 2021, č.3, s. 131

Moudrý, P. Vliv vybraných druhů trestů na resocializaci odsouzených – 2. část. Trestněprávní revue, 2021, č.1, s. 205

Navrátilová, J. Trest domácího vězení. Bulletin advokacie, 2009, č.10, s. 94

Novotný, O., Mikule, V. Vězeňství a právo. Právní rozhledy, 1998, č. 6, s. 291

Púry, F. Některé změny v ukládání trestů podle nového trestního zákoníku. Trestněprávní revue, 2010, č.1, s. 1

Redakce. NS a NSZ usilují o zvýšení podílu ukládaných peněžitých trestů a častější využívání tzv. odklonů v trestním řízení. Právní rozhledy, 2018, č. 4, s. III

Redakce. Priority rezortu justice v legislativní oblasti: rekodifikace trestního řádu, projekt eJustice a trest domácího vězení. Právní rozhledy, 2009, č. 23, s. 1

Sklenička, J., Rozum, J. K problematice neplacení výživného. Trestněprávní revue, 2014, č. 10, s. 239

Sotolář, A., Sovák, Z. Ke koncepci probační a mediační služby v České republice. Právní rozhledy, 1996, č.6, s. 254

Suchý, O. Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy, 1995, č.7, s. 270

Suchý, O., Válková, H. Obecně prospěšné práce jako alternativa trestu odnětí svobody v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy, 1996, č.4, s. 151

Svoboda, M. Pojetí vězeňského zdravotnictví v České republice. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2016, č. 1, s. 1

Svoboda, M. Veřejný ochránce práv a věznic. České vězeňství, 2015, č. 4, s. 23

Svoboda, M. Zamyšlení nad změnou vnější diferenciací věznic z hlediska opravných prostředků proti stanovení stupně zabezpečení. Trestněprávní revue, 2018, č. 10, s. 234.

Šámal, P. Nejvyšší soud zhodnotil praxi soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí a odklonů v letech 2010 a 2011. Trestněprávní revue, 2014, č.9, s. 199

Šámal, P. Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. Bulletin advokacie, 2009, č.10, s. 22

Šámal, P., Válková, H. K podmíněnému propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue, 2012, č. 11-12, s. 249

Ščerba, F. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb. Trestněprávní revue, 2012, č.1, s. 1

Vicherek, R. Přeměna peněžitého trestu. Trestněprávní revue, 2017, č.1, s. 7

Zhřivalová, P., Raszková, T., Novák, P. Možnosti boje proti hrozbě sociálního vyloučení osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody. Trestněprávní revue, 2022, č. 1, s. 46

5. Internetové zdroje

Anotace k rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. [online]. [cit. 2022-04-08]

Dostupné z:

[http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/E5802AE4C8281514C125800400352B25/\\$file/Meier%20proti%20%C5%A0v%C3%BDcarsku_annotace.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/E5802AE4C8281514C125800400352B25/$file/Meier%20proti%20%C5%A0v%C3%BDcarsku_annotace.pdf?open&)

Anotace k rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva. [online]. [cit. 2022-04-16].

Dostupné z

[http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/48B8013BE285197FC12580FB005B0B5A/\\$file/Mur%C5%A1i%C4%8D%20proti%20Chorvatsku_annotace.pdf?open&](http://eslp.justice.cz/justice/judikatura_eslp.nsf/0/48B8013BE285197FC12580FB005B0B5A/$file/Mur%C5%A1i%C4%8D%20proti%20Chorvatsku_annotace.pdf?open&)

Benešová chce pustit vzorné vězně. Podmíněné propuštění se má využívat častěji. In

Lidovky.cz, 20.5.2019. [online]. [cit. 2022-04-13]. Dostupné z:

https://www.lidovky.cz/byznys/benesova-chce-pustit-vzorne-vezne-podminene-propusteni-se-ma-vyuzivat-casteji.A190517_220349_in_byznys_pravo_ssu

Čl. 18.1. Evropská vězeňská pravidla, Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členských států Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům, příloha časopisu České vězeňství, 2006, č. 1. [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads/import/ochrana_osob/Umluvy/vezenstvi/R_2006_2_E_vr_vezen_pravidla.pdf, s. 7

Drahý, F., Hůrka, J., Petras, M. SARPO charakteristiky odsouzených v českých věznicích, deskriptivní studie Vězeňská služba České republiky, 2018. [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni->

[reditelstvi/ostatni/sarpo/sarpo-charakteristiky-odsouzenych-v-ceskych-veznicich.pdf](#), s. 12

„Důchodců“ za mřížemi přibývá. In Lidovky.cz, 2.12.201. [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/domov/duchodcu-za-mrizemi-pribyva.A101202_000010_in_noviny_sko

Historie vězeňství. Vězeňská služba České republiky. [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/historie>

Koncepce vězeňství do roku 2025. [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://justice.cz/documents/12681/762277/Koncepce-vezenstvi.pdf/21e4adce-3e8b-48de-b2e4-2cca9d63475b>, s. 50

Konůpka, P. Judikatura Evropského soudu pro lidská práva Kancelář vládního zmocněnce pro zastupování ČR před ESLP. [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploadsimport/Konference/Konference_2012/Konupka_Judikatura.pdf, s. 9

Malý, P. Zvláštní zpráva NSZ analyzuje situaci v českých věznicích. Nejvyšší státní zastupitelství, 21.11.2019. [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z <https://verejnazaloba.cz/nsz/zvlastni-zprava-nsz-analyzuje-situaci-v-ceskych-veznicich/>

Měly ulehčit věznicím, teď je jich nadbytek. Sledovací náramky za 15 milionů hlídají jen desítky lidí. In iRozhlas.cz, 25.9.2021. [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/domaci-vezeni-elektronicke-naramky-tresty-soudy-cesko_2109250732_pat

Např. čl.28 Vnitřní řád Věznice Vinarice. Vězeňská služby České republiky. [online]. [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/vinarice/ostatni/vnitri-rad-veznice-vinarice-12-2021.pdf>

Nejvyšší státní zastupitelství. Zvláštní zpráva „Věznice“. Brno: 2019. [online]. [cit. 2022-07-05]. Dostupné z https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/zvl_zprava_veznice25_09_2019.pdf, s. 27

Odsouzení chtějí pracovat. Pro firmy jde o levnou a spolehlivou pracovní sílu. In iDnes.cz, 30.1.2021. [online]. [cit. 2022-04-05]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/ekonomika/domaci/prace-odsouzeni-vezni_zamestnanost.A210124_150849_ekonomika_rie

Otevřená věznice bez speciálního dohledu funguje v ČR pátým rokem, recidiva je 11 procent. In Česká justice.cz, 23.4.2022. [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z <https://www.ceska-justice.cz/2022/04/otevrena-veznice-bez-specialniho-dohledu-funguje-v-cr-patym-rokem-recidiva-je-11-procent/>

Otevřené věznice. In Justice.cz [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z <https://www.justice.cz/web/msp/otevrene-veznice>

Počet vězňů klesá pod hranici 19 tisíc, kapacita věznic je ale stále téměř naplněna. In Česká justice.cz, 1.8.2021. [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.ceska-justice.cz/2021/08/pocet-veznu-klesa-pod-hranici-19-tisic-kapacita-veznic-je-ale-stale-temer-naplнена/>

Podle ministra spravedlnosti má být dodavatel náramků vybrán ještě letos Advokátní deník, 21.2.2022. [online]. [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/02/21/podle-ministra-spravedlnosti-ma-byt-dodavatel-naramku-vybran-do-konce-roku/>

Probační a mediační služby. Zpátky do života. [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z <https://www.pmscr.cz/projekty/pdp3-zpatky-do-zivota/>

První otevřená věznice v Česku funguje už téměř dva roky. Z 92 vězňů se za mříže vrátili pouze tři. In iRozhlas.cz. [online]. [cit. 2022-05-02]. Dostupné z https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/otevrena-veznice-jirice-nymbursko-ministerstvo-spravedlnosti-reportaz-odsouzeni_1908131132_gak

Rada Evropy. počet vězňů v Evropě klesá, v loňském roce jich bylo 1,5 milionu. Advokátní deník, 2021. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z <https://advokatnidenik.cz/2021/04/08/rada-evropy-pocet-veznu-v-evrope-klesa-v-lonskem-roce-jich-bylo-15-milionu/>

RUBIKON Centrum, z. ú. Kroky na svobodě Praha, 2018. [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z https://www.rubikoncentrum.cz/wp-content/uploads/2018/10/2018_10_brozura_Kroky-na-svobode_update.pdf, s. 19

Veřejný ochránce práv. Pravidla OSN o minimálních standardech zacházení s vězňenými osobami (Pravidle Nelsona Mandely). [online]. [cit. 2022-04-16]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Pravidla-Nelsona-Mandely.pdf, s. 4

Veřejný ochránce práv. Věznice – Zpráva ze systematických návštěv věznic 2016 [online]. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf, s. 32

Vězeňská služba České republiky. Statická ročenka 2020 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-09]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2020.pdf>, s. 176

Věznice Jiřice. [online]. [cit. 2022-11-1]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/veznice-jirice/sekce/vykon-vezenstvi>

Zadluženost a recidiva. Lighthouse spolek. 31.3.2018. [online]. [cit. 2022-03-05]. Dostupné z <https://www.lgh.cz/zadluzenost/>

Změna vnější diferenciaci v roce 2017 Vězeňská služba České republiky. [online]. [cit. 2022-03-30]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/zmena-vnejsi-diferenciace>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – mapa rozmístění věznic³⁰³

³⁰³ Mapa rozmístění věznic převzata od Vězeňské služby České republiky. Statická ročenka 2019 odbor správní Generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, 2020. [online]. [cit. 2022-04-04]. Dostupné z <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/odbor-spravni/statistiky/rocenky/statisticka-rocenka-2019.pdf>

Nepodmíněný trest odnětí svobody

Abstrakt

Předkládaná rigorózní práce je zaměřena na institut nepodmíněného trestu odnětí svobody, který je ukládán ultima ratio a v českém trestním právu představuje nejpřísnější trest v systému trestů.

Rigorózní práce je vedena snahou podat ucelený pohled na nepodmíněný trest odnětí svobody, s jehož uložením je spojen především výkon tohoto trestu, jemuž je v práci věnován značný rozsah. V úvodu rigorózní práce jsou představeny jednotlivé kapitoly, o kterých práce pojednává včetně svých podkapitol.

Obsah práce je rozčleněn do šesti základních kapitol. První kapitola pojednává o trestu a jeho účelu. Zároveň se zaměřuje na základní zásady ukládání trestů a postavení nepodmíněného trestu v systému trestů. Do první kapitoly je logicky začleněna podkapitola týkající se vybraných alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Druhá kapitola je věnována již zmíněnému výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody a institutu podmíněného propuštění z nepodmíněného výkonu trestu odnětí svobody, která se rovněž zaměřuje na významná rozhodnutí Ústavního soudu v této oblasti. Třetí kapitola pojednává o problematice přeplněnosti věznic, a to především v kontextu ubytovacích podmínek odsouzených. V této souvislosti analyzuje rozhodnutí ESLP ve věci *Muršić proti Chorvatsku*. Ve čtvrté kapitole je představen koncept otevřených věznic. Pátá kapitola je věnována analýze problémů bránících úspěšné resocializaci propuštěných osob z výkonu trestu odnětí svobody. Poslední kapitola předkládá úvahy *de lege ferenda*, kterými se snaží prezentovat postupy, jak řešit přeplněnost českých věznic.

Závěrem je možno uzavřít, že předkládaná práce si nekladla za cíl nalézt komplexní řešení přeplněnosti věznic, ale snaží se prezentovat dílčí možnosti a postupy, kterými proti tomuto palčivému problému bojovat.

Klíčová slova

výkon trestu, přeplněnost věznic, resocializace odsouzených

Unconditional imprisonment

Abstract

The presented rigorous thesis focuses on the institute of unconditional imprisonment, which is imposed *ultima ratio* and in Czech criminal law represents the most severe punishment in the system of punishment.

The rigorous thesis is guided by an attempt to present a comprehensive view of the unconditional sentence of imprisonment, the imposition of which is primarily connected with the execution of this sentence which the work devotes to, a considerable amount of time. In the introduction of the rigorous thesis the individual chapters of the thesis are presented, incl. their subchapters.

The content of the thesis is divided into six main chapters. The first chapter deals with punishment and its purpose. It also focuses on the basic principles of sentencing and the position of unconditional sentencing in the punishment system. The first chapter logically includes a subchapter on selected alternatives to unconditional imprisonment. The second chapter is devoted to the aforementioned enforcement of unconditional imprisonment and the institution of conditional release from unconditional imprisonment, which also focuses on the important decisions of the Constitutional Court in this area. The third chapter deals with the issue of overcrowding in prisons, especially in the context of the accommodation conditions of convicts. In this context, it analyses the ECHR decision in *Muršić v. Croatia*. The fourth chapter introduces the concept of open prisons. The fifth chapter is devoted to the analysis of the problems hindering the successful resocialisation of persons released from imprisonment. The last chapter presents *de lege ferenda* considerations, which attempt to present procedures to address overcrowding in Czech prisons.

Finally, it can be concluded that the presented work did not aim to find a comprehensive solution to prison overcrowding, but tries to present partial options and procedures to combat this pressing problem.

Keywords

execution of sentences, overcrowding in prisons, resocialization of convicts